

Negotia-
tio quando
que illicita
laicis.

838. - Notandum est ultimo, quod negotiatio, licet tantum clericis prohibita sit, adhuc tamen laicis aliquando illicita erit: nempe, si unus vel pauci mercatores emant in magna quantitate res necessarias ad victum, vestitum vel ad usum communem civium, antequam hi sufficienter de illis sibi providerint, ut postea vendant pretio majori quam juxta fori aestimationem venderentur. Ita Salmant.¹ cum Trullench, Soto, Silvestro, etc. Et addunt in hoc peccare eos contra justitiam et teneri ad restitutionem. - Sed oppositum non esse improbabile ait Lessius²: cui adhaerent Palaus^{a)}, Molina, Dicastillus et Diana, apud Salmant., dicentes, quod isti potius peccant contra caritatem, et contra justitiam legalem, non autem contra commutativam; quia non peccant emendo, nec peccant non vendendo statim, cum nullus teneatur vendere res suas. Excipit tamen Lessius³, si pretium, spectato tempore venditionis, esset irrationabile. (Sed vide dicta n. 816).

Admittunt autem Salmant.⁴ cum communi, posse mercatores vendere merces pretio majori, si emant eas antequam in urbem invehantur. Sicut etiam admittunt quod dives in urgenti necessitate civium possit emere frumenta, ut moderato lucro postea vendat, et sic eorum necessitati subveniat.

Valde refert hic ultimo loco quaerere an liceat clericis gerere negotia, sive procuraciones saecularium.

Certum est illicitum esse clericis exer-

¹ Tr. 14, cap. 2, n. 44. - Trull., lib. 7, cap. 20, dub. 18, n. 4. - Sotus, de Just. et Jure, lib. 6, qu. 2, art. 2, ante resp. ad 1 arg. Cfr. etiam art. 3, concl. 4, i. f. - Silvest., v. Emptio, n. 11, qu. 10. - ² Cap. 21, n. 151. - Molina., disp. 345, num. 9 et 10. - Dicast., tr. 9, disp. 2, dub. 10, num. 164. - Diana, part. 1, tr. 8, resol. 27. - Salmant., tr. 14, cap. 2, n. 44. - ³ Cap. 21, n. 152, i. f. - ⁴ Loc. cit. - ⁵ Tr. 8, disp. 5, qu. 2, cap. 7, n. 3, v. f. - Tambur., lib. 10, de Censur., tr. 4, cap. 19, n. 7. - ⁶ Tr. 10, de Censur., cap. 9, n. 63. - Palaus, tr. 29, disp. 6, punct. 13, n. 10.

tibus administrationis partem suscipiant, et se abstineant a qualibet negotiatione dictarum actionum seu titulorum, et praesertim ab omni contractu qui speciem habeat ut vulgo dicitur *dei giuochi di borsa* (jeux de bourse).

838. - ^{a)} Palaus, tr. 33, disp. 5, punct. 34, n. 7, ait: « Nihilominus, longe verius existimo hoc monopolium non esse illicitum ».

^{b)} Ugolinus, de Irregular., cap. 58, § 1, n. 8,

cere officium tutoris, curatoris aut procuratoris pupillorum; item tabellionis, et qualecumque aliud officium publici ministerii, ex quo teneantur rationes reddere de justitia vel de bonis administratis. Et ob hanc causam tales clerici fiunt irregulares, ex cap. un. de obligat. ad ratiocin. Advertit tamen Mazzotta⁵ cum Tamburinio, Ugolino^{b)} et aliis, quod si a clerico suscipiatur administratio post ordinationem, non incurritur irregularitas; cum haec non inveniatur expressa in jure. - Deinde advertunt Salmant.⁶ cum Palao, Bonacina, Cornejo et Sayro, quod, ut clericus qui hujusmodi officia exercuerit, possit ordinari, sufficit quod, deposita administratione, idoneam fidejussionem de gestis praebet. Immo (ut addunt iidem Salmant.⁷ cum Palao, Suarez, Bonacina, etc.) sufficit quod reddat rationes et administrationem deponat, etiamsi debita non solverit. - Communiter autem DD. cum Salmant.⁸ docent quod administratores locorum piorum, aut viduae, aut pupilli indigentis, qui causa pietatis tale onus susceperint, bene possunt ordinari etiam ante redditas rationes, argumento ex cap. 1, ne clerici vel mon.; can. Monachi 35, caus. 16, qu. 1, et clarius ex can. Pervenit 1, caus. 21, qu. 3, ac can. Indictatum 5, dist. 89.

Ad quaesitum veniamus. - Communiter docent Lessius⁹, Palaus¹⁰, Bonacina¹¹; et Salmant.¹² cum Suarez, Laymann et aliis, illicitum esse clericis procuracionem gerere personae saecularis privatae

Bonac., disp. 7, de Irregular., qu. 2, punct. 4, n. 5. - Cornejo, tom. 2, tr. 5, disp. 14, dub. 2, i. f. - Sayr., de Censur., lib. 6, cap. 14, num. 11. - ⁷ Tr. 10, cap. 9, n. 63. - Palaus, tr. 29, disp. 6, punct. 13, n. 11. - Suar., de Censur., disp. 51, sect. 3, v. f., v. Satis ergo. - Bonac., disp. 7, de Irreg., qu. 2, punct. 4, n. 5 et 6. - ⁸ Tr. 10, cap. 9, n. 64. - ⁹ Cap. 21, n. 6. - ¹⁰ Tr. 29, disp. 6, punct. 13, n. 7. - ¹¹ Disp. 7, de Irregular., qu. 2, punct. 4, n. 4. - ¹² Tr. 10, de Censur., cap. 9, n. 62. - Suar., de Censur., disp. 51, sect. 3, n. 20, v. Unde sequitur. - Laym., lib. 1, tr. 5, part. 5, cap. 8, n. 3.

ulterius progreditur, et asserit clericos ab hac irregularitate excipi, eo quod illud caput de laicis tantum loquatur.

^{c)} Palaus, Bonacina, Salmanticenses, Suarez et Laymann (hic ultimus a Salmant. non allegatur), locis cit., clare significant haec esse clericis vetita, dum scribunt irregulares eos esse, qui alicujus personae privatae non indigentis administrationi obligati sunt.

Officium
tutoris, cu-
ratoris, etc.
vetatur cle-
ricis.

Talia exer-
centes fiunt
irregula-
res.

Quomodo
tollatur ir-
regularitas.

Admini-
stratores lo-
ci pii, vi-
duae, etc.
non sunt ir-
regulares.

Clericis
vetatur pro-
curatio per-
sonae sae-
cularis non
miserabilis.

non miserabilis, cum obligatione reddendi rationes; ut habetur ex cap. Sed nec 4, ne clerici vel monachi, ubi sic dicitur: Sed nec procuraciones villarum, aut jurisdictiones etiam saeculares..., clericorum quisquam exercere praesumat. Si quis autem adversus haec venire tentaverit, quia contra doctrinam Apostoli dicentis (II Tim., II, 4): Nemo militans Deo implicet se saecularibus negotiis, saeculariter agit, ab ecclesiastico fiat ministerio alienus, pro eo quod, officio clericali neglecto, fluctibus saeculi, ut potestatis placeat, se immergit.

Ex praefato autem textu infertur 1° talem clericum incurrere suspensionem ab officio, sed non nisi ferendae sententiae,

a qua excusabit ignorantia, etiamsi fuerit crassa: cum ibi appositum sit verbum praesumat, quod importat omnimodam contumaciam per scientiam censurae; ut dicemus Lib. VII, n. 47. - Infertur 2° cum Roncaglia¹, illum clericum serio increpandum esse in hac materia, qui ita se immergeret in hujusmodi procuracionibus, ut sua ministeria cogeretur negligere; prout deducitur ex verbis textus allati: officio clericali neglecto, fluctibus saeculi... se immergit. Hinc non auderem damnare de mortali clericum, qui ob talem procuracionem sua ministeria non negligeret: maxime, si id non faceret avaritiae causa, sed ad decentius statum suum et familiae conservandum.

Non esse
lethale, nisi
negligant
sua ministe-
ria.

DUBIUM IX.

Quid sit Contractus Census, et an licitus.

839. Quando census est licitus. - 840. An liceat census super persona. - 841. An pereat census, pereunte re censuata. - 842. An liceat apponere in censu pactum assecurationis. - 843. An sit licitus census redimibilis ex utraque parte. - 844. An et quando liceat census vitalitius. - 845. Quae conditiones requirantur in bulla Nicolai V. - 846. Conditiones requisitae in bulla S. Pii V. - Conditio 1^a: Ut census constituatur super re stabili et designata. - 2^a: Ut pecunia numeretur. - 3^a: Ut non fiat pactum de solutione anticipata. - 4^a: Ne obligetur censuarius ad casus fortuitos. - 847. Dub. hic 1°. An, pereunte re, exstinguatur census. Dub. 2°. An re per certum tempus non dante fructus, debeat pensio. Dub. 3°. An pereunte re specialiter designata, maneat obligata alia bona hypothecata. - Conditio 5^a: Ut censuarius non privetur rem alienare. - 6^a: Ne apponatur poena pro pensione non soluta. - 7^a: Ne census creetur ex pensionibus non solutis. - 8^a: Ut censitor non possit pretium repetere, et ut censuarius possit redimere. - 9^a: Ut non vendatur alius census, majori vel minori pretio. - 848. An bulla S. Pii obliget in conscientia. - 849. Et an obliget ubi non est recepta.

Census,
quid.

839. - « Resp. Is est, cum certa summa pecuniae, v. gr. centum florenis, emo a te jus percipiendi quotannis ex bonis tuis, aut certa aliqua re tua utili sive fructifera, certam aliquam pensionem seu censum, v. gr. florenos quinque annos vel sex, prout consuetudine vel lege taxatum erit. Ita ut hic non sit mutuum et usura (si alias pravam intentionem non habeas); sed vera emptio et venditio, qua emitur non praecise ipsa pensio, sed jus eam percipiendi », [Ita Salmant.²] « quod longe minus valet, ideoque minoris emitur; licet post multos annos pretium longe superet. Molina,

« Lessius, Laymann³, et caeteri commu-
« niter. - Rectius tamen card. Lugo⁴
« probat, ad excusandum censum ab usu-
« ra, dicendum esse non emi pensiones,
« neque jus ad illas, neque fructus; sed
« potius partem ususfructus talis praedii
« super quo census constituitur: ita ut do-
« minium totum directum praedii maneat
« apud venditorem, dominium vero utile
« seu jus ususfructus ex parte vendatur.
« Unde resolvuntur sequentes casus,
« qui etiam ex natura emptionis et vendi-
« tionis solvi possunt:

« 1°. Hic contractus est injustus, si non
« servetur pretium justum, a lege vel con-

¹ Tr. 14, qu. 2, de Empt., cap. 2, reg. in praxi, n. 5. - ² Tr. 14, de Contract., cap. 4, num. 24. - Molina, tr. 2, disp. 331; disp. 383, num. 14; disp. 385. - Less., cap. 22,

dub. 1; dub. 2, n. 20 et seqq.; dub. 5, n. 34. - ³ Lib. 3, tract. 4, cap. 18, n. 2 et 3. - ⁴ De Just. et Jure, disp. 27, num. 20.

Injustus, si non servetur pretium iustum.

Census realis, licitus.

Item, seclusi lege, census personalis.

Personalis, juxta quosdam, jure naturae, illicitus.

«suetudine probatum: quomodo pro Germania constituit Carolus V, ut jus ad «quinque tantum pro centum ematur». 840. - «2°. Non solum licitus est census realis, id est, constitutus super re aliqua, ut supra dictum, ex cujus utilitate pensio extrahatur, ita ut ad quemcumque res transeat cum illa obligatione et onere; sed etiam (saltem ex natura rei, et seclusa prohibitione legis positivae) personalis, et constitutus immediate super persona, quae sua opera et industria utilis sit, et fructum aliquem pariat, vel bona in spe vel re habeat, unde pensio duci possit: alioqui enim jus quod venderet, non esset pretio aestimabile, et sic contractus fictitius. Ita probabiliter Covarruvias, Lessius, Salas¹, etc. — contra Navarrum, Molina, card. Lugo², ubi censum mere personale illicitum esse docet esse probabilius, et prolixè probat».

An census personalis sit licitus de jure naturali?

Prima sententia negat. Et hanc tenent a) Lugo³ cum Molina, Angelo, Rebello, Lopez, etc.; Pater Concina⁴ cum Panormitano^{b)}, Navarro, Silvestro^{c)}, etc.

Covar., Variar. lib. 3, cap. 7, n. 5 et 6. — Less., lib. 2, cap. 22, dub. 4. — ¹ Tract. de Censib., dub. 3, num. 2. — Navar., Comment. de Usur., n. 81. — Molina, disp. 387, n. 3. — ² Disp. 27, n. 25. — ³ Loc. cit. — Molina, loc. cit., n. 3. — Angel., v. Usura I, n. 78. — Rebel., part. 2, lib. 10, qu. 8, n. 2. — Ludov. Lopez, de Contract., lib. 1, cap. 34, concl. 1. — ⁴ Dissert. 4, de Camb., Censib., etc., cap. 10, § 3 et 4. — Navar., Comment. de Usur., num. 81. — Martin. V, Callixt. III, extrav. 1 et 2 de empt. et vendit., in extrav. com. — S. Pius V, constit. Cum onus, § 1, 14 kal. Febr. 1569, in magno Bullar. Rom. — ⁵ Cap. 22, n. 18. — ⁶ De Just. et Jure, lib. 6, qu. 5, art. 1, concl. 4. — ⁷ Tr. 33, disp. 6, punct. 11, num. 2. — ⁸ De 7° Praec. decal., § 12, n. 3. — ⁹ Sum., part. 2, quaest. unic., ante qu. 49. — ¹⁰ De Contract., cap. 17, qu. 3. — ¹¹ De Censib.,

— Probant 1°. Quia persona non potest vendi, ex l. Ob aes alienum, C. de action. et obligat., et cap. 2 de pignori. Probant 2°. Ex extrav. 1 et 2 Martini V et Callixti III, qui solos census reales approbarunt; et clarius ex bulla S. Pii V, in sua extrav. de censibus, qui expresse statuit censum super re immobili, et non aliter, constitui posse.

Secunda vero sententia, communior et probabilior, docet esse licitum. Ita Lessius⁵, Sotus⁶, Palaus⁷, Abelly⁸, Merbesius⁹, Habert¹⁰, Cabassutius^{a)}, Continuator Tournely¹¹, Wigandt¹², Roncaglia¹³, Anacletus¹⁴, et Salmant.¹⁵ cum Covarruvias, Bañez, Trullench, Prado, Salas, etc. — Probatur 1°. Ex constit. Nicolai V, in sua extrav. de censibus, ubi videtur clare approbari census super personis; ut notant Palaus¹⁶, [Contin.] Tournely^{a)}, Salmant.¹⁷ et Wigandt¹⁸. Haec sunt verba bullae: Cum opportuna contrahentium securitate, tuitione, et indemnitate, ac potestate vendentis, personas earumque proprietates, reditus, jura, etc., census, et omnia et singula mobilia et immobilia bona obligandi, et obligari faciendi, etc. Idemque confirmasse Gregorium XIII testantur Palaus et Wigandt. — Probatur 2° ratione: quia, si

cap. 6, concl. 1. — ¹² Tr. 9, exam. 8, num. 70, resp. 1. — ¹³ Tr. 14, qu. 5, de Censib., cap. 1, qu. 4, resp. 1. — ¹⁴ Tr. 8, de Contract., dist. 4, qu. 6, num. 68. — ¹⁵ Tr. 14, cap. 4, n. 26. — Covar., Variar. lib. 3, cap. 7, n. 5, v. Ego sane. — Bañez, in 2° 2°, qu. 78, art. 4, de Censib., dub. 1. — Trull., lib. 7, cap. 21, dub. 2, n. 3 et 4. — Prado, cap. 28, qu. 6, num. 31. — Salas, de Censib., dub. 3, a num. 2. — Nicol. V, bulla Sollicitudo pastoralis officii, prid. kal. Oct. 1452, apud Duardum, de Censib., tom. 1, fol. 7. — ¹⁶ Tr. 33, disp. 6, punct. 11, num. 3. — ¹⁷ Tr. 14, cap. 4, num. 26. — ¹⁸ Tr. 9, exam. 8, n. 70, resp. 1. — Palaus, tr. 33, disp. 6, punct. 11, n. 3. — Wigandt, tr. 9, exam. 8, num. 70, resp. 1. Cfr. Duard., de Censib., tom. 1, fol. 4, ubi reperitur bulla Gregorii: Quae a Romanis, de 7 Januar. 1574.

num, quia das decem, et vendo tibi hoc jus percipiendi non relatum ad rem, tunc licita est venditio, quia non venditur jus, immo de novo oritur contractus feneratorius... Sed ego dico (ita pergit Silvester)... quod hic est vera venditio, nec obligatio est personalis, sed realis, cum obligentur omnia bona venditoris».

d) Cabassutius videbitur forte sic tenere, eo quod utramque sententiam cum suis patronis, lib. 6, cap. 12, n. 5 adducit, et hanc affirmativam ultimo loco proponit.

e) Contin. Tournely, loc. cit., concl. 1, citat Nicolaum V, ad confirmandam sententiam suam de censu reali.

Communior et probabilior est licitus.

Solvuntur difficultates.

Obligare rem inferturam, injustum.

quisque potest operas suas locare, potest etiam et vendere. In tali autem contractu proprie non emitur persona, sed improprie; nam proprie emitur jus super industriam personae. Sicut enim in censu reali non emitur praedium, sed emitur jus super fructus percipiendos ex praedio; sic in censu personali non emitur persona, sed jus ad percipiendos fructus industriae et laboris personae.

Nec valet dicere hujusmodi contractum esse quoddam mutuum virtuale. Nam in mutuo cogitur mutuarius reddere eandem sortem, sed in censu capitale fit demortuum, et tantum reddi potest ad arbitrium venditoris. — An autem sit licitus census personalis redimibilis ex utraque parte? Vide mox dicenda in seq. n. 843.

Ad bullas autem Martini V et Callixti III respondetur quod ibi minime reprobat census personalis; sed, quia ibi tantum agebatur de censibus realibus, de quibus quaesitum fuerat an liciti essent, ideo Pontifices eos tantum approbarunt. Hinc bene ajunt Cabassutius¹, Lessius²; Salmant.³ cum Palaus, Soto, Villalobos, Prado, etc., praefatas bullas non obligare; cum non sint praecipuae, sed tantum approbatae conditionum in iis expressarum. — In bulla autem S. Pii V praecipitur quidem non constitui censum nisi super re stabili, non tamen declaratur census personalis illicitus de jure naturali. An vero haec bulla S. Pii sit ubique recepta, infra videbimus, n. 849.

«3°. Iniqui sunt venditores seu suarii, qui emptoribus sive censualistis obligant rem non potentem reddere fructus, saltem tot quot pensio exigit; aut reddentem quidem, sed jam aliis censibus venditos. — Bonacina⁴».

841. - «4°. Sicut in emptione res perit «damno emptoris; sic etiam in censu

¹ Lib. 6, cap. 12, n. 11. — ² Cap. 22, n. 74. — ³ Tr. 14, cap. 4, num. 29 et 33. — Palaus, tr. 33, disp. 6, punct. 15, n. 2. — Sotus, de Just. et Jure, lib. 6, qu. 5, art. 3, concl. 3 et 4. — Villal., part. 2, tr. 23, diff. 7, num. 2. — Prado,

«reali, si res super quam impositus est «census pereat, vel fructus ejus, absque «culpa venditoris: tunc enim perit census, ita ut emptor sive censualista non «possit amplius recipere fructus, sive census; quia qui emit, suo periculo emit. «Bonacina⁵, Filliucci⁶». [Vide n. 847]. — «Unde, ad hoc incommodum cavendum inventus est sequens modus.

842. - «5°. Licitum est (ut probat Toleletus⁷, et Lessius⁸) contractui census «adjungere aliud pactum assecurationis: «ut, si res super quam fundatus est census pereat, id fiat damno venditoris, «ideoque nihilominus obligatus sit, vel «super aliis bonis suis eum statuere, vel «restituta sorte eodem pretio redimere. «Debet tamen hoc pactum venditori com- «pensari, augendo pretium census, vel, «quod eodem recidit, minorem pensionem «designando. Bonacina^{a)}». — [Vide infra, n. 847, Dubit. 2].

843. - «6°. Ex natura rei licitus est «non tantum census irredimibilis, sed «etiam redimibilis, cum ex una parte, «tum utriusque; ut patet ex terminorum «explicatione. Quia irredimibilis census «dicitur, cum venditor non potest illum «pro suo arbitrio redimere; redimibilis «autem, cum potest, reddendo emptori «eamdem summam quam accepit, atque «ita rursus sibi emendo quod ante vendiderat. Utrinque redimibilis dicitur, «cum ita conventum est, ut tam emptor «quam venditor possit emptionem factam «resolvere, et summam quam dedit repetere. — Lessius⁹, Diana^{a)}. Vide dicta «de pacto retrovendendi in empt. supra». [Et reemendi, n. 812 et 813].

«7°. Nihilominus, quia contractus census redimibilis ex parte emptoris est res «periculosa, suaderi non facile debet: nam «in constit. Martini V et Callixti III Ponti-

cap. 28, qu. 6, n. 47. — ⁴ Disp. 3, de Contract., qu. 4, punct. unic., n. 9 et 13. — ⁵ Loc. cit., n. 13, v. f. et 29. — ⁶ Tr. 35, part. 2, num. 255. — ⁷ Lib. 5, cap. 46. — ⁸ Cap. 22, n. 66. — ⁹ Cap. 22, dub. 10.

842. - a) Bonacina non satis accurate a Busenbaum hic citatur; dicit enim loc. cit., n. 30, licere contractui censuali assecurationis contractum apponere; sed inferius affert auctores, qui asserunt (et quibus assentiri videtur) «usu receptum esse, ut hujusmodi fide-

jussio fiat non aucto pretio, quamvis pactum fidejubendi sit pretio aestimabile; nam censualista jus habet consulendi suae indemnitati per fidejussores et alia licita media».

843. - a) Diana, part. 3, tr. 5, resol. 75, loquitur de censu redimibili «in favorem em-

Re pereunte, vel ejus fructibus, census perit.

Adjungere pactum assecurationis, licitum.

Conditio requisita.

Census redimibilis, etiam utrinque, licitus.

Redimibilis ex parte emptoris, periculosus.

« ficum, uti et Caroli V Imperatoris, usu-
« rarius contractus iudicatur. — Verum
« id intelligi debet secundum praesum-
« ptionem fori externi: praeterquam quod
« illae constitutiones multis locis eatenus
« non sunt receptae, quatenus prohibent
« ea quae juri naturali non adversantur;
« ut notat Laymann¹ ».

Quaeritur: *an sit licitus census redimibilis ex utraque parte?* — Adest duplex sententia probabilis.

Prima sententia negat, quam tenent Sotus²; et Salmant.^{b)} cum Covarruvias, Tapia, Villalobos^{c)}, etc. Ratio, quia ubique traditur pecunia cum pacto eadem rursus recipiendi, est mutuum virtuale; unde quidquid ex eo percipitur ultra sortem, est usura.

Secunda vero sententia affirmat. Et hanc tenent Lessius³, Laymann⁴, Palaus^{c)}, Sporer⁵; item Valentia^{c)}, Salas^{d)}, Diana, Bartholom. a S. Fausto^{c)}, apud Salmant.⁶ — Haec sententia, spectata rei natura, satis probabilis mihi videtur: modo observentur limitationes quas adnotavi circa pactum reemptionis *n. 813*. Nam, revera

non potest assignari ratio disparitatis in venditione praediorum, et in hac venditione censuum. — Gratis autem asseritur hoc esse mutuum virtuale; cum hic contractus omnino differat a mutuo: in mutuo enim, si perit res oppignerata, mutuuario perit; hic autem, si perit res censuata, censitori perit. (Vide omnino quae diximus, dicto *n. 813*). Idque dicunt Lessius⁷, Laymann⁸ et Sporer⁹ valere non tantum pro censu reali, sed etiam pro personali: quod non est improbable, si debita proportio servetur. — Caeterum, ut bene advertunt iidem Laymann et Sporer, hujusmodi contractus non caret periculo usurariae intentionis^{e)}.

844. — « 8°. Census vitalitius, quia est « virtualis sponsio, et nititur eventu fortuito, licitus est. Filiuccius, Diana¹⁰ ». — [Et communiter Lessius¹¹, Salmant.¹² cum S. Thoma].

Pretium hujus census vitalitii constituitur juxta rationem aetatis et sanitatis. — Hinc dicunt Bonacina¹³ et Cabassutius¹⁴ quod si censitor^{a)} possit ad annum sexagesimum pertingere, poterit quotannis exi-

tr. 4, cap. 18, n. 8. — ⁹ Tr. 6, cap. 6, n. 12 et 21. — *Laym.*, loc. cit., n. 6 et 8. — *Sporer*, loc. cit., n. 13 et 21. — *Fill.*, tr. 37, cap. 2, n. 34. — ¹⁰ Part. 7, tr. 9, resol. 70. — ¹¹ Cap. 22, n. 40. — ¹² Tr. 14, cap. 4, n. 28. — *S. Thom.*, Opusc. 73, de Usur., cap. 9 (inter opusc. dubia). — ¹³ Disp. 3, de Contract., qu. 4, punct. unic., n. 19. — ¹⁴ Lib. 6, cap. 12, n. 8.

Conditio-
nes requisi-
tae ad licitum cen-
sum:

De jure
naturali.

Ex bulla
Nicolai V.

Est tamen
periculosus

Census vi-
talitius est
licitus.

Quomodo
constitua-
tur pretium
vitalitii.

gere aureos decem pro centum. Sed Lessius^{b)}, cui adhaerent Croix^{c)} et Mazzotta^{c)}, dicunt posse exigere unum pro septem vel octo, quod importat circa duodecim vel quatuordecim pro centum. Et alibi ait Lessius¹ posse exigere aliquando usque ad sexdecim pro centum^{d)}.

845. — Hic videndum quae conditiones requirantur ad licitam censuum constitutionem.

De jure naturali, ut ait Lessius², duae tantum conditiones desiderantur: prima, ut sit aequalitas inter censum et pretium; secunda, ut pacta praeter naturam census adjecta, iuste compensentur.

De jure autem canonico, duae habentur bullae, in quibus plures assignantur conditiones pro censibus instituendis. — Prima est Nicolai V, incipiens *Sollicitudo*, edita anno 1452 pro utraque Sicilia. In hac approbatur census solitus institui in praefatis regnis, etiam cum pactis et poenis appositis pro securitate; modo serventur hae conditiones: 1°. Ut census constituitur specialiter super re certa, et generaliter super omnibus bonis censuarii. 2°. Ut adsit pactum retrovendendi eodem pretio. 3°. Ut pensio solvenda non sit ultra decem

pro centum. In hoc autem ait Viva³ standum esse consuetudini locorum.

846. — Secunda bulla posterior est S. Pii V, quae incipit *Cum onus*, etc., edita anno 1569. — In hac plures aliae conditiones praescribuntur:

Et I°. Ut census constituatur super re stabili fructifera et designata. Unde excluduntur census personales, etsi cum hypotheca celebrentur; ut verius tenent Viva⁴ et Salmant.⁵ communius, contra Navarrum^{a)} et Lopez^{a)}, apud Viva^{a)}, putantes in bulla praescindi a censu personali. — Res autem *stabilis* reputatur domus, ager, et etiam officium perpetuum, et census perpetuus irredimibilis; immo etiam redimibilis, ut contra Molina et Azor^{b)} probabiliter tenent Palaus⁶; Bonacina, Rebelus, Hurtadus, apud Viva⁷. — Notat tamen Viva quod, licet res debeat designari, hoc tamen non tollit quin possint obligari alia bona ad securitatem pensionis: quae tamen pensio utique periret, pereunte re specialiter hypothecata. Vide *n. seq. 847*.

II°. Ut census ematur pecunia enumerata, coram notario et testibus. — Sed hic Quaeritur I°. *An haec conditio non obliget in foro interno, ita ut liceat in con-*

¹ Auctar., v. *Societas officiorum*, n. 4. — ² Cap. 22, n. 74. — ³ De Contract., qu. 4, art. 3, n. 14. — ⁴ Loc. cit., n. 4. — ⁵ Tr. 14, cap. 4, n. 30. — *Molina*, disp. 389, n. 9. — ⁶ Tr. 33, disp. 6, punct. 14, n. 2. — *Bonac.*, disp. 3, de Con-

tract., qu. 4, n. 17, v. *Dicenam igitur*. — *Rebel.*, part. 2, lib. 10, qu. 6, n. 4. — *Gasp. Hurtad.*, de Jure et Just., de Contract., disp. 4, de Censib., diff. 8, v. *Est tamen difficultas*. — ⁷ De Contract., qu. 4, art. 3, n. 4. — *Viva*, loc. cit.

^{b)} Lessius, *cap. 22, n. 41*: « Hoc pretium, inquit, si census sit *ad vitam unius* aetate florentis, alibi esse octonum, alibi septenum nummum in singulos, si *ad vitam duorum*, denum ».

^{c)} Croix, *lib. 3, part. 2, n. 1023*; Mazzotta, *tr. 3, disp. 3, qu. 2, cap. 4, n. 2*, adhaerent Lessio quoad ea quae docet in *Auctario*, loco apud S. Alphonsum allegato.

^{d)} « In censu vitali (sunt verba Lessii), ubi sors morte certae personae extinguitur, facile sexdecim in centum accipi solent ». — Census *vitalitius*, ex jure civili (Cod. Gall., 1968 et seqq.; Ital., 1789 et seqq.; Austriac., 1284 et seqq.; Hispan., 1802; Germ., 1199 et seqq.) cum sit ad tempus incertum, est necessario aleatorius; sed constitui debet juxta probabilitatem longitudinis vitae, habita ratione aetatis, sanitatis et complexionis personae, cui pensio annua solvenda est.

846. — ^{a)} Navarrus et Lopez a Viva allegantur ex Gaspare Hurtado, *de Jure et Just. l. citand.*, disp. 4, diff. 8. Et revera Hurtadus eos allegat tamquam negantes prohiberi per

hanc constitutionem censum personalem, eo quod dicunt extravagantem istam de solo reali censu tractare. Ita quidem Hurtadus; verum si haec de Ludovico Lopez asseri posse videntur; at sane de Navarro prorsus falso affirmantur. — Navarrus enim, in *Comment. de Usuris*, n. 85, primam conditionem explicans, ait: « Haec extravagans probat, quod non solum non potest constitui census super sola persona constituentis, juxta conditionem primam, ut supra *eod. n. 75*, contra Sotum probavimus sed neque, etc. ». Et dicto *n. 75*, idem docet, disputans de extrav. Callixti III et Martini V. — Lopez autem, *de Contract.*, lib. 1, cap. 57, *condit. 1*, circa primam conditionem ait plura esse notanda, quorum « primum est, quod census hic constituatur super rem immobilem; quod ad excludendum censum personalem dictum esse putat Navarrus... Igitur, quia de censu reali hic agitur, oportuit praesignare primo rem immobilem ».

^{b)} Azor pariter male a Viva ex eodem Hurtado citatur; nam *part. 3, lib. 10, de Censib.*, cap. 7, qu. 1, non loquitur de censu redi-

Ex bulla
S. Pii V:

1° Consti-
tuatur su-
per re sta-
bili, fructi-
fera, desi-
gnata.

Quae di-
catur res
stabilis.

2° Ut ema-
tur pecunia
numerata.

Census redimibilis utrinque probabiliter illicitus.

Probabiliter est licitus.

ptoris census »; quem licitum esse dicit. Et hoc multo magis dicendum esse videtur de censu redimibili in favorem venditoris; nam, ut ait Lessius, *loc. cit.*, difficultas est utrum liceat ejusmodi pactum apponere in favorem emptoris.

^{b)} Salmant., *tr. 14, cap. 4, n. 41*, sententiam negativam utique tenent; sed locum habere dicunt in casu quo pensiones acceptae in sortem non computantur. Pro qua sententia sic intellecta auctores allegant: et ita revera eam intelligit Villalobos, *part. 2, tr. 23, diff. 5, n. 2*. At Salmanticenses pactum ejusmodi in favorem emptoris licitum esse asserunt, « computatis pensionibus receptis in sortem ».

^{c)} Palaus, *tr. 33, disp. 6, punct. 24, § 4, n. 2*, ait sententiam hanc probabilitate non carere, spectato jure naturae, vel seclusa Pii V constitutione; illicitum vero esse ejusmodi pactum, ubi dicta constitutio recepta est. — Valentia pariter, in *2am. 2ae, disp. 5, qu. 22, punct. 6*; et *qu. 25, punct. 2, v. Tertius*; et Bartholomaeus a S. Fausto, *Specul. confess., de Contract.*, disp. 18, qu. 70, licitum esse

tenent pactum de quo agitur, stando in jure naturae.

^{d)} Salas, *de Censibus, dub. 25, n. 2 et 5*, male a Salmant. allegatur; eandem enim sententiam tenet ac ipsi Salmanticenses, et eo quidem modo quo Salmanticenses eam intelligunt.

^{e)} Hinc S. Doctor, in *Hom. apost., tr. 10, n. 200*, sententiam negativam proculdubio *suadendam* esse affirmat. — Ex jure tamen civili (Cod. Gall., 1909 et seqq.; Ital., 1778 et seqq.; Hispan., 1604 et seqq.; German., 1199 et seqq.), census *perpetuus* est essentialiter redimibilis ex parte censuarii. Licet tamen pacisci, ne redimi possit ante certum tempus, quod protrahi nequit ultra limites constitutos a lege. Censualistae non conceditur facultas repetendi sortem et extinguendi censum, nisi in casibus definitis, nempe si censuarius per duos annos omiserit solvere censum, vel si debitas assecurationes non constituerit, vel bonis cedere coactus fuerit.

844. — ^{a)} Qui nempe annos quadraginta natus census constituit.

scientia constituere censum ex pecunia antecedenter debita?

Affirmant Lessius¹, Navarrus²; Diana³ cum Megalio, Maldero^{c)}, Valentia, Joanne de la Cruz; et probabile putat Tamburinius⁴. — Negant vero Palaus⁵ cum Medina, Lopez, etc.; item Molina⁶; Lugo⁷ cum Salon, Rebello^{d)} et aliis pluribus. Ratio, quia, cum bulla sit juste constituta ad vitandas fraudes, si in aliquo casu particulari cesset fraus sive injustitia, non cessat tamen ejus periculum.

Haec quidem secunda sententia est probabilior. — Sed prima non videtur improbabili, casu quo omnino absit in casu particulari fraus aut injustitia. Licet enim probabilius sit legem non cessare, cessante fine legis in casu particulari; contraria tamen adhuc videtur probabilis cum Cajetano, Silvestro, Angelo, Valentia, Cardenas, Sà, Viva, Salmant. et aliis pluribus, ut diximus *Lib. I, n. 199, v. Quaestio*. — Si autem (loquendo in casu nostro) venditio rei frugiferae per pecuniam creditam certe est valida et justa; cur injusta cen-

senda est venditio census realis, quae procul dubio vera venditio est, cum vendatur jus ad fructus fundi, in quo census constituitur: ut bene arguit Lugo⁸ cum Soto, Salas^{e)}, etc. ad probandum, quod jure naturali minime sit illicitus census constitutus ex pecunia credita^{f)}.

Quaeritur hic^{2o}. *Utrum venditor census, si sit laesus in pretio, possit minuere pensionem*, aut ipsam integram teneatur solvere, et censitor teneatur supplere pretium? — Utraque videtur probabilis. Vide Viva⁹.

III°. Ut solutio pensionis non fiat anticipata, aut sic in pactum deducatur. Probabiliter tamen ait Bonacina¹⁰ cum Molina^{g)}, Filiuccio, Rebello^{h)}, Salas, Lessioⁱ⁾, Azor et Salon^{h)}, quod si censuarius sponte vellet solvere anticipata, hoc non prohiberi ex bulla. — Illicitum est autem obligare censuarium ad solvendam pensionem suis expensis in domo censitoris: quia hoc onus esset extra naturam contractus; ut recte ajunt Viva¹¹, et Bonacina¹² cum Rebello, Salas et aliis, contra Rodriguez.

Quid de venditore laeso in pretio.

3° Ut solutio non sit anticipata, nec de tali paciscatur.

Excipitur spontanea solutio.

¹ Cap. 22, num. 80. — ² Comment. de Usur., num. 88. v. *Est autem*. — ³ Part. 1, tr. 8, resol. 44. — *Megal.*, Institut. confess., 2^a 2^a, lib. 2, cap. 7, qu. 2, n. 57. — *Valent.*, in 2° 2°, disp. 5, qu. 22, punct. 2. — *Joan. de la Cruz*, Director. consc., part. 1, praec. 7, qu. 6, n. 3, v. 2^a *Conditio*. — ⁴ Lib. 9, de Contract., tr. 2, cap. 6, § 2, n. 4. — ⁵ Tr. 33, disp. 6, punct. 16, num. 8. — *Barthol. Medina*, Sum., lib. 1, cap. 14, § 26, 2^a *Conditio*. — *Ludov. Lopez*, de Contract., lib. 1, cap. 59. — ⁶ Disp. 390, claus. 2, n. 2. — ⁷ Disp. 27, num. 84. — *Salon*, in 2° 2°, disp. de Censib., art. 3, controv. 8. — *Cajetan.*, Opusc. tom. 1, tr. 12, qu. 2. — *Silvest.*, v. *Lex*, qu. 9, v. *Octavo*. — *Angel.*, v. *Lex*, n. 4,

cas. 7. — *Valent.*, in 2° 2°, disp. 5, qu. 6, punct. 5, § 2, cas. 3. — *Carden.*, Cris., disp. 62, n. 40. — *Sà*, v. *Lex*, n. 1; et v. *Ludus*, n. 1. — *Viva*, de Legib., qu. 6, art. 5, n. 5. — *Salmant.*, tr. 11, de Legib., cap. 4, num. 5. — ⁸ Disp. 27, n. 80. — *Sotus*, de Just. et Jure, lib. 6, qu. 5, art. 1, v. f. — ⁹ De Contract., qu. 4, art. 3, n. 5. — ¹⁰ Disp. 3, de Contract., qu. 4, n. 26. — *Fill.*, tr. 35, n. 325 et 326. — *Salas*, de Censib., dub. 9. — *Azor*, part. 3, lib. 10, de Censib., cap. 9, qu. 2. — ¹¹ De Contract., qu. 4, art. 3, n. 6. — ¹² Disp. 3, de Contract., qu. 4, n. 35. — *Rebel.*, part. 2, lib. 10, qu. ult., diff. 2. — *Salas*, de Censib., dub. 30, n. 3. — *Rodriguez*, tract. de Censib., dub. 7.

mibili, sed solum negat censum posse constitui « in [alio] censu qui perpetuus non est ».

c) Malderus, *tr. 5, cap. 5, dub. 6*, in generali negat bullam S. Pii V (ubi non est recepta) obligare, nisi quatenus declarat aut innovat ea quae aliunde obligant.

d) Rebellus minus recte a Lugo allegatur; non enim absolute negat esse licitum in conscientia; immo, *part. 2, lib. 10, qu. ult., diff. 1*, negat videri improbandam « quoad forum saltem conscientiae », sententiam quae docet esse licitum; sed subdit: « Non tamen puto in Lusitania post receptum idem diploma eam omnino securam; atque adeo re integra, non consulerem ejusmodi contractum.... Post initium tamen ejusmodi contractum, cum res dubia sit, dissimularem, praesertim si ab initio pecunia soluta sit ea lege, ut pro ea postea census crearetur ».

e) Salas, *de Censib., dub. 8, n. 3*, proba-

bilem, ut notat Lugo, sententiam hanc existimat, ex argumento citato quod affert Salas *n. 2*; sed contrariam probabilior affirmat.

f) Etsi pensio integre sit solvenda, ut subdit Lugo, seu etsi census statim integre currat. g) Molina, *disp. 390, claus. 3*; Rebellus, *loc. cit., qu. 6, n. 10*; Lessius, *cap. 22, n. 81*, non satis distincte hic a Bonacina citantur; nam *locis citatis*, omittunt hoc assertum, et dicunt solum a Pio V prohiberi ne in pactum deducatur anticipata solutio, vel ne venditor cogatur ad solutionem anticipatam.

h) Salon pariter a Bonacina parum accurate adducitur; nam *de Censib., art. 3, controv. 12*, non loquitur de ipso facto anticipatae solvendi, sed negat in locis ubi S. Pii V constitutio recepta est licite fieri id posse etiam per pactum « ex mutuo et libero utriusque contrahentis consensu... emptore pretium agente propter illam obligationem ».

Intellige, nisi propter hoc onus pretium minuatur.

IV°. Ne obligetur censuarius ad casus fortuitos. — Hinc, si res hypothecata perit, nequit censitor petere ut alia substituitur. Secus, si res reperitur aliena, vel si redatur infrugifera culpa censuarii; ut Lessius¹, Navarrus², etc.

847. — Sed dubitatur 1°. *An*, praecisa bulla S. Pii, *pereunte re, de jure naturali pereat etiam census?*

Prima sententia negat: et hanc tenent Palaus¹ cum Soto, Covarruvias, Palacio; item Salmant.² cum Salas, Mercado, Rodriguez, Matienzo, etc. — Ratio istorum, quia in censu praecipue obligatio imponitur personae, et accessorie rei, quae tantum obligatur pro hypotheca sive pro assecuratione pensionis solvendae. Hinc asserunt quod, pereunte re hypothecata, non perit obligatio personalis censuarii.

Sed, venerando tot doctorum auctoritatem, mihi omnino tenenda videtur *secunda* sententia: quam tenent Lessius³, Lugo⁴, Toletus⁵, Molina⁶, Laymann⁷, Pater Concina⁸, Roncaglia⁹, Anacleto¹⁰; item Valentia, Rebellus, Medina, Villalobos, etc., apud Palaum¹¹ et apud Salmant.¹² Ratio mihi potissima, quia in censu reali pensio non super persona constituitur, sed super re, ad cujus fructus jus venditur. Unde Lessius recte dicit falli Sotum et Covarruvias, dicentes rem ibi obligari tantum pro hypotheca debiti personalis; nam revera in censu non obligatur res pro assecuratione pensionis solvendae, sed venditur jus percipiendi fructus ex re censita. Hinc sicut, pereunte

re, amittis jus servitutis quod super illa haberes, puta transeundi, colligendi glandes, etc.; ita etiam amittis jus percipiendi fructus per contractum census tibi acquisitum, et eo casu venditor ab omni obligatione liberatur. Ita Lessius.

Admittit tamen ipse Lessius¹³, et consentiunt Sporer¹⁴ et Tamburinius¹⁵, pactum adjectum solvendi pensionem, adhuc re pereunte, sustineri posse, si contractui census adjiciatur alter contractus assecurationis: dummodo pensio illa proportionate moderetur. — Sed neque opinioni isti acquiescere valeo. Licet enim probabilem censeam sententiam Lugonis et aliorum (ut mox dicemus *v. seq. Dubitatur 2*), quod liceat pactum exigendi integram pensionem, etiamsi fundus per aliquot annos non det fructus, modo pretium minuatur, quia per pactum illud virtualiter compensantur pensiones minores solvendae annis sterilibus, cum pensionibus majoribus quae solvendae fuissent pro annis fertilibus, et hae relaxantur; et sic jam adest aequalitas: attamen in nostro casu, cum pactum apponitur solvendi pensiones, etiam re pereunte, nulla aequalitas esse potest, dum pensiones solvendae remanent in perpetuum; fructus enim anteriores relaxati, quacumque relaxatione facta, non possunt adaequare pensiones quae in perpetuum solvi debent.

Dubitatur 2°. *An*, si res per certos annos non det fructus, *attenta bulla, debeatur integra pensio?*

Negant Lessius¹⁶ et Molina¹⁷ ex hac bulla S. Pii, ubi prohibentur *conventiones directe aut indirecte obligantes ad casus*

¹ Tr. 33, disp. 6, punct. 31, n. 3. — *Sotus*, de Just. et Jure, lib. 6, qu. 5, art. 1, concl. 4, in probat. et i. f. — *Covar.*, Variar. lib. 3, cap. 7, n. 5 et 6. — *Mich. de Palacio*, de Contract., lib. 4, cap. 6, v. *Has porro condiciones*. — ² Tr. 14, cap. 4, n. 48. — *Salas*, de Censib., dub. 33, n. 2. — *Mercado*, de Contract., tr. de Camb., cap. ult., de Censib., num. 8. — *Rodrig.*, Sum. Hispan. (Salmant. 1612), tom. 3, cap. 66, num. 13. — *Joan. Matienzo*, Comment. in lib. 5 Recollect. legum Hispan., tit. 15, lex 1, glos. 1, n. 5. — ³ Cap. 22, n. 34. — ⁴ Disp. 27, n. 102. — ⁵ Lib. 5, cap. 39, n. 4. — ⁶ Disp. 383, n. 5; et disp. 394, dub. 3. — ⁷ Lib. 3, tr. 4, cap. 18, n. 4. — ⁸ Dissert. 4, de Censib., etc., cap. 13,

n. 4. — ⁹ Tr. 14, qu. 5, cap. 1, qu. 4, resp. 5. — ¹⁰ Tr. 8, dist. 4, qu. 6, n. 65. — *Valent.*, in 2° 2°, disp. 5, qu. 22, punct. 2, v. *Sexto*; et punct. 7, v. *Nona*. — *Rebel.*, part. 2, lib. 10, qu. 1, n. 7; et qu. 6, condit. 4. — *Joan. Medina*, de Censib., qu. ult., in resp. ad 1. — *Villal.*, part. 2, tr. 23, diff. 10, n. 2. — ¹¹ Tr. 33, disp. 6, punct. 31, n. 2. — ¹² Tr. 14, cap. 4, n. 47. — *Less.*, cap. 22, n. 34. — *Sotus*, loc. cit., in probat. concl. 4. — *Covar.*, Variar. lib. 3, cap. 7, n. 5 et 6. — *Less.*, cap. 22, n. 35. — ¹³ Loc. cit., n. 66. — ¹⁴ Tr. 6, cap. 6, n. 14. — ¹⁵ Lib. 9, de Contract., tr. 2, cap. 4, § 3, n. 1 et 2. — ¹⁶ Loc. cit., n. 82. — ¹⁷ Disp. 390, claus. 4. — *S. Pius V*, bulla *Cum onus*, § 4.

d) Lessii et Navarri allegatio ad ultimum dictum dumtaxat refertur: « Si dolo aut culpa censuarii (ita Lessius, *cap. 22, n. 91*) res destruat, teneri eum reddere pretium census,

aut illum super alia re immobili constituere ». Idemque docet Navarrus, in *Comment. de Usur., num. 118, v. Vigesima quinta quaestio, i. f.*

fortuitos eum, qui alias ex natura contractus non tenetur. — Sed probabiliter affirmant Lugo¹ cum Soto^{a)}, Sà^{a)}, Valentia^{a)}, Salas, etc.; item Navarrus, Bonacina^{b)} et Rebellus, apud Viva²: modo compensetur pretio periculum hoc quod venditor in se suscipit. Ratio, quia licitum est contractui census realis adiacere alium contractum assecurationis, qui eo casu virtualiter censetur appositus. Pactum autem hoc assecurationis minime videtur reprobaturum a bulla; nam Pontifex ibi prohibet tantum pacta praeter naturam contractus qui celebratur. Quamvis enim in tali contractu pactum solvendi pensionem, etiam casu quo res non fructificet, non sit juxta naturam contractus censualis; est tamen juxta naturam alterius contractus adjecti assecurationi, ut dicitur infra de contractu trino.

Putat autem Lugo³ quod si pars praedicti facta sit infructifera in perpetuum, tunc non debeat integra pensio, etiamsi pars remanens reddat fructus sufficientes ad pensionem. — Sed probabiliter mihi videtur oppositum, quod decretum fuit in quadam decisione Rotae Romanae (quam refert idem Lugo⁴, idque non negat^{c)} esse probabile), nempe, deberi totam pensionem ex parte praedicti remanente, nisi fructus ejus ad pensionem non sufficiant. Et ita tenet Roncaglia⁵ cum Duardo.

Dubitatur^{3o}. *An, pereunte re specialiter designata, de jure naturali maneat*

obligata caetera bona venditoris, in contractu generaliter hypothecata?

Affirmat Habert⁶. Et videtur ei favere citata bulla Nicolai V, ubi conceditur posse constitui census super re certa, et generaliter super omnibus aliis bonis venditoris. — Sed mihi videtur probabiliter negandum cum Azor⁷ et Patre Concina⁸; quia pereunte tota re, totus census perit, juxta mox supra dicta *Dubit. 1o*. Nec obstat quod in hujusmodi contractu soleant substitui omnia venditoris bona. Nam cautio haec solum valet ad reddendum fundum securum ab evictione (ut bene ait Concina, nempe si ille sit gravatus aliis censibus vel fideicommissis, etc.); non autem quod si fundus pereat, census permaneat super aliis bonis. Et sic etiam intelligi ait Azor^{d)} bullam Nicolai.

Dicit autem Roncaglia⁹ ad constituendum census satis esse designationem fundi, vel plurium aliquot fundorum in aliqua via aut villa; quin necessaria sit designatio alicujus fundi in individuo. Et testatur ita pluries decisum fuisse a Rota Romana, ex Clericato¹⁰.

V^o. Ut non privetur censuarius rem vendere aut donare. Debet tamen iste si vendere vult, monere censitorem, num velit ipse emere eodem pretio. Et ideo debet expectare per mensem; vide Viva¹¹. — Praecisa vero bulla, licitum esse pactum non alienandi rem, dicunt Salmant.¹² cum Soto, Covarruvias^{e)}, Palao, Salas, etc. Sed

cit. — ⁹ Tr. 14, qu. 5, cap. 1, qu. 4, resp. 1. — *Rota Romana*, Recentior, part. 4, tom. 1, decis. 686, num. 3 et 4; item ap. Cencium, Append. ad tract. de Censib., decis. 95, n. 6 et 7, et decis. 99. — ¹⁰ Decis. miscell., decis. 73, a num. 7. — ¹¹ De Contract., qu. 4, art. 3, n. 8 et 9. — ¹² Tr. 14, cap. 4, num. 49. — *Sotus*, de Just. et Jure, lib. 6, qu. 5, art. 2, ad 2. — *Palao*, tr. 33, disp. 6, punct. 24, § 6, n. 1. — *Salas*, de Censib., dub. 27, n. 2.

847. — ^{a)} Sotus, de Just. et Jure, lib. 6, qu. 5, art. 1, concl. 4, ante coroll. 1; Sà, v. *Census*, n. 8 (in edit. genuin., n. 9); Valentia, in *2am 2ae*, disp. 5, qu. 22, punct. 2, v. *Sed neque etiam*, hoc sane affirmant, sed absque ulla relatione ad bullam S. Pii V.

^{b)} Bonacina, disp. 3, qu. 4, n. 28, hanc sententiam, quam revera tenet, hoc modo limitat: Nisi « multis annis » res infructuosa permaneat.

^{c)} « Immo, ait Lugo, videtur amplectendum in praxi, eo quod Rota consulta a SSmo, responderit, et ipse responsum acceptaverit ».

^{d)} Azor, loc. cit., qu. 5, i. f., quaerit « an Nicolai V constitutio permittat, ut quis census emat impositum in bonis omnibus venditoris ». Cui respondet: « Quamvis Pontifex concedat, ut quis sua sponte in suis omnibus bonis census imponat, non tamen negat census exstingui in totum vel ex parte, si bona ex toto vel ex parte perierint ».

^{e)} Covarruvias, quamvis a Salmanticensibus et a Palao pro hac sententia allegetur, allegatio tamen falsa videtur, istud enim in *Variar. lib. 3, cap. 7, n. 6*, non habet, quid quid investigare conatus sim.

quando tale pactum non adest, praedictam monitionem semper faciendam esse asserunt¹ cum Valentia^{f)}, Salas^{f)} et Palao. Immo semper aequum esse putant, ut censor in emptione praeferratur.

VI°. Ne constituatur pro non soluta pensione alia poena aut interesse lucri cessantis, scilicet extrinseci: puta, si praestandum erat triticum tempore quo valebat duobus aureis, et reddatur tempore quo valet uno; ut Molina^{g)} et Hurtadus^{g)}, apud Viva². — Sed jure naturali appositio poenae proportionatae non est illicita. Salmant.³ Item de jure naturali ex dilatione solutionis bene potest exigi interesse; sed ex bulla, ob fraudem usurariam, nequit illud in pactum deduci; ut docet Lessius⁴. In foro tamen conscientiae, ob dilationem culpabilem tenetur debitor ad interesse etiam extrinsecum. Lessius⁵.

VII°. Ne ex pensionibus non solutis novus census creetur. — An autem id sit

¹ Tr. 14, cap. 4, n. 50. — *Palao*, tr. 33, disp. 6, punct. 24, § 6, num. 7 et 8. — ² De Contract., qu. 4, art. 3, num. 10. — ³ Loc. cit., n. 88. — ⁴ Cap. 22, n. 85. — ⁵ Loc. cit., n. 86. — ⁶ Disp. 27, n. 98. — ⁷ Loc. cit., n. 53. — ⁸ Loc. cit., n. 43. —

^{f)} Valentia, in *2am 2ae*, disp. 5, qu. 22, punct. 7, *init.*, negat jure naturae aliam requiri conditionem, « nisi ut venditor absque consensu auctoris seu censualistae, non alienet rem censui subjectam, transferendo eam in aliquem alium, a quo difficile sit et periculoso pensiones extorquere ». — Cui consentit etiam Salas, de *Censib.*, dub. 28, scribens, v. *Dico 5o*: « Ex natura rei requiri ut censuarius non alienet rem censui subjectam transferendo in aliquem, a quo sit difficile pensiones extorquere, nisi consentiente censualista; secus in alium a quo aequae possint recipi pensiones ». Et pro hac sententia allegantur a Salmant.

^{g)} Quo melius hoc S. Alphonsi assertum intelligatur, excribenda hic sunt verba auctorum quos allegat. Molina igitur, disp. 390, *claus. 6, n. 23*, ait: « Pensio solvenda erat in tritico, tempore quo mensura valebat duos aureos, et dominus census venditurus illam erat statim, aut si illa excusare debebat emptionem alterius illo eodem pretio, posteaque solvatur pensio, tempore quo solum valet dimidium aurei, non prohibet [bulla] exigere lucrum illud cessans, quoniam illud ex natura rei debetur, secluso quocumque alio pacto addito censuali contractui. Solum ergo prohibet accipere lucrum cessans extrinsecum rei solvendae; ut si dominus census mercator

illicitum de jure naturali? Bene ait Lugo⁶ hanc quaestionem pendere ex alia supra enuntiata (vide dicta n. 846, v. *II. Ut census*), nimirum, an liceat constituere census ex pecunia debita.

VIII°. Ut censor non possit pretium unquam repetere, et contra possit censuarius semper redimere census, facta denuntiatione per bimestre. — Pactum autem quod census non possit unquam redimi a censuario, compensato pretio, per se non est illicitum. Ita Lessius⁷ et Salmant.⁸, qui ajunt hoc omnes docere. Sicut enim censuarius potest vendere fundum, vel servitutem super illo in perpetuum; sic etiam jus ad ipsius fructus^{h)}.

Et ob eandem rationem, licitum quod est constituere census cum pacto ut non possit redimi nisi infra certum tempus; ut communissime docent Lessius⁹, Sotus¹⁰, Palao¹¹; et Salmant.¹² cum Salasⁱ⁾, Aragon et Rebello^{j)}, contra aliquos: modo (intelligendum) pretium proportionate mi-

⁶ Cap. 22, dub. 9, n. 51. — ⁷ De Just. et Jure, lib. 6, qu. 5, art. 3, concl. 3. — ⁸ Tr. 33, disp. 6, punct. 24, § 1, n. 4. — ⁹ Tr. 14, cap. 4, n. 43. — *Aragon*, in *2am 2ae*, qu. 78, art. 4, concl. 6.

erat, et quod pensio tempore debito non fuerit soluta, lucrum ei cessavit ex mercatura. — Gaspar Hurtadus, de *Jure et Just.*, de *Contract.*, disp. 4, de *Censib.*, diff. 8, v. *Septimum*, negat utique vi bullae, id posse in pactum deduci; sed subdit: « Jure tamen naturali censuarius tenetur ad expensas factas in adipiscenda solutione pensionis et ad interesse lucri cessantis ex mora culpabili censuarii, et etiam ad interesse damni emergentis; immo pactum solutionis hujus damni non prohibetur jure dictae bullae ».

^{h)} In casu *affrancationis* fundi (cum scilicet fundus liberatur ab onere census Ecclesiae vel loco pio praestandi), nova investitio fieri nequit in mensis nummulariis, capsis publicis vel parcimonialibus, neque in schedis debiti publici; quia non habetur ut canonicum ac stabile investimentum; sed fieri debet in bonis stabilibus tutis et fructiferis... Attamen, hisce temporibus, a S. Congr. CONCILII concedi solet, ut investitio fiat etiam in syngraphis nominativis *debiti publici*, cum aliter fieri nequeat.

ⁱ⁾ Salas, de *Censib.*, dub. 12, n. 2, ita tenet, seclusa S. Pii V constitutione; quod ceteroquin S. Alphonsus satis innuit, dum initio hujus paragraphi loquitur de iis quae *per se* sunt licita.

^{j)} Rebellus non recte a Salmant. adducitur;

Probabiliter debetur integre.

modo compensetur o-nus.

Si pars praedicti fiat perpetuo sterilis,

probabiliter debetur integre census.

Limitatio.

Pereunte re designata. Habet obligat bona generaliter hypothecata.

Probabiliter non obligantur jure naturali.

Quaenam designatio fundi requiratur.

5° Ut possit censuarius rem alienare.

Si velit vendere, monendus est censor.

6° Ne constituatur alia poena pro non soluta pensione.

In foro interno tenetur de dilatione culpabili.

7° Ne creetur ex pensione non soluta.

8° Ut censor nequeat repetere pretium.

Pactum non redimendi, per se licitum.

Item, non redimendi nisi infra certum tempus.

Item, non redimendi per partes.

nuatur. — Communiter etiam docent Pater Concina, et Salmant.¹ cum Lugo, Soto, Palao, Prado, etc., contra Navarrum²), licitum esse pactum ut census non per partes redimatur, sed totum simul. Justum enim est ut, sicut emptor totam summam numeravit, ita etiam totam simul recipiat.

9° Ut aliis non vendatur alio pretio.

IX°. Ut non vendatur aliis census majori vel minori pretio quam ab initio constitutus fuit. — De jure autem naturali certum est, ut dicunt Salmant.³, census non liquidum posse minoris emi. Et etiam attenda bulla, probabilissimum videtur hoc fieri posse; ut ait Viva⁴ cum Lessio¹), Molina et Bonacina.

Census non liquidus potest minoris emi.

848. — Quaeritur 1°. *An haec bulla S. Pii obliget in conscientia?*

Quidam negant bullam obligare in conscientia.

Negant Habert⁴ (dicens bullam obligare in solis locis Sedi Apostolicae subjectis), Sà^a), Megalius⁵; item Navarrus⁶), Salas^c), Molina, apud Bonacina⁶. Et probabiliter putant ipse Bonacina et Tamburinius^d). — Ratio, quia in foro interno illae tantum conditiones requiruntur, quae jure naturae ad constitutionem census sunt necessariae: bulla autem est consti-

Concina, dissert. 4, de Censib., cap. 13, n. 3. — ¹ Tr. 14, cap. 4, n. 44. — Lugo, disp. 27, n. 115. — Sotus, de Just., lib. 6, qu. 5, art. 3, concl. 4. — Palao, tr. 33, disp. 6, punct. 24, § 2, n. 2. — Prado, cap. 28, qu. 6, n. 45. — ² Loc. cit., n. 35. — ³ De Contract., qu. 4, art. 3, n. 13. — Molina, disp. 392, n. 4. — Bonac., disp. 3, de Contract., qu. 4, n. 43. — ⁴ De Contract., cap. 17, qu. 3, v. *Verum*. — ⁵ Instit. confess., 2^a 2^{ae}, lib. 2, cap. 7, qu. 2, num. 57. — Molina, disp. 392, n. 2, i. f. — ⁶ Loc. cit., n. 46. — Bonac., loc. cit. — ⁷ Tr. 14, cap. 4, n. 31. — ⁸ Disp. 27, n. 83. — ⁹ Loc. cit., n. 46. — ¹⁰ Cap. 22, n. 100. — ¹¹ De Contract., qu. 4, art. 3, n. 8. — Salas, de Censib., art. 3, contr. 4, concl. 1, 2 et 3. — Trull., lib. 7, cap. 21, dub. 3, n. 19. — Gasp. Hurtad., de Just. et Jure,

tuta ad tollendas fraudes; unde, ubi fraudes absunt, bulla non obligat in conscientia contrahentes, sed tantum iudices, ne in foro externo contractum admittant.

Probabilius tamen affirmant praefatam bullam obligare etiam in foro interno Salmant.⁷, Lugo⁸, Bonacina⁹, Lessius¹⁰; et Viva¹¹ cum Salon, Trullench, Hurtado et communi, ut asserit. — Ratio, quia, licet contractus ex rei natura non sit usurarius, lex tamen positiva bene potuit illicitum eum reddere ob periculum usurae. Vide dicta supra, n. 846, v. II. *Ut census*.

849. — Quaeritur 2°. *An praedicta bulla obliget ubi non est recepta?*

Negant communiter Lessius¹², [Continuator] Tournely¹³, Molina¹⁴, Bonacina¹⁵; Lugo¹⁶ cum Soto^a), Navarro, Salas et aliis. Et sic tenendum censeo, quidquid dicant Salmant.¹⁷. — Ratio, quia, licet verius sit leges pontificias non indigere subditorum acceptatione, prout (contra Lessium¹⁸ et Cabassutum, Valentia, Bonacina ac alios) tenuimus *Lib. I, de Leg., n. 97*, in fine, et *n. 138*, v. *Quaestio*, cum Suarez, Laymann, Palao, Croix, etc. — attamen communis

de Contract., disp. 4, de Censib., diff. 8, i. f. — ¹² Cap. 22, num. 98. — ¹³ Cap. 6, de Censib., concl. 1. — ¹⁴ Disp. 390, n. 25 et 26. — ¹⁵ Disp. 3, de Contract., qu. 4, n. 3 et 4. — ¹⁶ Disp. 27, n. 61. — Navar., Man., cap. 23, n. 41; et Comment. de Usur., n. 108. — Salas, de Censib., dub. 6; dub. 7, n. 12; dub. 8, num. 12 et 13, v. *Adverte*; et dub. 13. — ¹⁷ Tr. 14, cap. 4, n. 32. — ¹⁸ Cap. 22, n. 98. — Cabassut., lib. 1, cap. 4, n. 5. — Valent., in 2^{ae} 2^{ae}, disp. 7, qu. 5, punct. 5, quaest. 4. — Bonac., disp. 1, de Legib., qu. 1, punct. 4 num. 27. — Suar., de Legib., lib. 4, cap. 16, num. 2 et 4. — Laym., lib. 1, tr. 4, cap. 3, num. 1. — Palao, tr. 3, disp. 1, punct. 13, num. 3. — Croix, lib. 1, n. 591, v. f.

Probabilius obligat in foro interno.

Bulla non obligat ubi non est recepta.

nam *part. 2, lib. 10, qu. 6, condit. 5*, haec non dicit, neque alibi, quod reperire potuerim.

^b) Navarrus, *Comment. de Usur., n. 78*, v. *Quinta*, contrarius revera est huic asserto, nisi tamen pretium augeatur, uti ipse limitat.

¹) Lessius male a Viva allegatur, nam, *cap. 22, n. 47 et 95*, ubi praesentem conditionem exponit, haec non habet.

848. — ^a) Sà, v. *Census, n. 2* (in edit. genuin., n. 3) rem innuit, dicens: « Quaedam in dicta bulla prohibentur ob praesumptionem fraudis: quae si absit, licent ».

^b) Navarrus, *loc. cit., n. 106 et seqq.*, concordat quidem, sed plures distinctiones adhibet. Distinguit igitur in bulla ea quae juris naturalis et divini declaratoria sunt; item ea quae nituntur praesumptione quod aliqui censuales contractus sunt usurarii: et haec quidem ubique in conscientia obligare affirmat;

neminem tamen in conscientia judicandum esse usurarium, propter has praesumptiones, si contrarium coram Deo verum sit. Denique apponuntur quaedam in bulla, quae nec continent jus naturale aut divinum nec praesumptionem usurae in contractu, sed tantum aequa et digna quae servantur. Et haec Navarrus negat obligare in conscientia, extra ditionem Pontificiam.

^c) Salas, *dub. 13*, refert dicta Navarri, neque ibi ea reprobat; sed *dub. 6, n. 5*, improbat Navarrum negantem obligare in conscientia ea quae sunt tantum juris humani, etiamsi ob praesumptionem usurae sancita fuerint.

^d) Tamburinius, *lib. 9, de Contract., tr. 2, cap. 6, § 2, n. 4*, id sane dicit; sed loquitur de bulla Nicolai V et de brevi Gregorii XIII.

849. — ^a) Sotus a Lugo ex Salas utique citatur; sed apud eum, id reperire non potui.

est sententia, quod ubi lex non est recepta, et per sufficientem desuetudinem est derogata, etsi primi legem non observantes peccaverint, praesentes vero ad eam non obligantur; ut tenent ipsi Salmant.¹ cum Azor, Bonacina, Granada. Item Suarez², Palao³, et Lessius⁴, ubi cum Covarruvias, asserit certum esse quod lex adhuc ecclesiastica desinit obligare, si per solum decennium non sit recepta; ut pariter diximus dicto *Lib. I, n. 139*, v. *Limitant* 2° cum Busenbaum, Navarro et Azor.

Bulla autem S. Pii non est recepta in *duobus regnis Siciliae*; ut testantur Lessius⁵; Salas apud Viva⁶; item Verde⁷ cum de Marinis, de Ponte, etc. — Nec est recepta in *Hispania*; ut dicunt Salmant.⁸. — Nec in *Belgio*; ut Sporer⁹ et Lessius¹⁰. — Nec in *Germania*; ut idem Lessius, Habert^b); ac Tanner^c), Illsung, Pirhing et Platel^d), apud Croix¹¹. — Neque in *Gallia*; ut Lessius et Platel^d), apud Croix¹². — Nec etiam *Romae* observatur, ait [Continuator] Tournely¹³.

Regiones in quibus non est recepta.

DUBIUM X.

Quid sit Cambium.

850. *Quid sit cambium, et quotuplex.* — 851. *An liceat cambium minutum.* — 852. *An cambium per litteras.* — 853. *An cambium reale.* — 854. *Quid de cambio ficto, seu sicco.* — 855. *An liceat cambium cum recambio.* — 856. *An liceat pecuniam adulterinam expendere.* — 857. *An liceat famulo lucrari commutando pecuniam domini.*

Cambium, quid et quotuplex.

850. — « Resp. Cambium, quod permutationem significat, hic accipitur pro sola permutatione pecuniae. — Et est contractus quo campsor aliquis camporario volenti cambit pecunias, cum lucro aliquo praeter sortem. Quod si sine intentione usuraria fiat, ob titulos justos talis lucro aestimabilis, patet non esse malum.

« Unde, cum quatuor sint cambiorum genera, nimirum 1°. Cambium minutum seu manuale, 2°. Cambium per litteras, 3°. Cambium reale, 4°. Cambium siccum, seu fictum: — circa ea resolvuntur:

Cambium minutum est licitum.

851. — « 1°. Licitum est cambium minutum, in quo dantur pecuniae minores

« pro majoribus, vel contra. — Quia hic « sunt justi tituli aliquid lucrandi, nimirum labor campsor in numeranda pecunia; item diligentia in pecunia omnium generis conquirenda, ut campsariis quibusvis sit paratus; item puritas materiae et commoditas, ut cum aurum vel alia moneta commoda datur pro minuta et incommoda. Laymann¹⁴ ».

Idque licet etiam eis qui officium cambiendi non habent. — Salmant.¹⁵ cum Palao, Navarro.

852. — « 2°. Licitum est item cambium per litteras: cum scilicet campsor hic, v. gr. Monasterii, prior accipit pecunias,

Item, cambium per litteras.

¹ Tr. 11, de Legib., cap. 1, n. 106. — Azor, part. 1, lib. 5, cap. 4, qu. 4. — Bonac., disp. 1, de Legib., qu. 1, punct. 4, num. 47. — Granada, in 1^{ae} 2^{ae}, contr. 7, tr. 3, part. 1, disp. 7, n. 7. — ² De Legib., lib. 4, cap. 16, n. 9. — ³ Tr. 3, disp. 1, punct. 13, n. 5. — ⁴ Cap. 22, n. 98, i. f. — Covar., Variar. lib. 2, cap. 16, n. 6. — Busenb., lib. 1, tr. 2, cap. 1, dub. 3, n. 3. — Navar., Consil. 1, qu. 5, n. 24, de constitut. — Azor, part. 1, lib. 5, cap. 4, qu. 4. — ⁵ Cap. 22, n. 99. — Salas, de Censib., dub. 6, n. 3, i. f. — ⁶ De Contract., qu. 4, art. 4 (ult.), n. 1. — ⁷ Tyrocin. juris civ., lib. 3, n. 2391

et 2392. — Donat. de Marin., Resolut. juris, lib. 1, cap. 100, n. 11; et cap. 231, n. 9. — Franc. de Ponte, Consil., tom. 2, consil. 41, n. 37. — ⁸ Tr. 14, cap. 4, n. 32. — ⁹ Tr. 6, cap. 6, n. 11, i. f. — ¹⁰ Loc. cit., n. 99. — Less., loc. cit. — Ills., tr. 4, disp. 2, n. 447, i. f. — Pirhing, Jus canon., lib. 5, tit. 19, n. 84. — ¹¹ Lib. 3, part. 2, n. 1010, v. f. — Less., loc. cit., n. 99. — ¹² Loc. cit. — ¹³ Cap. 6, de Censib., concl. 1, v. *Sed illae*. — ¹⁴ Lib. 3, tr. 4, cap. 19, n. 3. — ¹⁵ Tr. 14, cap. 4, num. 8. — Palao, tr. 33, disp. 7, punct. 2, num. 4. — Navar., Man., cap. 17, n. 288.

^b) Habert videtur loqui de Gallis potius quam de Germania; Habert enim erat natione Gallus, et scribit, *de Contract., cap. 17, qu. 3, v. Verum quidem*: « Haec autem in usu non sunt in regionibus istis ». Addendum tamen est eum paulo superius scripsisse bullam hanc non obligare, « nisi in locis temporaliter Sedi Apostolicae subjectis ».

^c) Tanner, *tom. 3, disp. 4, qu. 7, dub. 4, n. 134*, id dicit non universaliter, sed « quoad aliquas saltem conditiones »; quod non satis accurate notatum est a Croix.

^d) Platel, *de Just. et Jure, n. 186, i. f.*, ita sane docet, loquens tamen de sola personalis census prohibitionem; quod neque notavit Croix.

« quas postea litteris datis alibi, v. gr. « Francofurti, refundit per suos factores. « — Quia hic etiam sunt justi tituli, sci- « licet virtualis trajectio pecuniae et ejus « assecuratio. Tantumdem enim facit ac « si campsario pecuniam ejus Francofur- « tum transferat sine periculo. Minus ta- « men campsor exigere debet quam si « realiter transtulisset. — Laymann¹, Bo- « nacina², Navarrus^{a)}, Lessius, etc. ».

S. Pius V, in bulla de cambiis, ad usuras amovendas statuit non protrahi tem- pus solutionis cambii, nisi ad primas nundinas^{b)}; et solutiones esse faciendas ubi determinatae sunt, ac juxta tempus communitur taxatum cambiendi de uno in alium locum. — Vide Salmant.³

853. — « 3°. Item licitum est cambium « reale: cum campsor hic Monasterii prior « dat pecunias, ut per suos alibi eas re- « cipiat a campsario, qui alibi habet pe- « cunias, sed eget nunc eis hic. — Titulus « hujus cambii est item translationis et « assecurationis: tantumdem enim facit « campsor ac si pecunias campsarii ab- « sentes sisteret hic praesentes, vel, ut « alii ajunt, ac si praesenti pecunia eme- « ret absentem, quae utique minus valet. « — Laymann⁴, Bonacina⁵ ».

Probabiliter ait Croix⁶ cum Lessio, Laymann et Sporer, quod licite potest campsor accipere lucrum cambii, esto translatio pecuniae sit ipsi utilis. Quia in communi aestimatione haec translatio est digna pretio; cum communiter in ea incommodum adsit, commodum autem campsor sit tunc per accidens se habet.

854. — « 4°. Illicitum est cambium fictum « seu siccum, quod nihil aliud est quam « titulus lucrandi. — Ut v. gr., Titius in- « digens pecuniis petit a campsore sibi « dari centum. Campsor autem non aliter

« dat, nisi Francofurti, v. gr., vel alio loco « distante solvendo, petitque ab eo pre- « tium quod solet dari pro locis similibus. « Titius ergo accipit, et tamen vere non « cogitat reddere in istis locis, immo for- « san nec habet istic correspondentem, « idque constat campsori. Contractus hic « est cambium fictum, ac revera mutuum, « ideoque palliata usura. — Excusabitur « tamen campsor, si lucrum illud exigat « titulo lucri cessantis. Plura vide apud « Toletum⁷, Bonacina⁸ ».

Quaeritur hic: an sit licitum cambium cum recambio, vulgo Cambio colla ricorsa?

— Casus est: Tu accipis Neapoli centum nummos a campsore solvendo in Sicilia; sed quia non habes ibi nec pecuniam nec procuratorem qui pro te solvat, rogas campsorem ut tibi concedat procuratorem suum in Sicilia residentem, ut nomine tuo solvat debitum ipsi campsori cum lucro cambii. Campsor autem scribit ad suum procuratorem, ut tamquam procurator tuus solvat sibi campsori cambium cum lucro, et tamquam procurator ipsius debi- tum recipiat; at quia tu non habes pecuniam in Sicilia, procurator ille rescribit campsori, ut hic exigat tuum debitum Neapoli cum alio lucro recambii.

Tamburinius⁹ dicit hunc contractum probabiliter esse licitum, citatque Navar- rum, Sà, Lessium, Lugo. — Sed merito hujusmodi contractum reprobant Pater Concina¹⁰, Cabassutius¹¹ et Sporer¹², qui ait saltem practice hoc esse cambium sic- cum duplicatum. Atque ego censeo etiam speculative: cum revera in eo casu neque tu intendis pecuniam acceptam restituere, nisi Neapoli ubi accepisti; neque contra campsor intendit exigere pecuniam credi- tam, nisi Neapoli ubi tradidit, ut ita ex sua pecunia lucrum percipiat. Nescio quo-

loc. cit., n. 6. — Sporer, tr. 6, cap. 6, n. 38. — ⁷ Lib. 5, cap. 52. — ⁸ Disp. 3, qu. 5, punct. unic. — ⁹ Lib. 9, de Contract., tr. 3, cap. 5, § 3. — Navar., Consil. 31, de usur., n. 3. — Sà, v. Cambium, n. 3. — Less., cap. 23, n. 61 et seqq. — Lugo, disp. 28, a n. 77. — ¹⁰ Dissert. 4, de Cambio, cap. 2, n. 2. — ¹¹ Lib. 6, cap. 10, n. 7. — ¹² Tr. 6, cap. 6, n. 44.

modo a labe usurae manifestae id excu- sari possit.

« 5°. Quod attinet ad cambium Fran- « cofurtense, in quo mercatores, dantes « cambium ad proximas nundinas, quo « magis eae distant eo plus exigunt; si « ideo praecise plus exigatur quia solutio « diutius differtur, usura est. — Si autem « ratione alterius tituli justis, v. gr. lucri « cessantis, cum pecunia mercatorum sit « instrumentum lucrandi, quo si diutius « carent, carent lucro, et quo longius est « tempus, eo plures cambium petunt, ideo « que crescit valor pecuniae: tunc lucrum « est justum. — Laymann¹ ex Molina, « Lessio, etc. ».

Hoc cambium puto licitum, dummodo campsor vere patiatur interesse. Sola au- tem dilatio solutionis non erit certe causa justa augendi pretium; ut recte notat Pa- ter Concina².

855. — « 6°. Qui cambiando (vel aliter) « pecuniam adulterinam accipit, sive ex « ignorantia aut inadvertentia, non potest « illam expendere; quia res vitiosa non « potest tradi alteri, vitio non detecto. « (Vide supra, de Vendit.). — Neque ex eo « quod ipse deceptus est, potest decipere « alios; cum actio qua deceptus fuit, nul-

¹ Lib. 3, tr. 4, cap. 19, num. 9. — Molina, disp. 404, num. 2 et seqq. — Less., cap. 23, dub. 6, n. 54 et seqq. — ² Diss. 4, de Cambio, cap. 4, num. 2. — ³ Disp. 3, qu. 5, punct. unic., n. 4. — Asor, part. 3, lib. 7, de Mutuo, cap. 6, qu. in princ. — Sanchez, Decal., lib. 2, cap. 23, num. 23. —

« lum ad hoc jus tribuat. Bonacina³ ex « Azor, Sanchez, etc. ».

Sed alii distinguunt: Si moneta non sit materialiter falsa, nempe si impressa sit signo principis, et materia sit bona, ejus- demque ponderis, poteris eam expendere; cum nullum alteri inferas damnum. Ita Sporer⁴ et Croix⁵. — Si vero moneta adul- terina sit etiam materialiter falsa, tunc certe non poteris illa uti.

Dubitatur autem: an si eam expende- ris bona fide, tenearis ad restitutionem? — Negant Silvester^{a)} et Angelus^{a)} apud Diana^{a)}, qui probabile censet. Sed verius affirmant Petrus Navarra apud eundem Diana, et Croix⁶ ac Sporer⁷, qui ait in hoc omnes consentire. Ratio, quia tunc ad restitutionem teneris ex vi ipsius contra- ctus, quo obligaris solvere justum pretium pro re empta; cum autem pecuniam stan- neam pro argentea tradis, minime justum pretium solvis.

856. — Utrum famulus recipiens pecu- niam auream a domino ut satisfaciat cre- ditoribus domini, possit lucrari, illam cum aenea commutando? — Affirmatur; quia est fructus industriae: nisi sit contra ex- pressam vel tacitam domini voluntatem. Salmant.⁸ cum Lugo, Palao, etc.

⁴ Tr. 6, cap. 5, n. 30. — ⁵ Lib. 3, part. 2, n. 960. — Petr. Navar., lib. 3, cap. 1, num. 315. — Diana, part. 3, tr. 6, resol. 3. — ⁶ Loc. cit. — ⁷ Tr. 6, cap. 5, n. 30. — ⁸ Tr. 14, cap. 4, n. 7. — Lugo, disp. 28, n. 25. — Palao, tr. 33, disp. 7, punct. 3.

corum in quibus solutio destinatur, ne, dum longiores praefiguntur, quam loca destinatae solutionis desiderant, fenerandi detur occasio.

855. — a) Silvester, v. Falsarius, qu. 6, n. 8, perspicue doctrinam hanc innuit, dum dicit ad damnum reparandum teneri, eum

« qui falsam ignoranter recipit et scienter pro bona exponit ». Idemque dicit Angelus, v. Falsarius, n. 4. — Quae postquam retulit Diana, part. 3, tr. 6, resol. 3, concludit: « Igitur ex eorum sententia, si eadem bona fide in alium transtulit, non tenetur ».

Cambium Francofurtense, quo titulo sit licitum.

Cambium cum recambio, quid.

Accipiens monetam falsam.

Omnino reprobatur.

potest ea uti, si non sit materialiter falsa.

Secus, si sit materialiter falsa.

Si bona fide expendit, tenetur restituere.

Quid de famulo commutante pecuniam do- mini.

Item, cambium reale.

etsi translatio pecuniae sit utilis ipsi campsori.

Cambium siccum est illicitum.

¹ Lib. 3, tr. 4, cap. 19, n. 6. — ² Disp. 3, de Contract., qu. 5, punct. unic., n. 7. — Less., lib. 2, cap. 23, dub. 3, n. 21. — S. Pius V, bull. In eam, 5 kal. Februar. 1571, § 2, in magno Bullar. Rom. — ³ Tr. 14, cap. 4, n. 12. — ⁴ Loc. cit., n. 7. — ⁵ Disp. 3, de Contract., qu. 5, punct. unic., n. 6. — ⁶ Lib. 3, part. 2, n. 1031. — Less., cap. 23, n. 32. — Laym.,

852. — a) Navarrus, loc. cit., n. 289, requirit quidem, ut campsor non accipiat plus justa mercede; quod tamen minus exigere debeat, quam si pecuniam realiter transtulisset, ut ait Busenbaum, id non habet Navarrus.

b) Ubi scilicet nundinae celebrantur: « Ubi vero non celebrantur (ita pergit bulla), pro primis terminis, juxta receptum locorum usum... Curandum autem erit in terminis, ut ratio habeatur longinquitatis et vicinitatis lo-

DUBIUM XI.

Quid sit Locatio et Conductio.

857. Vide diversos casus apud Busenbaum. — 858. Quando locator potest conductorem expellere ante tempus expletum. — 859. An successor locatoris expellere possit conductorem. — 860. An ob sterilitatem debeat colono remissio pensionis. — 861. An liceat pauperi elocare jus mendicandi. — 862. An nuntius proficiscens ad eundem locum, possit accipere a duobus duplicatam mercedem. — 863. An conductor obligatus ad meliorationes, illas debeat facere expensis suis. — 864. An debeat salarium famulo aegrotanti. Et an expensae curationis.

Locatio, quid.

857. - « Resp. Est contractus quo quis personam vel rem aliquam mobilem vel immobilem alteri ad tempus utendam vel fruentiam concedit, certo pretio aut mercede seu pensione constituta ^{a)}. — Utenda conceduntur, v. gr. elocata domus, equus, servus, etc. Fruenda conceduntur, elocatae vaccae, caprae, fundus, pomarium, etc.

« Unde, considerata hujus contractus natura, et juris dispositione, resolvuntur sequentes casus:

« 1°. Si res locata ante traditionem perreat, contractus dissolvitur, et conductor liberatur.

« 2°. Si, absque culpa conductoris, usus vel fructus rei cesset, v. gr. quia domus ruinantur minatur, infestatur spectris, vel

Quomodo cesset.

Conductor, quando liberetur a solvenda pensione.

Servo conducto aegrotanti non debetur stipendium.

Quando remittatur pensio colono.

Quando aeger possit.

857. - ^{a)} S. Alphonsus nihil habet de locatione seu conductione operarum; opportunum tamen videtur quaedam de hoc argumento addere.

Et primo quidem conductor famuli, operarii, etc., tenetur justam mercedem operario tribuere. Qualis autem censeatur justa merces, explicatur in litteris Em. Card. Zigliara ad Em. Cardinalem Goossens, archiepiscopum Mechliniensem, die 25 Septembr. 1891, de mandato Leonis XIII directis: « Quod si quaeratur criterium quo statui debeat illa aequalitas rei inter opus manuale operarii et mercedem dandam a domino, respondemus: criterium illud in encyclica dicitur petendum esse ex operarii fine immediato, qui imponit ei naturale officium seu necessitatem laborandi, ex victu nempe et vestitu ad convenienter vitam sustentandam, et ad quem primo et principaliter labor manualis ordinatur... Quoties igitur opus tale sit, quod operarius per ipsum satisfaciatur praedicto suo officio naturali consequendi finem immediatum laboris sui, ac merces ad consequendum hunc finem, victum nempe ac vestitum convenientem, impar sit, per se loquendo et considerata rerum natura, habetur objectiva inaequalitas inter opus et mercedem, et ideo laesio iustitiae commutativae ». — Cum autem quaesitum fuisset: « An peccabit herus qui solvit quidem mercedem officis sustentationi sufficientem, sed impari ipsius familiae alendae, sive haec constet uxore et numerosa prole, sive haec non ita numerosa sit »? in eadem epistola respondetur: « Non peccabit contra iustitiam; poterit tamen quandoque peccare vel contra caritatem vel contra naturalem honestatem... Ex hoc ipso

quod, juxta declarata in responsione ad primum dubium, aequalitas mercedis et operis observatur, plene satisficit exigentis iustitiae commutativae. Opus autem est opus personale operarii et non familiae ipsius, nec ad familiam ipsam refertur primo et per se, sed secundario et per accidens, quatenus mercedem acceptam operarius cum suis distribuit. Sicut ergo familia opus in casu non auget, ita ex iustitia non requirit ut merces debita operi ipsi augeatur ».

Locator vero operarum obligatur exhibere laborem et operam fideliter juxta conventionem, et non discedere absque justa causa a servitio ante tempus locationis finitum. Hinc, ad quaesitum utrum operariis sint licita operistitia seu laboris cessatio ex composito (*grèves, scioperi, strikes*), respondendum est cum distinctione: THEORETICE loquendo et PER SE licita sunt, dummodo iustitiae non adversentur nec in re nec in modo; justa habeatur causa, et nulla suppetat alia via finem consequendi. — Dicitur 1° *dummodo iustitiae non adversentur nec in re nec in modo*. 1°) *Non in re*, quod ex sequentibus dijudicari poterit: *Si praecesserit contractus validus de opera ad tempus statutum praestanda nec irritus factus fuerit, tunc operistitia sunt prorsus injusta. Ratio patet ex contractuum obligatione. Idcirco tenentur operarii « quod libere et cum aequitate pactum operae sit, id integre et fideliter reddere » (Leo XIII). Jamvero contractus potest invalidus esse sive defectu consensus liberi, v. g. si moraliter coguntur operarii infra justum pretium operam suam locare, sive ex inhonesta conditione adjecta, e. g. si laborem non necessarium diebus dominicis praestan-*

« ob periculum pestis (nisi tamen quoad hoc consuetudo sit contraria) aut belli, « tutam habitationem non praestat; liberatur conductor a solvenda pensione pro tempore quo non potest inhabitare, « vel alia re conducta uti vel frui: ut vide apud Laymann¹, Lessium², etc.

« 3°. Servo aut laboratori conducto non debetur stipendium temporis notabilis quo aeger decubuit; nec aegro, nisi expensae modicae: nisi tamen aliter sit conventum, aut consuetudo ferat. Vide « Sâ³ ». — [Vide n. 864].

« 4°. Propter modicum damnum vel infortunium nihil remittitur colono de pensione: secus, si magna sit clades. Quod si tamen antecedentium vel sequentium annorum fertilitate damnum compensetur, non remittitur. Laymann⁴, Lessius⁵ ». — [Vide n. 860].

« 5°. Si pluribus annis ob coeli clementiam (secus, si ob industriam coentis) uberiores fructus ex fundo elocato pro-

« veniant, potest colono pensio augeri. — Laymann⁶.

« 6°. Expensas facere in rem conductam, quae duraturae sunt, v. gr. conservare sarta tecta, tributa et onera publica praestare, ad locatorem seu dominum spectat: nisi aliter conventum sit aut consuetudo ferat. — Laymann⁷.

« 7°. Si conductor in rem conductam necessarias sive utiles expensas fecerit, potest eas de pensione detrahere vel petere a locatore; et dum non solvuntur, retinere rem conductam. — Laymann⁸, Molina⁹.

« 8°. Etsi incendium plerumque accidat culpa inhabitantium, et sic in dubio contra illos praesumptio sit; quia tamen saepe id fit culpa famulorum, quam pariter familias praestare non cogitur: hinc conductor absolvendus est, nisi locator ostendat culpam. — Vide Laymann¹⁰ et Diana¹¹, ubi ex Hunnio^{b)} et Berlichio docet, si constet accidisse culpa certi

Quaenam expensae pertineant ad dominum.

Quid, si conductor expensas utiles fecerit.

Quis tenetur de incendio.

¹ Lib. 3, tr. 4, cap. 22, n. 3. — ² Cap. 24, dub. 2, n. 7. — ³ V. Conductio, n. 5. — ⁴ Loc. cit., n. 7. — ⁵ Loc. cit., dub. 3, n. 15 et seqq. — ⁶ Loc. cit., num. 8. — ⁷ Loc. cit.,

n. 4. — ⁸ Lib. 3, tr. 4, cap. 22, n. 4. — ⁹ Disp. 496, n. 3. — ¹⁰ Loc. cit., n. 6. — ¹¹ Part. 9, tr. 7, resol. 31. — *Berlich.*, Concl. practicab., part. 4, concl. 25, n. 102 et seqq.

dum susceperint. Potest etiam contractus irritus evadere, videlicet casu quo herus conditiones de quibus conventum est non servat. Nulla tunc est obligatio contractus ac proinde operarii jus habent, ceteris servatis conditionibus, a labore cessandi ex composito. Postulat tamen caritas, ut antea patronum moneant ad vitandum ejus maximum damnum. — *Si nullus contractus praecesserit* de opera ad determinatum tempus praestanda, vel si tempus elapsum est, jus operariis competit pro libito cessandi a labore, idque etiam ex conventionem; alios autem non volentes ad hoc inducere contra caritatem tum opificum tum herorum est, nisi excuset gravis causa. 2°) *Nec in modo* operistitia iustitiae adversari debent. Jamvero id fieret si moverentur seditiones, si adhiberentur vis aut minae sive in ipsos dominos ad extorquendum petita, sive in alios operarios, eos fraude, minis vel mediis stricte damnosis a labore prohibendo; item, si nocerent operarii aliis civibus civitatem perturbando. — Dicitur 2° *dummodo justa et gravis causa* habeatur: 1) *Justa*: idcirco illicita sunt operistitia facta ad extorquendum salarium ultra summum pretium vel quaslibet condiciones iniquas. Atvero si aequam mercedem obtinentes, ejusdem intendunt augmentum, non tamen supra summum pretium, contra iustitiam non peccant, nisi injusta media, v. g. mendacia adhibeant. Ast inter se sic con-

venientes de non locanda opera sua minori pretio laedere videntur caritatem. 2) *Gravis*; cum enim ex operistitia pessimae plerumque oriantur sequelae, requiritur causa magni momenti, qualis erit spectatis circumstantiis, diminutio laboris excessivi vel cessatio vexationum. — Dicitur 3° *dummodo nulla suppetat alia via*, et hoc etiam ob innumera mala quae secum fert cessatio a labore ex composito. Ex hac ultima conditione liquet veram insuper requiri probabilitatem obtinendi bonum finem intentum, si non immediate saltem in tempus proxime futurum.

PRACTICE LOQUENDO ET PER ACCIDENS, illicita plerumque esse operistitia, quia rarissime constare potest de conditionibus supra dictis; et multa accedunt incommoda, quae optime sic declarat Leo XIII: « Genus istud cessationis non heros dumtaxat atque opifices ipsos afficit damno, sed mercaturis obest reique publicae utilitatibus; cumque haud procul esse a vi turbis soleat, saepenumero tranquillitatem publicam in discrimen adducit ». Attamen non sunt culpandi qui, non nisi ob metum gravem a sociis incussum, laborem cessant passive se habendo.

^{b)} Hunnius a Diana non citatur pro doctrina, quae hic a Busenbaum exponitur, sed pro alio ejusdem materiae puncto. At re vera Hunnius, *Var. Resolut. juris civ., lib. 3, tr. 7, part. 2, qu. 7*, de praesenti casu ait quod si

« et determinati alicujus de familia, isque
« circa officium suum deliquerit, v. gr.
« stabularii, qui lumen male custodierit in
« stabulo, teneri patremfamilias (nisi fa-
« mulus iste pro fideli ac diligenti fuerit
« habitus) de damno. Secus si culpa alte-
« rius; vel si non constet utrum casu an
« culpa cujusquam acciderit ^{c)}.

« 9°. Si conductor domus, v. gr. ante
« tempus velit emigrare, id quidem licet,
« potestque alteri locare: caeteroqui au-
« tem de pensione nihil ei remittitur ».

858. - « 10°. Locator non potest ante
« tempus praefinitum conductorem invi-
« tum privare re conducta, nisi in his ca-
« sibus: 1°. Si pensionem non solvat; ex-
« spectare tamen debet biennium, si ultra
« biennium res sit conducta. 2°. Si casus
« improvisus accidat, ob quem domus v.
« gr. ipsi domino sit necessaria. 3°. Si rem
« locatam reficere necesse sit, nec possit
« fieri altero inhabitante. 4°. Si conductor
« in re conducta male versetur, v. gr. de-
« struat, vel abutatur, ut alendo ibi mere-
« trices. — Laymann ¹ ».

859. - « 11°. Successor universalis, sive
« haeres, non potest ante completum tem-
« pus conductorem expellere. Partialis
« autem successor, ut emptor, donatarius,
« legatarius, etc., non tenetur stare con-
« tractui locationis, uti neque conductor:
« nisi tamen aliter pactum sit, v. gr. ne
« res locata durante tempore locationis
« alienetur. — Vide Lessium ^{a)} et Lay-
« mann ² ».

Commune est, et certum cum Busen-
baum (ut supra), quod successor univer-
salis non potest expellere conductorem;

¹ Lib. 3, tr. 4, cap. 22, n. 9. — ² Loc. cit., n. 10. —
³ De Just. et Jure, disp. 29, n. 16. — ⁴ Tr. 6, cap. 7, n. 32. —

servorum negligentia incendium acciderit,
« neque... continuo dominus in culpa erit, cum
paterfamilias illorum tantum ministrorum cul-
pam praestet, qui circa officium deliquerunt
vel negligentes fuerunt ».

^{c)} Berlichius utique concordat; sed *n. 112*
et seqq., excipit quosdam casus, in quibus,
etiamsi famuli in suo officio non deliquerint,
tenebitur tamen paterfamilias de damno: ut
si domi retinuerit vel conduxerit ebriosum,
bona fama destitutum, vel solitum id commit-
tere unde incendium possit accidere; si ejus
mandato factum fuerit incendium; si dominus
in culpa, etiam levissima, fuerit, ob quam fa-

ut communiter dicunt Lugo ³ et Sporer ⁴
cum aliis ^{b)}, ex *l. Viam 10, C. de locat.*

Certum est etiam et commune, quod
possit eum expellere successor particu-
laris, uti emptor, legatarius ^{c)}, etc., ex *l.*
Emptorem, C. eod. tit. Conductor autem
habet eo casu actionem pro interesse con-
tra locatorem vel ejus haereditatem, ex *l. Si*
merces 25 [al. 28] § Qui fundum, ff. lo-
cati, conducti. — Excipiunt tamen Sporer ⁵
et Croix ⁶, si ager jam esset a colono ela-
boratus vel seminatus; quia (ut dicunt)
non patitur aequitas ut colonus jacturam
illam patiat. Sed dico hanc exceptionem
esse contra expressam juris sanctionem;
cum, ex praefatis textibus, successor par-
ticularis habeat jus certum expellendi co-
lonum. E converso non video quomodo
laedatur aequitas, cum colonus jam habeat
actionem contra locatorem vel ejus haere-
dem, repetendi damnum: expresse enim
in lege *Qui fundum [32 al. 35, ff. locati,*
conducti] ubi sermo fit de legatario expel-
lente colonum fundi legati, dicitur: *Et hoc*
detrimentum (id est ab expulsionem prove-
niens) ad haereditatem pertinere.

Notandum autem hic quod minor te-
netur stare locationi sui curatoris; bene-
ficiarius, sui praedecessoris; et uxor, stare
locationi sui mariti. — Vide Croix ⁷.

860. - Quaeritur 1°. *An ob jacturam*
causa sterilitatis possit colonus petere re-
missionem pensionis?

De jure naturae, jactura sterilitatis per
se spectat ad conductorem. — Ob aequi-
tatem tamen juris introductum est, si in-
gens sit damnum, ut aliquid remittatur:
nisi sterilitas compensetur cum ubertate

³ Tr. 6, cap. 7, num. 34. — ⁴ Lib. 3, part. 2, num. 1047. —
⁵ Loc. cit., n. 1046.

mulus ignem injecit, qui non fuisset injectus,
nisi illa culpa praecessisset.

859. - ^{a)} Lessius, *cap. 24, dub. 7*, non
loquitur de successore universali, sed solum
de causis, ob quas licitum sit conductorem
expellere.

^{b)} Sporer in confirmationem hujus asserti,
allegat quidem *l. Viam 10, C. de locato et*
conducto; attamen haec lex non videtur ad
rem citari; in ea enim non de locatoris, sed
de conductoris haerede fit mentio: « *Viam*
veritatis ignoras, in conductionibus non suc-
cedere haeredes conductoris existimans. »

^{c)} Locatio inita per actum authenticum

Quid de
successore
particulari.

Quanam
mensura.

Elocare
jus mendi-
candi, lici-
tum juxta
quosdam.

Merito ne-
gatur.

Ob jactu-
ram ma-
gnam ali-
quid remit-
tatur de pen-
sione.

aliorum annorum; ut ex *leg. 8, C. de locat.*,
et ex cap. *Propter sterilitatem, eod. tit.*,
ubi Gregorius IX in quadam sua *Extra-*
vag. sic sancivit: *Propter sterilitatem affi-*
ciendo magno incommodo conductores,
vitio rei, sine culpa coloni, seu casu for-
uito contingentem, colonis Ecclesiae... pro
rata est pensionis remissio facienda: nisi
cum ubertate praecedentis vel subsequentis
anni, valeat sterilitas compensari.

Hinc, si nulli fructus percipiuntur, nulla
debetur pensio; ut docet Lugo ¹. — Si au-
tem aliqui fructus percipiuntur, ajunt Les-
sius ², et idem Lugo ³ cum Covarruvias,
Bartolo et aliis, tunc tantum remissionem
esse faciendam, quando, deductis semine
et expensis, non supersit quod sufficiat
saltem ad solvendam dimidiam pensionem.
Verumtamen putant Croix ⁴ cum Lay-
mann ^{a)} et aliis, in hoc servandam esse
consuetudinem locorum.

861. - Quaeritur 2°. *An liceat pauperi*
elocare jus mendicandi?

Affirmant Sanchez ⁵ cum Henriquez ^{a)},
et Sporer ⁶. — Quia ex una parte contra-
ctus est justus, cum utrinque aequalis sit
sors lucrandi et perdendi: et ex alia hoc
idem esset ac si pauper mediate per alium
eleemosynam peteret.

Sed merito negant Lugo ⁷ cum Rodri-
guez et Corduba, Concina ⁸ ac Croix ⁹.
Ratio, quia, tametsi hic contractus sit ju-
stus inter locatorem et conductorem, est
tamen injustus respectu ad fideles eleemo-
synam dantes, qui pauperi tantum volunt
dare, non conductori, qui non est pauper,
ut supponitur. — Nec valet dicere quod
fideles mediate dent pauperi. Nam bene

¹ Disp. 29, num. 40, ex *l. Si merces, cit.*, § 6 *Vis*
major. — ² Cap. 24, dub. 3, n. 17. — ³ Loc. cit., n. 43. —
Covar., *Pract. quaest.*, cap. 30, n. 1, v. f. — *Bartolus*, in
l. Licet 8, C. de locato. — ⁴ Lib. 3, part. 2, num. 1049. —
⁵ *Consil. mor.*, lib. 1, cap. 7, dub. 2, num. 2. — ⁶ Tr. 6,
cap. 7, num. 23. — ⁷ Disp. 29, num. 8. — *Rodrig.*, in *bullam*

non solvitur morte contrahentium, sed transit
ad haereditatem. — Si locator rem locatam dona-
verit, vendiderit, vel ipse occupare velit, non
potest, ex hodierno jure, expellere locatarium,
sed terminus constitutus expectandus est.

860. - ^{a)} Laymann male a Croix citatur;
non enim haec asserit *lib. 3, tr. 4, cap. 22,*
num. 7.

861. - ^{a)} Henriquez, qui a Sanchez alle-
gatur ut refert S. Alphonsus, revera sic te-

respondet Croix ¹⁰ quod vi juris empti ad
petendum, conductor non jam petit nomi-
ne pauperis, sed nomine suo: et ideo nec
mediate nec immediate eleemosynae illae
pauperi dantur.

Secus autem dicendum censerem, si
pauper non posset petere per seipsum. —
Quia hoc casu, licet eleemosynae illae
hic et nunc non perveniant ad dominium
pauperis, prosunt tamen ut eorum sub-
ventio sic manuteneatur. Alias non inve-
niretur qui pro paupere illo loca circum-
iret; et sic pauper destitutus maneret.

862. - Quaeritur 3°. *An nuntius, pro-*
ficiscens ad eundem locum, licite possit
accipere a duobus duplicatam mercedem?

De *aurigis* ait Pater Concina ¹¹ nullam
esse difficultatem quod possint; quia talis
est consuetudo.

De *nuntio* vero opinatur aequum esse
ut dimidiam tantum mercedem exigat a
secundo conductore. Et hoc videtur satis
probabile, cum eo casu opera illius pro
itinere quod non suscipit gratia illius se-
cundi conductoris, non videtur valere
quanti valerent si pro eo solo iter susci-
peret. — Caeterum satis etiam probabile
est quod possit totam mercedem exigere;
ut tenet Lessius ¹², cum communi senten-
tia (ut asserit idem Concina), et probabi-
lem putat Croix ^{a)} cum Laymann et Palao.

Ratio, quia per accidens se habet ut opera
sua sit utilis duobus; de se autem ab uno-
quoque mercedem justam exigit, cum uni-
cuique se obliget ex justitia ad iter illud
peragendum: quod si non peragit, peccat
quidem injustitiae contra jus utriusque. —
Vide dicta *de Cambio, n. 853, in fine.*

Composit., num. 51, v. f. — *Corduba, Sum.*, qu. 98. — ⁹ De
Just. et Jure, dissert. 4, cap. 19, n. 13. — ¹⁰ Loc. cit., n. 1044.
— ¹¹ Loc. cit. — ¹² Loc. cit., n. 21. — ¹³ Cap. 24, dub. 5,
num. 28. — *Concina*, de Just. et Jure, dissert. 4, cap. 19,
n. 21. — *Laym.*, lib. 3, tr. 4, cap. 19, num. 7. — *Palao*,
tr. 33, disp. 7, punct. 4, n. 2.

nere videtur; postquam enim *lib. 7, cap. 35,*
num. 5, i. f., sententiam exposuit, quae ne-
gat licere, addit: « Quae sententia non est
certa, quia expresso jure non prohibetur lo-
care, nec fit inhabilis ut pretium locationis
recipiat ».

862. - ^{a)} Croix, *lib. 3, part. 2, n. 1045*,
absolute huic opinioni adhaeret, sed subdit:
« Et non improbabile dicunt Laym... Castr... »;
qui revera ita loquuntur.

nisi pau-
per nequeat
per se mendi-
care.

Auriga
potest acci-
pere a duo-
bus merce-
dem dupli-
catam.

Nuntius
probabi-
liter id non
potest.

Probabi-
liter etiam
potest totam
mercede-
dem exige-
re.

Conductor
domus emi-
grans ante
tempus.

Quando
locator pos-
sit expelle-
re condu-
ctorem.

Successor
locatoris.

Successor
universalis
nequit ex-
pellere con-
ductorem.

863. - Quaeritur 4°. *An conductor obligatus ad meliorationes, illas debeat facere expensis suis a)?*

Conductor obligatus ad meliorationes, de suo debet facere.

Negant Molina et Valascus apud Lugo¹. — Sed verius affirmant ipse Lugo² cum Lopez, et Croix³. Quia, cum quis se obligat ad aliquid faciendum, per se censetur obligatus ad id faciendum suis expensis: sicut si quis se obliget ad solvendam pensionem in domo locatoris, tenetur quidem ad sumptus, ut illuc pensio transmittatur. Intelligi, dummodo in contractu locationis detrahatur aliquid de ordinaria pensione; cum hoc onus meliorationum alienum sit a natura conductionis.

Expensae regulari-ter cujus-que sint.

Caeterum expensae modicae et ordinariae in re conducta faciendae, regulariter spectant ad conductorem; extraordinariae vero, ad locatorem; ut Croix³ cum Sporer et Tamburinio.

864. - Quaeritur 5°. *An debeat pensio famulo conducto ad servitium annuum,*

Molina, disp. 463, num. 1. - Alvar. Valasc., tract. de jure emphyteut., qu. 25, n. 19 et 34. - Disp. 29, n. 69. - Loc. cit. - Gregorius Lopez, part. 5, tit. 8, l. 24, glos. 3. - Lib. 3, part. 2, n. 1052. - Sporer, tr. 6, cap. 7, n. 37. - Tambur., lib. 9, de Contract., tr. 4, cap. 1, § 2, num. 6

863. - a) Quo major claritas ipsi quaesito affulgeat, et ut auctorum allegationes rite intelligantur, citanda sunt ipsa verba quibus card. de Lugo loc. cit., quaesitum proponit: « Dubitatur, inquit, quando locator obligat in contractu conductorem ad meliorationem rei conductae faciendam, cujus expensis fieri debeat ». Et respondet: « Certum est, si in pacto explicetur ut conductor ex suo faciat, ita esse observandum; si hoc vero non explicetur, ex conjecturis indaganda est mens contrahentium; quibus cessantibus, Molina... cum Valasco putat locatoris sumptibus meliorationem faciendam. Ego verius puto cum Gregorio Lopez... intelligi, quod fiat ex bonis conductoris ». Ita Lugo, et revera Molina, loc. cit., asserit in dubio censi meliorationes factas locatoris impensis, idemque clare significat Alvarus Valascus, loc. cit.

b) Croix, loc. cit., n. 1053, utramque sententiam circa quaesitum, ut ex Lugo explicatum est, exponit, neque ullum de alterutra iudicium profert.

864. - a) Marius Antoninus, in suis *Variis Resolut.*, lib. 1, resol. 92, n. 7, generaliter dicit salarium deberi famulo in infirmitate levi, et brevi tempore duratura; non autem in longa et inveterata.

b) Jacobus de Graffius utique a Croix ex Lugo citatur; a Lugo autem ex Diana (part. 1,

si aegrotet per aliquot menses, puta per trimestre?

Affirmant Antoninus^{a)}, Graffius^{b)}, etc., apud Croix⁴. — Sed verius negat communis sententia, quam tenent Lugo⁵, et Croix^{c)} cum Molina, Laymann et aliis. Quia de justitia non debetur salarium pro obsequio non praestito.

Famulo aegrotanti non debetur stipendium.

Putat autem Azor apud Lugo⁶, teneri saltem dominum ad praestanda famulo alimenta et expensas necessarias pro curatione. — Melius tamen dicunt⁷ Rebellus^{d)}, et alii cum Diana^{e)}, non teneri nisi ad sumptus leves pro brevi infirmitate. Quinimmo non immerito ait Lugo, neque ad id obligandum esse dominum, nisi forte aliquando ex caritate, casu scilicet quo infirmus esset in gravi necessitate. — Bene tamen excipit Roncaglia^{e)}, nisi alicubi esset consuetudo ut domini teneantur ad totum stipendium, si famulus, ad annum conductus, per aliquot dies aegrotet.

Quid de alimentis et expensis curationis.

et seqq. — Lib. 3, part. 2, n. 1050. — Loc. cit., n. 58. — Molina, disp. 493, num. 1. — Laym., lib. 3, tr. 4, cap. 28, num. 3. — Azor, part. 3, lib. 3, de Locato, cap. 14, qu. 3, i. f. — De Just. et Jure, disp. 29, num. 60. — Loc. cit., n. 60. — Lugo, loc. cit.

tr. 8, resol. 86); sed quidquid dicat Diana, Graffius, *Decis. avar.*, part. 1, lib. 3, cap. 8, n. 7, tenet sententiam oppositam, quae est opinio S. Alphonsi: « Etsi dominus, inquit, teneatur famulo aegrotanti cibaria exhibere et modicas expensas, non tamen mercedem ». Cujus dicti rationem num. 8 his verbis affert: « Cui [famulo] solum debetur merces propter laborem personalem ».

c) Croix auctores quidem citat, ut refert S. Alphonsus; ipse tamen loc. cit., n. 1050, neutri sententiae adhaeret; « sed, inquit, spectanda est consuetudo locorum ».

d) Rebellus et Diana a Lugo citantur pro sententia quae simpliciter negat dominum ad curationis sumptus teneri. — At Rebellus, lib. 14, qu. 15, n. 1, id tantum negat in casu infirmitatis gravis; « quamvis (ita pergit n. 2), honestas contrarium suadeat, ut solent facere religiosi ac nobiles; et interdum caritas exigat etiam sub mortali, si videlicet in extrema vel gravi necessitate sint, nec sit alius qui succurrat ». — Diana vero, part. 1, tr. 8, resol. 86, id asserit quod ipsi a Lugo tribuitur.

e) Roncaglia, tr. 14, qu. 6, de Conducto, cap. 3, qu. 3, resp. 2, v. f., absolute docet injustum esse, mercedis partem subtrahere famulo ad annum conducto, eo quod aliquot dies aegrotaret; cujus asserti duas rationes affert, e quibus una ex consuetudine peti-

DUBIUM XII.

De Contractu Emphyteusis, Feudi et Libelli.

865. *Quid de emphyteusi.* — 866. *An debeat pensio in gravi jactura fructuum.* — 867. *Quid de feudo.* — 868. *Quid de contractu libellatico.*

Emphyteusis, quid.

865. - « Resp. I°. Emphyteusis est contractus similis locationi, in quo res immobilis, quae cultura possit effici melior, conceditur alteri, vel in perpetuum, vel non brevius saltem quam ad decennium. Ita ut dominium ejus directum et possessio civilis maneat apud dominum, qui tradit in emphyteusim; dominium autem utile transferatur in emphyteutam, cum hoc onere, ut quotannis certum canonem, ut vocant, seu pensionem domino solvat. — Quam si totam solvere negligat 26 annis continuis in emphyteusi ecclesiastica (cum scilicet res est Ecclesiae vel pii loci); vel in saeculari, 36 annis, incidit ipso jure in poenam commissi, ut dominus eum expellere possit a) ». [Etiam auctoritate propria, ut multi cum Palao^{b)}; sed Lessius^{c)} dicit praecedere debere monitionem. Vide Croix^{d)} « etsi de solutione interpellatus non fuerit. Licet enim Bartolus et alii quidam apud Diana^{e)} dicant, si per 30 vel 40 annos non solverit, eum praescribere immunitatem in futurum; id

« tamen Wesembeck^{d)} et alii quinque negant.

« Porro, quid juris sit in hoc contractu, pendet ex consuetudine locorum, quae varia est; et ex ipsa conventionione contrahentium, quae scripto instrumento concipi debet, ut valeat. — Vide Laymann^{e)}, Lessium^{f)} ».

866. - *Utrum emphyteuta debeat pensionem, quando patitur gravem jacturam fructuum?*

Dicit Palaus^{g)}, de juris rigore et [seclusa] consuetudine, integram pensionem esse solvendam: ex l. 1, C. de jure emphyt., ubi sancitur quod, praedio manente in parte, solvenda est pensio a). — Lessius^{h)} tamen ac Lugoⁱ⁾ recte sentiunt hanc legem esse intelligendam, quando pensio est modica respectu fructuum; et magis datur in recognitionem domini directi quam ad fructus compensandos. Secus vero, si sit magna et fere aequalis fructibus; nam tunc ex aequitate deberet minui, vel fundo pereunte ex parte, vel magna sterilitate adveniente.

Emphyteuta debet pensionem etiam in gravi jactura.

Quomodo sit intelligendum.

¹ Lib. 3, part. 2, n. 1062. — Bartolus, in leg. *Competit.*, C. de praescriptione. — Part. 8, tr. 7, resol. 36, v. f. —

² Lib. 3, tr. 4, cap. 23. — ³ Cap. 24, dub. 9. — ⁴ Tr. 33, disp. 10, punct. 7, n. 5. — ⁵ Loc. cit., n. 49 et 50. — ⁶ Disp. 29, n. 88.

tur: « Quia, inquit, contractus juxta consuetudinem locorum regulandi sunt.; apud omnes autem, seu fere apud omnes, credo esse consuetudinem, ut propter breve impedimentum famulis merces non minuatur ».

865. - a) In *Hom. apost.*, tr. 10, n. 211, S. Doctor non consentit cum Hermanno Busenbaum, et ait: « Qui canon si non solvatur per tres annos, dominus potest sibi vindicare fundum, si hoc erit saecularium; duos, si est Ecclesiae ». Cum S. Alphonso concordat Ferraris in sua *Bibliotheca*, v. *Contractus emphyteusis*, n. 9, et 10.

b) Scilicet: « Multi apud Palaum, tr. 33, disp. 10, punct. 10, n. 1, qui hanc sententiam communiorem appellat, quamvis ipse n. 2, contrariam veriorum existimet.

c) Lessius, a Croix citatus uti refert S. Alphonsus, id tamen in *Auctar.*, v. *Contractus*,

cas. 4, i. f., affirmat de perpetuae elocationis contractu, quem ab emphyteusi diversum esse asserit.

d) Wesembeck sic a Diana citatur: « *Lib. 1, tit. 45, n. 4 et seqq.* ». Verum quinam sit ille liber nescio; sed quidquid de hoc sit, Wesembeck, in *Comment. ad Pandectas*, lib. 6, tit. 3, v. f., expresse contrarium tenet, scribens: « Libertatem a canone poterit hoc modo praescribere 30 annis ». — Praeter Wesembeck, Diana, part. 8, tr. 7, resol. 36, quatuor tantum auctores hic allegat; non autem quinque, uti scribit Busenbaum.

866. - a) Lex 1, C. de jure emphyteut., ita loquitur: « Sin vero particulare vel aliud leve contigerit damnum, ex quo non ipsa rei penitus laedatur substantia, hoc emphyteutarius suis partibus non dubitet adscribendum ».

Utrum autem *emphyteuta gaudeat privilegiis quae dominus directus in re habebat?*

Affirmant Bartolus, Jason, Tiraquelus, etc., apud Croix¹. — Sed negant probabiliter Lessius, Laymann, Palaus, etc.². Ratio, quia cum transfertur in emphyteutam utile dominium rei, res [non] fit sua; unde, si nimirum ipse sit laicus, non potest gaudere privilegio Ecclesiae, ad quam spectet dominium directum.

867. - « Resp. II°. Feudum est contractus similis emphyteusi, quo res immobilis alicui conceditur, cum translatione dominii utilis, proprietate retenta: sub onere, non quidem aliquid solvendi, sed exhibendi fidelitatem et obsequium personale directo domino. Quod si item non

« faciat vassallus (sic enim dicitur feudi acceptor), perdit feudum. — Interdum etiam in feudo aliquid persolvi debet in recognitionem dominii directi; sed tunc ex ea parte deficit a puro feudo, et declinat ad emphyteusim.

« Porro, quid juris sit circa feuda, pendet item a locorum consuetudine, quae juris communis sunt. Vide *loc. cit.*³.

868. - « Resp. III°. Contractus libellaticus, sive datio ad libellum dicitur, cum emphyteuta vel feudatarius rem illam quam in feudum vel emphyteusim accipit, simili contractu tradit tertio (ad quod tamen, si in decennium fiat, requiritur domini consensus): ita ut sit quasi subfeudum et subemphyteusis. — Ita Lessius ».

DUBIUM XIII.

Quid sit Sponsio et Ludus.

869. *Quid est sponsio, et an sit licita.* — 870. *An liceat spondere circa peccatum committendum.* — 871. *Quid ludus, et quando licitus.* — 872. *An sit restituendum lucratum a filiofamilias aut religioso.* — 873. *Quid, si religiosus ludat illicite, per licentiam generalem.* — 874. *An religiosus possit plus lucrari quam perdere.* — 875. *An si exponat majorem summam quam possit, teneatur restituere lucratum.* — 876. *Quantum filiusfamilias possit exponere ludo.* — 877. *Quando ludens cum deceptione teneatur restituere.* — 878. *An valeat sponsio, si unus spondeat majorem summam quam alter.* — 879. *An, si unus rem certo sciat, et manifestet. Vide alia ibidem.* — 880. *An cogens alterum ad ludendum possit retinere lucratum.* — 881. *An teneatur restituere praesciens se victurum ob suam peritiam.* — 882. *An, qui utitur astutiis licitis. Quid, si utatur illicitis, et quantum debeat tunc restituere. An liceat ludere precibus sacris.* — 883. *Agitur de ludo vetito.* — 884. *Quae sint leges hunc ludum prohibentes.* — 885. *An et quomodo peccent 1° Laici, hoc lusu ludentes.* — 886. *An peccat graviter ludens ob lucrum.* — 887. *An victor ludo vetito possit retinere lucratum.* — 888. *Quid, si impediatur iudicem ne ipsum condemnet. Et an teneatur fateri veritatem iudici interroganti.* — 889. *An possit retinere lucratum, si lusit animo repetendi.* — 890. *An victus teneatur solvere.* — 891. *Quid, si uterque renuntiaverit legi.* — 892. *Et an victus poterit petere relaxationem iuramenti.* — 893. *An victus possit sibi compensare solum.* — 894. *An possit transigere, si ficte munitur repetere in iudicio.* — 895. *II°. Quoad clericos, quoniam clerici comprehendantur.* — 896. *An certe peccent graviter clerici ludentes frequenter et in magna quantitate.* — 897. *Quid, si solum frequenter.* — 898. *Quid, si solum in magna quantitate.* — 899. *Quando non peccent graviter nec leviter.* — 900. *An haec procedant in omni ludo chartarum.* — 901. *III°. Quoad religiosos, an et quomodo peccent religiosi hoc lusu ludentes.* — 902. *IV°. Quoad episcopos, quomodo ipsi peccent.* — 903. *An peccent graviter clerici et religiosi his lusibus assistentes.*

869. - « Resp. SPONSIO est contractus, in quo duo, de veritate aut eventu alius cuius rei certantes, sibi invicem aliquid spondent, ut id ejus sit qui veritatem

« assecutus fuerit; v. gr. certo tecum decem imperialibus, hanc vel istam civitatem obsessam, captam, etc.

« Ut licite fiat, requiritur^{a)}. 1°. Ut fiat

— Less., cap. 24, n. 44. — Laym., lib. 3, tr. 4, cap. 23, n. 5. — Palaus, tr. 33, disp. 10, punct. 2, n. 4. — Ap. Croix, loc. cit., n. 1064. — Less., loc. cit., n. 58. — Less., loc. cit., n. 6.

869. - ^{a)} Molina, Lessius, Lugo, hic a Busenbaum citati, dicunt licitas esse sponsiones

sub certis conditionibus, sed non afferunt omnes has condiciones.

Conditio-
nes requisi-
tae.

« super re dubia. — 2°. Ut sit aequalitas in re quae spondetur, cum aequali incertitudine ». [Aequalitas tunc adest, quando res est proportionata probabilitati alterius partis. Lugo¹]. — 3°. Dubius eventus in utroque. — 4°. Ut uterque eodem sensu accipiat id de quo certatur. — Molina, Lessius, card. Lugo² ».

Sed quaeritur: *an sint licitae hae sponsiones, vulgo dictae Scommesse?*

Sponsio-
nes sunt illici-
tae juxta
quosdam.

Negant S. Antoninus³, Silvester⁴, et Concina⁵ cum Gabriele, etc. — Ratio, quia leges civiles has sponsiones reprobandant: nisi forte fiant causa exercendae virtutis, puta in palaestra luctando, etc.

Per se
sunt licitae.

Affirmant vero communiter Azor⁶, Sanchez⁷, Lugo⁸, [Continuator] Tournely⁹, Roncaglia¹⁰, Wigandt¹¹, Salmant.¹² cum aliis pluribus. Ratio, quia hic est contractus fortunae, quo uterque spondens exponitur pari periculo jacturae et lucri. Neque verum est leges prohibere sponsiones; nisi fiant circa corporis certamina, causa odii, libidinis et similis. Aliae vero sponsiones indifferentes potius approbantur, ut in l. *Si quis ita*, ff. de verb. obligat. — Hanc sententiam per se veram puto; quia sponsio per se est res indifferens. Tamen in individuo (cum, ex mea sententia, non detur actio indifferens), regulariter censeo hujusmodi sponsiones non excusari a peccato veniali; quia in eis deest motivum cohonestans licitae recreationis, sicut adest in ludo honesto. Et sic videtur intelligere S. Antoninus¹³, vocans tale lucrum *turpe*, utpote *nulli deserviens utilitati, sed vanitati et prodigalitati*.

Nemo autem dubitat, reprobandas esse

¹ Disp. 31, n. 77. — Molina, disp. 508. — Less., cap. 26, dub. 1. — ² Disp. 31, sect. 6. — ³ Part. 2, tit. 1, cap. 23, § 9. — ⁴ V. *Negotium*, quaer. 4, i. f. — ⁵ De Just. et Jure, dissert. 4, cap. 15, n. 20 et 21. — *Cabr. Biel*, in 4, dist. 15, qu. 13, art. 3, dub. 8. — ⁶ Part. 3, lib. 11, de Sponsionib., cap. 1, dub. 1. — ⁷ Consil. mor., lib. 1, cap. 8, dub. 32, n. 2. — ⁸ Disp. 31, n. 73. — ⁹ De Contract., cap. 10, v. f., v. *Sponsio*. — ¹⁰ Tr. 14, qu. 11, de Ludo et Sponsionib., cap. 3, qu. 1. — ¹¹ Tr. 8, exam. 4, n. 76, v. *Resp.* 2. —

sponsiones circa ingluviem aut potum. — Vide Lugo¹⁴.

Quaedam
sponsio-
nes illicitae.

Sic etiam per bullam Pii IV *In eligendis, etc.*, prohibentur sponsiones circa dubiam electionem Pontificis, sive super ejus vitam et mortem¹⁵, ut refert Azor¹⁶. — Item testatur Roncaglia¹⁰, Gregorius XIV, per aliam bullam quae incipit: *Cogit nos*, ampliasset praefatam bullam Pii, etiam ad electiones cardinalium; et adhuc extra Urbem sub excommunicatione latae sententiae Papae reservata, respectu ad electionem Pontificis; et respectu aliarum sponsionum, ipsae¹⁷ annullantur in utroque foro, adeo ut quisque teneatur ad restitutionem ante omnem sententiam. — Sic etiam, ut testatur Sanchez¹⁷, prohibentur sponsiones scholasticorum Salmanticorum circa electiones ad cathedras.

870. - Dubitatur 1°. *An sit licita sponsio circa peccatum committendum?* — Bene distinguit Lugo¹⁸:

Si sponsio est de peccato patrando *ab alio tertio*, licita est, nisi spondens optet peccatum, vel opem ferat ad peccatum committendum. Ita Lugo¹⁹ et Sanchez²⁰. Advertunt tamen iidem Lugo, et Sanchez cum Alcocer, quod eo casu optans peccatum peccaret quidem, sed non teneretur ad restitutionem; quia laederet quidem virtutem quam laedi optat, sed non laederet justitiam. — Si vero sponsio est de peccato patrando *ab uno ipsorum spondentium*, licita erit, si tu v. gr. sponderes alterum commissurum fore peccatum; quia tunc sponsio eum avertit a peccato. Secus, si sponderes te commissurum peccatum, aut alterum non commissurum; quia tunc sponsio ad peccandum induceret.

Sponsio
de peccato
alio tertio,
quando licita.

De peccato
alterutrius
spondentium,
quando licita.

¹⁴ Tr. 14, cap. 4, n. 64. — ¹⁵ Loc. cit., § 9. — ¹⁶ Loc. cit., n. 73. — Pius IV, bulla *In eligendis*, 9 Octobr. 1562, § 21, in magno Bullar. Rom. — ¹⁷ Part. 3, lib. 11, de Sponsionib., cap. 2, dub. 1. — ¹⁸ Tr. 14, qu. 11, de Ludo et Sponsionib., cap. 3, qu. 3, resp. 2. — *Gregor. XIV*, bulla *Cogit nos*, 21 Martii 1591; in magno Bullar. Rom. — ¹⁹ Consil. mor., lib. 1, cap. 8, dub. 32, n. 4. — ²⁰ Disp. 31, n. 75. — ²¹ Loc. cit. — ²² Loc. cit., n. 6. — Lugo, loc. cit. — Sanchez, loc. cit. — Alcocer, trat. del Juego, cap. 46, concl. 6; et cap. 47, concl. 4.

^{b)} Bulla Pii IV tractat de sola sponsione circa Romani Pontificis electionem (et sic etiam ab Azor allegatur); sed postea Gregorius XIV addidit sponsiones circa Pontificis vitam et mortem.

^{c)} Bulla *Cogit nos* excommunicationem

sancivit contra eos omnes qui sponsiones faciunt sive de electione aut morte et vita Pontificis, sive de cardinalium creatione; omnesque illae (et non solum *aliae*, quae videlicet de cardinalium creatione fiunt) sponsiones in utroque foro annullantur.

Sed dubitatur 2º. *An hoc casu quod sic illicite sponderes, tenearis ad restitutionem?*

Recte negant Lugo¹, Sanchez², Azor³ et Roncaglia⁴. — Ratio, quia, licet spondendo pecces, non tamen laedis justitiam; cum tu non accipias tunc pretium pro peccato commisso, sed pro eventu jam successo juxta pactum sponsonis. Et in hoc consentit etiam S. Antoninus⁵, ubi ait: *Non tamen restituere oportet de necessitate; sed pauperibus erogandum; et hoc magis ex consilio quam ex praecepto a).*

871. — « LUDUS vero est contractus quo ludentes inter se paciscuntur ut victori cedat quod uterque deposuit. — Hi contractus jure naturae liciti sunt, modo debitae conditiones adsint, et aliunde non interveniat scandalum, aut justa prohibitio, aut iniquitas se misceat, nec peccati sit occasio. Quia, sicut quisvis suae rei dominus potest alteri eam donare absolute; sic etiam sub aliqua conditione, sive ea fortuita sit, sive ex industria pendeat. — Lessius⁶, Bonacina⁷ ».

872. — « Unde resolves: 1º. Qui rei dominus non est, aut alienare eam non potest, non potest etiam de ea ludere aut deponere. Et sic deberet restituere, qui lucratus esset a religioso et filiofamilias non potente alienare. — Laymann⁸ ».

Quod lucratur quis ludo a filiofamilias debet ei restituere, nisi sit de bonis castrensibus, etc., vel nisi ludus sit moderatus juxta decentiam, vel adsit tacita licentia parentum. Salmant.⁹ Idem dicendum de uxore et religioso; ut Lugo, Molina, Azor, cum Salmant.¹⁰ — Hoc tamen non intelligitur de ludis illicitis vetitis a jure, a regula vel a praelato: uti sunt ludi alearum et taxillorum, et consequenter omnis ludus fortuitus, nisi fiat in parva quantitate, et in illis religionibus ubi usu permittitur ad recreationem; ut Salmant.¹¹ cum Dicastillo, Peyrino, etc. At in religionibus reformatis talis ludus esset peccatum grave propter specialem regulae prohibitionem a), ut communiter dicunt Salmant.¹² cum Lugo, Diana, Dicastillo, etc. Et tunc lucratum omnino restituendum ipsi religioso vel monasterio. — Vide fusius infra dicenda super hoc puncto, n. 901, ubi etiam agitur de quantitate quam alii religiosi possunt ludo exponere.

873. — Hinc quaeritur 1º. *Si religiosus, obtenta licentia generali a praelato expendendi aliquam summam, expendat in usibus illicitis, puta in ludis vetitis, aut cum meretricibus, etc., utrum tunc peccet contra votum paupertatis, et tam ipse quam accipiens teneantur ad restituendum monasterio?*

Prima sententia, cum Salmant.¹³ cum Nazario, Sanchez, Lessio, Silvestro, etc., affirmat. — Ratio, quia talis licentia a superiore nec praesumitur data, nec dari poterat; cum ipse non sit dominus, sed simplex administrator bonorum monasterii.

Secunda tamen sententia, quam tenent plures auctores graves, ut Suarez^{a)}, Lugo,

lib. 2, tr. 13, de Ludo, disp. 2, dub. 2, n. 22. — *Laur. de Peyrino*, de Offic. subditi, qu. 2, cap. 2, § 7, v. f., qu. 2. — ¹² Loc. cit., n. 95. — *Lugo*, disp. 31, n. 12. — *Diana*, part. 7, tr. 9, resol. 4. — *Dicast.*, loc. cit., n. 21. — ¹³ Tr. 13, cap. 6, n. 85. — *Nazar.*, Opusc. de Statu et Oblig. religios., de Voto paupert., dub. 8, concl. 11 et 12. — *Sanch.*, Decal., lib. 7, cap. 19, n. 30. — *Less.*, cap. 41, n. 78, v. *Nono*. — *Silvest.*, v. *Religio VI*, qu. 7, v. *Secundum*. — *Lugo*, disp. 3, n. 142.

enim dicit non de praesenti casu, sed de licentia data aliquid accipiendi absque justa causa. Contra vero, cap. 15, n. 4, ut religiosus aliquid expendens de bonis religionis excusetur a violatione voti paupertatis, requirit licentiam legitimam ex parte causae, ita ut si fuerit injusta, sit etiam nulla. Accensendus itaque est auctoribus, qui sententiam ipsi S. Alphonso probatam tuerentur.

Religiosi
ludentes.

Si Religiosus, ex
licentia generali
licite expendat,

juxta aliquos,
expendens et
accipiens
teneantur restituere.

Graves auctores
id negant.

Illicite
spondens in
hoc casu,
non teneat
restituere.

Ludus,
quid.

Licitus jure
naturae.

Qui non
est rei dominus
nequit de ea
ludere.

Lucratus a
filio vel
ab uxore,
quando debeat
restituere.

¹ Disp. 81, n. 75. — ² Consil., lib. 1, cap. 8, dub. 32, n. 9. — ³ Part. 3, lib. 11, de Sponson. cap. 1, dub. 6. — ⁴ Tr. 14, qu. 11, cap. 3, qu. 3, resp. 1, i. f. — ⁵ Part. 2, tit. 1, cap. 23, § 9. — ⁶ Cap. 26, dub. 1. — ⁷ Disp. 2, de Restit. i. p., qu. 3, punct. 1. — ⁸ Lib. 3, tr. 4, cap. 21, n. 5. — ⁹ Tr. 14, cap. 4, n. 54 et 55. — *Lugo*, disp. 3, n. 144. — *Molina*, tr. 2, disp. 520, n. 1 et 3. — *Azor*, part. 3, lib. 5, cap. 26, qu. 8 et 10. — ¹⁰ Tr. 13, cap. 6, n. 94. — ¹¹ Loc. cit., n. 95. — *Dicast.*,

870. — a) S. Antoninus haec scribit de qualibet sponsonis, et non solum de ea quae fiet de committendo peccato.

872. — a) Lugo, Diana, Dicastillus hanc rationem praetermittunt; concordant tamen quoad propositionem: esse scilicet peccatum grave in religionibus reformatis.

873. — a) Suarez, de Relig., tr. 7, lib. 8, cap. 11, n. 16, male citatur a Salmant.; id

Hurtadus, Medina, Salas, Lopez, Pellizzarius, Rebellus, etc., apud Salmant.¹ (quibus Croix² adhaerere videtur), censet nec religiosum tunc peccare contra votum, nec restitutionem monasterio deberi ab ipso aut ab accipiente. — Ratio istorum: tum quia, ut ait Croix^{b)}, tunc licentia habetur ut data, non a praelato administratore, sed a religione domina, quae in tali casu, licet sit invita quoad modum, non est tamen quoad substantiam; et religio praesumitur, ut ait Rebellus^{c)}, saepe in eam consentire, ne periclitetur fama subditi vel superioris. Tum quia eo casu superior aufert de se impedimentum quantum potest; et ideo, cum universaliter licentiam praebet, non est cur credatur eam limitasse ad usus tantum licitos; ut dicunt Croix^{a)} et Lugo cum aliis.

Sed, his non obstantibus, censeo primam sententiam absolute probabiliorem. — Vide quae fusius dicuntur, Lib. IV, n. 31.

874. — Quaeritur 2º. *An religiosus possit in ludo plus lucrari quam perdere possit?* — Distingue:

Potest, si eodem jactu (exponendo v. gr. quinque argenteos) totidem a quatuor personis lucratur; vel si ludus moraliter

non interrumpatur. Quia tunc, sicut posset amittere pecuniam jam lucrata, una cum sua exposita; ita bene potest plus lucrari, saltem duplum suae pecuniae expositae a). Sanchez³; et Valentia, Rebellus, etc. cum Salmant.⁴. — Si vero ludus moraliter interrumpatur, vel si lusores sint omnino diversi, non potest pecuniam lucrata integre exponere; quia illa non est sua, sed monasterii. Concedunt tamen Salmant.⁵ cum Lugo et Villalobos^{b)}, non interrumpi ludum, si de pluribus lusoribus unus substituatur alteri in eodem genere ludi; aut si in altera die, urbanitatis causa ludatur cum iisdem.

Idem de filiisfamilias docet Sanchez⁶; et idem de similibus ait Rebellus.

875. — Quaeritur 3º. *An religiosus, qui sine licentia exponit ludo majorem summam quam possit, teneatur restituere lusori summam lucrata uno jactu supra illam quam perdere poterat?*

Negant a) Navarrus, Gabriel, Armilla, Graffius, Toletus^{b)} et alii, apud Sanchez⁷. Ratio istorum, quia contractus aliquando bene potest esse validus ex parte unius, et invalidus ex parte alterius; ut sunt contractus cum pupillo et Ecclesia sine so-

Thomas Hurtadus, Resol. mor., tr. 8, cap. 8, resol. 87, a n. 890. — *Barthol. Medina*, Sum., lib. 1, cap. 14, § 29. — *Salas*, de Ludo, dub. 21, a num. 4. — *Ludov. Lopez*, de Contract., lib. 2, cap. 40, v. f., v. *An autem religiosus*. — *Pelliz.*, tr. 4, cap. 2, sect. 4, n. 347. — *Rebell.*, part. 2, lib. 12, qu. 4, n. 6. — ¹ Tr. 13, cap. 6, n. 84. — ² Lib. 4, n. 114. — *Lugo*, disp. 3, num. 139 et 142. — ³ Decal., lib. 7, cap. 19, n. 83 et 84. — *Valent.*, in 2° 2°, disp. 5, qu. 6, punct. 5,

§ 2, v. f., Dubium. — *Rebell.*, loc. cit., n. 5. — ⁴ Loc. cit., num. 97. — ⁵ Tr. 13, cap. 6, num. 97. — *Lugo*, disp. 3, n. 145. — ⁶ Consil. mor., lib. 1, cap. 8, dub. 8. — *Rebell.*, part. 2, lib. 12, qu. 4, num. 5. — *Navar.*, Man., cap. 20, num. 12. — *Gabr. Biel*, in 4, dist. 15, qu. 13, art. 3, dub. 6. — *Armilla*, v. *Ludus*, n. 8. — *Jacob. de Graffius*, Decis. aur., part. 1, lib. 2, cap. 122, num. 6. — ⁷ Decal., lib. 7, cap. 19, num. 85.

b) Croix, loc. cit., rationem hanc affert pro alio casu, quando scilicet superior licentiam subdito concedit pecunia utendi etiam ad usus illicitos et superfluos: « Nec obstat, inquit, quod superior non sit dominus, sed tantum administrator...; nam 1º saltem monasterium est dominus et disponere potest de rebus suis, etiam ad usus illicitos; praesumitur autem saepe consentire ».

c) Rebellus, loc. cit., non dicit saepe; sed simpliciter ait esse praesumendum quod religio consentiat, propter rationem a S. Alphonso allatam.

a) Croix, loc. cit., n. 114, id dicit secundum sententiam card. de Lugo aliorumque, quos ceteroquin ipse non reprobat.

874. — a) Auctores citati non loquuntur de duplo expositae pecuniae; in reliquis vero omnibus concordant.

b) Villalobos male a Salmant. pro ista

interpretatione citatur; de ea enim non loquitur, part. 2, tr. 28, diff. 5, n. 14 et 15.

875. a) Auctores citati a Sanchez (praeter Toletum), etsi forte non expresse hunc casum ita solvant, id tamen docent, unde conclusio ista plane colligi debeat. — Navarrus enim et Graffius, locis citatis, dicunt filiumfamilias (cui Navar. aequiparat monachum) posse a collusore plura lucrari quam collusorem ab ipso. — Gabriel autem negat dari recompensationem, si unus haberet administrationem rerum pro quibus luditur et non alter; tunc enim habens administrationem tenetur restituere lucrum, et non e converso. — Idemque dicit Armilla expresse de filiofamilias et de religioso, quia, inquit, filiusfamilias ludendo potest patri acquirere, sed non potest acquisita distrahere sine licentia patris.

b) Toletus male citatur a Sanchez; nam lib. 5, cap. 27, n. 4, aperte contrarium tuetur,

Quando
non possit.

Ludus,
quando cen-
satur non
interrump-
tus.

Exponens
majorem
summam
quam possit,

non tenetur,
juxta
quosdam,
restituere
exces-
sum lucri.

lemnitate initi^{e)}, ex l. Julianus, § Si quis, ff. de action. empti et vend., et can. Si qua de rebus, caus. 12, qu. 2. Hanc opinionem Sanchez¹, licet oppositam vocet longe probabiliorem, putat tamen probabilem. — Sed ratio allata nullo modo probabilis mihi videtur. In adducta enim paritate, supponit lex adesse in contractu aequalitatem, et tantum respectu deficientiae solemnitatum favet Ecclesiae et pupillo; at in casu nostro deficit aequalitas et justitia contractus, qui nescio quomodo lex favere possit, cum sit in substantia injustus.

Hinc adhaereo secundae sententiae, quam tenent Salmant.² cum Sanchez, Lessio, Villalobos, etc., nimirum, quod eo casu omnino teneatur religiosus ad restituendum; quia nequit lucrari tali contractu inaequali et injusto. — Et hoc congruit doctrinae Molinae, Sanchezii^{d)} et Lugonis apud Croix³, qui recte dicunt quod si quis lucratur exponendo ad ludum pecuniam furtivam, extra quam nihil aliud habeat quod tradat, tunc tenetur restituere lucratum^{e)}; quia contractus fuit nullus, cum exposuerit pecuniam quam collusor acquirere non poterat.

¹ Decal., lib. 7, cap. 19, n. 86. — ² Tr., 13, cap. 6, n. 98. — Sanchez., loc. cit. — Less., cap. 26, num. 32 et 38. — Villal., part. 2, tr. 28, diff. 5, n. 13. — Molina, disp. 518. — Lugo, disp. 31, n. 17. — ³ Lib. 3, part. 2, n. 1079. — ⁴ Loc. cit., n. 98. — Sayr., Clav., lib. 11, cap. 12, n. 9. — Henric., lib. 7, cap. 35, n. 6. — Salon, in 2^{am} 2^{ae}, post qu. 61, de Dominio, qu. 5, art. 6, i. f., concl. 3, ad 1. — Sa, v. Ludus, n. 6. —

Dicunt tamen Salmant.⁴; et Sayrus, Henriquez, Salon, Sa, etc., apud Sanchez⁵, quod si alter lusor sciat religiosum vel filiumfamilias non posse illam quantitatem exponere, tunc nihil repetere posse; quia volenti non fit injuria. — Sed hoc verius negant Salas apud Lugo⁶; et Sanchez⁷ cum Soto, Lopez, Rebello^{f)}, etc. Ratio, quia ille, etsi colludat cupiditate ludendi attractus, non tamen censetur ita cedere juri suo, ut possit perdere, et non lucrari. — Recte tamen id admittit Sanchez cum Lopez, solo casu, quo ex conditione colludentis et ex parva quantitate ludo exposita, probabiliter praesumatur animus donandi; vel si ipse colludens non animo lucrandi, sed recreationis gratia ludat, nec esset res magni momenti, ut etiam bene subdit Sanchez cum Rebello.

876. — ^{a)} Si tamen filiusfamilias (et « idem de religioso ait Navarrus^{a)} apud « Lessium⁸⁾ alatur in distante loco a parentibus, poterit ex alimentis moderate « aliquid insumere in honestum lusum, v. « gr. quinque ex centum. Quia talis communitate praesumitur voluntas parentum; « ut habet Sotus⁹, Lessius^{b)}, Laymann, etc.

Loc. cit., n. 87. — Salas, de Ludo, dub. 13, n. 3, v. f. — Disp. 31, n. 59. — ⁷ Decal., lib. 7, cap. 19, n. 87. — Sotus, de Just. et Jure, lib. 4, qu. 5, art. 2, v. Aliud dubium est. — Ludov. Lopez, de Contract., lib. 2, cap. 21, v. Jam circa. — Sanchez., loc. cit., n. 87. — Lopez, loc. cit. — Sanchez., loc. cit. — Rebello, part. 2, lib. 12, qu. 4, n. 4. — ⁸ Cap. 26, n. 37. — ⁹ Loc. cit., v. Dubium. — Laym., lib. 3, tr. 4, cap. 21, n. 5.

scribens dari casus in quibus qui lucratus est tenetur restituere ante condemnationem, et 1° cum qui perdidit non posset rem talem alienare, « puta quia erat filiusfamilias, vel monachus », et subdit: « Ex quo fit ut contra, si isti lucrentur, teneantur etiam restituere: sicut enim non possunt perdere, sic nec lucrari ».

^{c)} Haec de pupillo habentur ex lege Julianus 14, § 29, Si quis a pupillo, ff. de actionib. empti et venditi. De Ecclesia autem colliguntur ex can. Si qua de rebus 42, caus. 12, qu. 2, ubi sancitur: « Si qua de rebus Ecclesiae, cum episcopus non est, presbyteri vendiderint, placuit rescisso contractu, ad jus ecclesiasticum revocari ».

^{d)} Sanchez a Croix citatur utique ut refert S. Alphonsus; at ipse loco cit., n. 86, non loquitur de pecunia furtiva, sed in generali dumtaxat de iis, qui expositam quantitatem, aut saltem totam illam perdere nequeunt.

^{e)} Molina, loc. cit., dicit restituendam esse lucri partem juxta discrimen majus vel minus, cui objiciebatur colludens non potiendi lucro, si ipse lucratus esset; unde, « si aperto discrimini objiciebant colludentem nihil omnino retinendi de lucro, cogendi essent restituere totum lucrum quod eo ludo comparassent ».

^{f)} Rebello, part. 2, lib. 12, qu. 4, n. 4, etsi non expresse, perspicue tamen significat satis non esse cognoscere conditionem collusoris. Negat enim hunc collusorem teneri restituere, quando perdens donare censetur... « Censetur autem donare (ita pergit) non solum quando pro injuria ducet oblatam restitutionem; sed etiam quando non lucrandi sed recreationis causa ludere voluit, non ignorans alterius impotentiam ad plus perdendum, nec bona perdita sunt magni momenti ».

876. — ^{a)} Navarrus, Man., cap. 20, n. 12, utique concordat, sed addit: « Modo id honestae recreationis causa faciat ». Quod et Lessius adnotat.

^{b)} Lessius ita sane docet, loc. cit., n. 37; ratio autem quam affert non petitur ex prae-

Exceptio ab aliquibus posita.

Rejicitur a S. Alphonsus.

Alia exceptio probata a S. Doctore.

Filius qui aliter loco valde dissimulato, quid possit ludo exponere.

Non tenetur solvere ludo amissum.

Potest exponere una vice quod toto anno perdere potest.

Vincens per fraudem tenetur restituere.

« — Ac praeterea potest etiam filius depone-
« nere quidquid lucratus fuerit; cum ad
« hoc etiam parens censeatur tacitam facultatem dare. Laymann¹, Bonacina² ».

Probabile tamen est, ut mecum senserunt juniores valde docti, quod eo casu, si filiusfamilias noluit solvere amissum in ludo, licite potest exceptionem opponere, nec tenetur solvere reservando aliquid ex alimentis.

Utrum autem filiusfamilias possit una vice exponere, quod per totum annum perdere potest? — Negant aliqui; sed probabilius affirmant Sanchez et Diana. — Nec victor tunc tenetur inquirere an filius potuerit necne illam summam exponere: nisi sciat quod iste solet cum aliis ludere. Ita Sanchez, Lugo, etc., apud Croix³.

877. — ^{a)} Tenetur restituere qui vicit « faciendo contra conditiones ludi et decipiendo; aut fraude ac per injuriam alterum pertraxit ad ludendum (v. gr. si simularet se plane ignarum lusum, et sic alterum multo imperitorem provocaret, « qui alioqui ludere nolisset); aut si concensisset in lusum, alias non consensus. — Molina⁴, Laymann⁵, Bonacina⁶ ».

878. — ^{a)} Si in re quae spondetur sit inaequalitas, et haec alteri parti (v. gr. « cujus pecunia major est) sit nota, isque « nihilominus spondere velit, valet contractus probabiliter; quia scienti et volenti non fit injuria, ut dicit Navarrus, « Medina, Sanchez, Diana. Contrarium

¹ Lib. 3, tr. 4, cap. 21, n. 5 et 6. — ² Disp. 2, de Restit. i. p., qu. 3, punct. 2, n. 10 et 11. — Sanchez., Consil. lib. 1, cap. 8, dub. 7, n. 6. — Diana, part. 7, tr. 9, resol. 10. — Sanchez., Consil. mor., loc. cit., n. 6, i. f. — Lugo, disp. 31, n. 22. — ³ Lib. 3, part. 2, n. 1073. — ⁴ Disp. 517. — ⁵ Lib. 3, tr. 4, cap. 21, n. 3. — ⁶ Disp. 2, de Restit. in partic., qu. 3, punct. 2, n. 3. — Navar., Man., cap. 20, n. 18 (al. cap. 19, num. 18). — Joan. Medina, Cod. de Restit., qu. 22, v. f. — Sanchez., Consil. mor., lib. 1, cap. 8, dub. 13, num. 11. — Diana, part. 4, tr. 4, resol. 186. — ⁷ Disp. 31, n. 81 et 82. — Molina, disp. 508, n. 1. — ⁸ Part. 3, lib. 5, cap. 25, qu. 7. —

sumpta parentum voluntate; sed « quia ad alimenta pertinet etiam honesta recreatio, aetati et statui conveniens, et aequalibus passim concessa, sine qua non posset decore et libere cum sociis versari ».

878. — ^{a)} Lessius hic perperam (et quidem duplici capite) a Busenbaum allegatur; nam 1° Lessius, nec cap. 26, n. 2, nec dub. 5, de

« tamen probabilius docet card. Lugo⁷
« ex Molina, Lessio^{a)} et Bonacina^{b)}. —
« Si autem ignota sit, non potest alter lucrari; quia non est aequalis conditio « utriusque, et alter nulli se exponit periculo. Vide Azor⁸, Bonacina⁹, Salas¹⁰, « Escobar et card. Lugo¹¹ ».

879. — An valeat sponsio, si quis manifestet certo rem scire, et hoc non obstante alter perseveret in sponsione?

Prima sententia cum Viva¹², Salmant.¹³, et (ibid.) Sanchez, Trullench, Diana, Villalobos, affirmat valere; quia alter suae pertinaciae detrimentum imputare debet. — Sed secunda sententia mihi multo probabilior, quam sequuntur Lugo¹⁴ et Croix¹⁵, tenet contractum esse nullum: pari modo ac si quis pertinaciter emere velit gemmam falsam pro vera. Tunc enim, quamvis venditor manifestet illi veritatem, si tamen ille pro vera emat; adhuc emptio est nulla, cum ibi non alius contractus interveniat, quam emptionis; nec emptor animum habet transferendi dominium suae pecuniae alio titulo quam emptionis: quae cum sit injusta quoad substantiam, nulla est.

Excipitur 1°. Si ille qui a principio certus videbatur de aliqua re, postea, altero contradicente ac spondere volente, incipiat dubitare, advertens jam alias se deceptum deprehendisse, etiam in iis quae sibi certa apparebant; tunc enim poterit lucrari. Ita Lugo¹⁶, [Continuator] Tourneley¹⁷, Roncaglia¹⁸, Anacletus¹⁹ cum Molina. — Praeterea ego exciperem, si spon-

⁷ Loc. cit., punct. 1, num. 18. — ⁸ De Ludo, dub. 13, num. 3. — Escob., Compend., tr. 3, n. 82 (al. tr. 3, exam. 14, cap. 1, n. 10). — ⁹ Loc. cit., n. 78 et seqq. — ¹⁰ De Contract., qu. 9, art. 4, n. 2. — ¹¹ Tr. 14, cap. 4, n. 64. — Sanchez., loc. cit., dub. 13, n. 11. — Trull., lib. 7, cap. 27, dub. 6, n. 1. — Diana, loc. cit., resol. 186; et part. 7, tr. 9, resol. 63. — Villal., part. 2, tr. 28, diff. 6, n. 2. — ¹² Loc. cit., n. 81 et seqq. — ¹³ Lib. 3, part. 2, n. 1068. — ¹⁴ Loc. cit., num. 79. — ¹⁵ De Contract., cap. 10, v. f., v. Sed quid. — ¹⁶ Qu. 11, cap. 3, qu. 1, resp. 2. — ¹⁷ Tr. 8, de Contract., dist. 4, qu. 9, n. 116. — Molina, disp. 508, n. 1.

hac sententia loquitur; et 2° pro ea non adducitur a Lugo, qui contra asserit Lessium male pro eadem a Bonacina citari.

^{b)} Bonacina male pariter a Busenbaum allegatur; nam loc. cit., punct. 1, n. 18 priorem sententiam tenet; et praeterea citatur a Lugo non tamquam fautor secundae sententiae, sed uti falso plures auctores allegans.

Opinio improbabiliis.

Omnino tenetur excessum lucri restituere colludenti.

Si unus dicat rem scire, et alter velit spondere, juxta quosdam valet sponsio.

Multo probabilius est nulla.

Exceptiones.

sor deceptus suam assertionem haberet pro dubia; quia tunc sponte vult perdere. Quando enim credit certum quod ipse asserit, tunc spondet, non quia vult cedere juri suo, sed quia decipitur, unde non habet voluntatem perdendi; sed quando alter prodit suam assertionem ut certam, et ipse de assertionem sua incipit dubitare, et tamen pertinaciter vult spondere, tunc cessat sua deceptio, et ipse vere vult perdere, casu quo res se habeat ut alter asserit. Prout si venditor asserat gemmam esse falsam, et emptor jam dubitans vult pluris emere, etiamsi deinde detegatur falsa esse, bene poterit venditor pretium illud retinere.

« 5°. Per se quidem et jure naturae licita est etiam sponsio de futuro even- tu, qui damnum proximi conjunctum habet; v. gr. Petrum intra annum mo- riturum (etsi enim detur occasio optandi vel machinandi mortem Petro, id est per accidens, potestque idem periculum esse in censu vitalitio): jure tamen humano saepe prohibetur. — Card. Lugo¹.

« 6°. Etsi sponsio cum conditione illi- cita, v. g. plus altero potaturum, sit illi- cita, quia inducit ad peccatum: quod tamen ea lucratus es, non teneris resti- tuere. — Sanchez, Lugo, Diana² ».

880. — « 7°. Probabile est quod docent Molina, etc., dum quis minis vel convi- ciis ad lusum inductus est, et perdit, victorem non teneri restituere; quia ta-

lis absolute voluntarie lusit. — Bona- cina³ ex Molina et Garcia^{a)}, contra Azor, Lessium, Reginaldum, Filliuccium, etc. communiter ».

Quaeritur igitur: *an si quis cogat injuriose alterum ad ludendum, possit posse retinere quod lucratur?*

Prima sententia negat; quia damnum ex injuria secutum omnino est restituendum. — Ita Lessius⁴, qui vocat communem cum Maldero^{b)}, Stephano et aliis, apud Croix⁵.

Secunda vero sententia, quam tenent Molina⁶; cum Trullench^{c)}, Hurtado, Dicastillo et Diana, apud Croix⁷, ac Garcia^{a)} apud Lessium⁸ (et probabilem putant ipse Lessius et Busenbaum ut supra), affirmat posse retinere; quia tunc non coactio aut ludus, sed potius casus aut peritiam cogentis fuit causa damni. Si enim, dicunt, iste cogens perderet, jam solvere utique tene- retur, et alter posset retinere^{d)}, ut communiter docent⁹ S. Thomas, S. Antoninus, Lessius, etc. Ergo vice versa, si vincit potest retinere. — Haec sententia, per se loquendo, mihi probabilior est (nisi collusor qui coegit, superaret coactum in peritiam ludendi; eo enim casu sentio teneri ad restituendam saltem partem lucrati, juxta mensuram peritiae qua praecelleret alteri). Ratio, quia contractus ille, non obstante injuria metus incussi, fuit satis utrinque voluntarius et validus; juxta communioem sententiam relatam n. 716,

juxta alios nequit retinere quod lucratur.

Probabilius potest retinere.

nisi metum passus petat restitutionem.

Cogens precibus importunis longe probabilius potest retinere.

v. Tertia. — Neque obstat dicere cum [Continuatore] Tournely^{e)}, quod eo casu tenetur cogens ad restitutionem, quia esset causa damni, cum ex sua injuria alter damnum patitur. Nam respondetur ex D. Thoma¹ (cujus verba retulimus n. 562, v. Secunda), quod irrogans injuriam tunc tenetur ad restitutionem, quando injuria per se est conjuncta cum damno: sed in casu nostro damnum non est de se an- nexum injuriae, cum metum passus, sicut perdidit, ita aequè potuisset lucrari; ergo damnum non provenit ex injuria sive ex metu incusso, sed ex infortunio et casu.

Dixi: *per se loquendo*; nam si metum passus petat restitutionem pecuniae amissae, recte docet Lessius², teneri incutientem metum lucratum restituere (juxta dicta n. 717).

Quid vero, *si ille cogat tantum per preces importunas?* — Sanchez^{f)}, Navarrus^{g)}, Silvester, apud Croix³, adhuc tenent non posse retinere. Sed longe probabilius contradicunt Lessius^{h)}, et pluri- cum Dianaⁱ⁾: quia preces non tol-

¹ 2^a 2^a qu. 62, art. 7, corp. — ² Cap. 26, num. 10. — Silvest., v. Ludus, qu. 11, v. Tertia. — ³ Lib. 3, part. 2, num. 1080. — Bonac., disp. 2, de Restit. in part., qu. 3, punct. 2, num. 9. — Molina, disp. 516, num. 3. — ⁴ Lib. 3,

^{e)} Continuator Tournely, de Contract., cap. 10, n. 5, id asserit de eo qui minatur se non soluturum, nisi alter in ludo persistat.

^{f)} Sanchez, Consil. mor., lib. 1, cap. 8, dub. 9, n. 6, tenet hanc sententiam; sed n. 8 eidem ait locum dari dumtaxat, « quando his importunitatibus et exprobrationibus infestatur is qui alias ludum exercere renuit, quia illud exosum habet, vel quia sibi detrimentum honoris vel bonorum parat; secus, quando fiunt hae importunae preces... hominibus qui valde proclives sunt ad ludum, illumque crebro exercent; et si aliquando renunt ludere, id non est quia desit ludendi voluntas, sed quia pro tunc aliis intendunt, vel ludere non vacat, quia alias parati sunt ludere ». Quod non notavit Croix.

^{g)} Navarrus, Man., cap. 20, n. 13, non loquitur de importunis precibus, sed de invitatione, « quae fit justo metu, vel tam grandi reverentia, vel cum ejusmodi exprobratione, ut invitatus et rogatus, si non luderet vel a ludo discederet, vilis et abjectus reputaretur ». Notandum est tamen apud Sanchez (ex quo videtur a Croix citari) sermonem esse de nimis importunitatibus et exprobrationibus.

^{h)} Lessius, loc. cit., n. 12, contradicit priori sententiae, « nisi tanta sit importunitas, ut tu

lunt voluntarium, sicut nec minae; ut ex communi asserit Busenbaum (hic) cum Bonacina et Molina.

Quid, *si victus cogat injuriose vincen- tem ad ulterius ludendum, et postea vincat aliud ultra amissum, an possit retinere?*

Negat Croix⁴: nisi victor ex more lu- sus haberet jus cogendi alterum ad ulterius ludendum. — Sed alii DD., ut Adrianus, Toletus⁵⁾, Molina, Garcia^{h)}, etc., apud eundem Croix⁵, dicunt non teneri ad restitutionem. Et hos sequor juxta mox supra dicta; nam idem est cogere ad lu- dendum, quam ad ulterius ludendum. Post- test tamen coactus, ut diximus, repetere quod post coactionem amittit.

881. — « 8°. Communior sententia est, « teneri restituere, qui lusit vel certavit, « certo praesciens se victurum esse. Con- trarium tamen, nempe non teneri, dum- modo dolus abfuerit^{a)}, tenet Toletus « et Sà⁶; quia non tenetur quis ex justitia « suam peritiam vel scientiam adversario « declarare; sed is suae temeritati impu- « tet, quod ausus fuerit cum eo deponere,

part. 2, num. 1080. — Adrian., in 4, de Restit., § Quia in superioribus, v. Pro solutione. — Molina, disp. 516, n. 3. — ⁵ Loc. cit. — Tolet., lib. 5, cap. 27, n. 5. — ⁶ V. Confractus, num. 10.

malis rem tuam periclitari, quam tantis molestiis affici, quod rarum est ».

²⁾ Scilicet: plerique auctores, teste Diana, part. 7, tr. 9, resol. 34, hanc opinionem tenent.

³⁾ Toletus, lib. 5, cap. 27, n. 4, v. Unde evenit, dicit restituendum esse, « non quidem quod suum erat et quod perdidit, sed totum quod supra suum ab altero lucratus fuerit, quia vis intercedit ».

⁴⁾ Garcia non aliud habet quam quod supra, initio hujus numeri notatum est. Et quoad omnes auctores hic a Croix citatos, animad- vertendum est eos sic ab eo allegari, tamquam negent eum, qui ad ulterius ludendum coegit, teneri restituere, nisi ad summum ea quae, praeter amissa recuperata, a collusore lucra- tus fuerit. Addo etiam Adrianum et Molinam loqui de eo qui alterum ad ludendum coegit, nulla facta mentione de ludi prosecutione.

881. — ^{a)} Toletus et Sà, locis citatis, de sponsione loquuntur et concordant; sed ubi de ludo tractant, scil. Toletus, loc. cit., n. 4, v. Quartus; Sà, v. Ludus, n. 8, ad restitu- tionem obligant eum, qui alterum valde ex- cedit in ludendi peritiam, quia tunc, ut ait Toletus, fraus quaedam adest. Igitur isti aucto- res non satis accurate a Busenbaum alle- gantur.

Victus cogens injuriose vincen- tem ad ulterius lu- dendum,

potest reti- nere totum quod lucratur.

Quid de ludente cer- to de victo- ria.

Sponsio de eventu conjuncto cum damno proximi, per se licita.

Spondens cum condi- tione illi- cita non tene- tur resti- tuere.

Cogens alium inju- riose ad lu- dum,

¹ Disp. 81, n. 74. — Sanchez, Consil. mor., lib. 1, cap. 8, dub. 32, n. 8 et 9. — Lugo, loc. cit., n. 75. — ² Part. 7, tr. 9, resol. 69. — Molina, disp. 516, num. 3. — ³ Disp. 2, de Restit. in part., qu. 3, punct. 2, num. 9. — Molina, loc. cit. — Azor, part. 3, lib. 5, cap. 25, qu. 1, v. f. — Less., cap. 26, n. 9. — Regim., lib. 10, n. 385. — Fill., tr. 37, n. 62 et 97. — ⁴ Cap. 26, dub. 2, n. 9. — Stephanus a S. Paulo, tr. 4, disp. 9, dub. 4, n. 51. — ⁵ Lib. 3, part. 2, n. 1080. —

⁶ Disp. 516, num. 3. — Gasp. Hurtad., de Contract., disp. 8, de Ludo, diff. 6; et de Contract. in gen., disp. 1, diff. 5, v. f. — Dicast., lib. 2, tr. 18, disp. 5, dub. 2, n. 14. — Diana, part. 7, tr. 9, resol. 32. — ⁷ Loc. cit., n. 1080. — ⁸ Loc. cit., n. 8. — Less., cap. 26, dub. 2, n. 9. — ⁹ Ibid. apud Croix, num. 1080. — S. Thom., 2^a 2^a, qu. 32, art. 7, ad 2; et in 4, dist. 15, qu. 2, art. 4, sol. 3, ad 2. — S. Anton., part. 2, tit. 1, cap. 23, § 3, v. Tertii dicunt. — Less., loc. cit., n. 8.

880. — ^{a)} Franciscus Garcia, de Contract., cap. 43, n. 11, hoc modo distinguit: Si quis coegerit ad ludendum per vim et timorem, ita ut contractus sit omnino involuntarius, tenetur ad restituendum quod lucratus fuerit; secus vero, si per importunitatem coegerit, ita ut alter, ne contemnatur aut pro vili habeatur, ad ludendum inducatur.

^{b)} Malderus, tr. 1, cap. 12, dub. 3, v. Quarto, loquitur de eo qui injuriose alterum cogit ad prosequendum ludum; quod certe a praesenti quaestione diversum esse non videtur, ut notat S. Alphonsus in fine hujus numeri.

^{c)} Trullench citatur utique simpliciter a Croix (ex Diana tamen loc. cit.) pro hac sententia; sed lib. 7, cap. 27, dub. 2, n. 2, probabilem quidem existimat secundam hanc sententiam; « probabilioem tamen et verioem... priorem sententiam ».

^{d)} Non teneri restituere, scilicet ipsi colludenti, sed profecto teneri lucrum hujusmodi in eleemosynam erogare, dicunt S. Thomas et S. Antoninus, stante jure positivo (ut subdit S. Thomas), quod talem ludum prohibeat; minus igitur recte a Croix citantur hi duo auctores.

«cujus scientiam non norat. — Vide Bonacina¹, Diana²».

882. — «9°. Non tenetur restituere, qui «titur astutiis illis quas regulae lusur et consuetudo recepta patitur; cum uterque sciat tales astutias esse solitas, et sic tacite in illas libere consentiat. Azor, Filiuccius, Lessius, Bonacina³. — V. gr. 1°. Si potiores chartas habens, et securus de victoria augeat sponsonem, vel simulet metum, ut adversarius augeat. — 2°. Si sciens se inferiores chartas habere, dissimulet, augeatque sponsonem, ut sic relinquatur sibi quod erat appositum. Card. Lugo, Sanchez, Salas, Diana⁴. — 3°. Si inspiciat chartas alterius, ex sola ipsius negligentia et absque fraude; secus, si ita se collocet ut possit videre, vel si alium constituat a quo admoneatur. — 4°. Si chartas a tergo discat nosse inter ludendum, quas ante non signarat nec noverat. Trullench^{a)}, Sanchez^{a)}, Lugo^{a)}, Diana^{b)}».

«10°. Qui vero utitur fraudibus non adhiberi solitis, vel colludenti ignotis (v. gr. suffuratur chartas, vel signis a tergo notat, vel utitur notatis, aut iis quas ante novit, ignorante socio, vel arte quadam eas componit, etc.), tenetur restituere non tantum lucrum, sed etiam quantum alteri valebat spes lucranda^{c)}; immo etiam colludenti. — Reginaldus, Amicus, Trullench, Diana⁵ et Bonacina⁶».

Certum est quod fraudator tenetur restituere non solum id quod lucratus est, sed etiam quod alter juste lucraturus erat, si fraus abfuisset. — Ita Lessius⁷, et Salmant.⁸ cum Bonacina, Villalobos et Trullench.

In dubio tamen an alter fuisset lucraturus, non potest quidem fraudans retinere lucratum, quia saltem est dubius an juste lucratus sit. Sed non tenetur quantitatem expositam alteri dare, quia melior est conditio possidentis: cum alter non esset certo lucraturus; ut dicunt Lessius⁹, et Salmant.¹⁰ cum Silvestro^{d)}, Diana, Villalobos^{e)} et Trullench.

Sed melius sentit Continuator Tournely¹¹ cum aliis, teneri ad dandum alteri quantum valebat spes victoriae quam colludens cessante fraude habuisset: modo (intelligendum dico) in colludente potior fuisset spes lucranda quam periculum perdendi. Ratio, quia eo casu spes illa qua alter per fraudem privatus est, jam aliquo pretio digna erat.

Qui lusit, quia fraudulenter monitus fuit ab altero qui vidit socii chartas, certe lucrum restituere tenetur: nisi ante monitionem jam illum jactum (vulgo *posta*) ludere stauisset. — In dubio tamen an fuisset lusurus si monitus non fuisset, alii dicunt teneri restituere totum lucratum; sed probabilius teneri^{f)} tantum pro rata dubii, iudicari communis sententia cum

cap. 27, dub. 2, n. 4. — ⁵ Part. 7, tr. 9, resol. 48. — ⁶ Disp. 2, de Rest. in part., qu. 3, punct. 2, n. 6 et 7. — ⁷ Cap. 26, n. 13. — ⁸ Tr. 14, cap. 4, n. 58. — ⁹ Bonac., loc. cit., n. 6 et 7. — ¹⁰ Villal., part. 2, tr. 28, diff. 4, n. 5. — ¹¹ Trull., loc. cit., n. 3. — ¹² Loc. cit., n. 13. — ¹³ Tr. 14, cap. 4, n. 58. — ¹⁴ Diana, part. 4, tr. 3, resol. 75. — ¹⁵ Trull., lib. 7, cap. 27, dub. 2, n. 3. — ¹⁶ De Contract., cap. 10, n. 3.

882. — ^{a)} Trullench, *lib. 7, cap. 27, dub. 2, n. 4*, id tantum habet quod a Busenbaum *sub 3* ponitur; et Sanchez pariter, *loc. cit., n. 9*; qui tamen *n. 10*, de iis quae a Busenbaum *sub 4* ponuntur scribit: «Si quis... sit adeo ingeniosus, ut facile cognoscat chartas, et alter hoc ejus ingenium ignorat, tenetur restituere, quod ratione hujus lucratur... Si vero... ambo sunt pares vel fere pares industria facile cognoscendi chartas, vel chartae nimio usu ita signatae sunt, ut facile ab utroque cognoscantur, non tenetur restituere, quia ex utraque parte est aequalitas, nisi alter eorum prius chartas noverit; tunc enim, quia notabiliter alium excedit, tenetur restituere». —

Lugo, *disp. 31, num. 37*, cum Sanchez consentit.

^{b)} Diana, *part. 7, tr. 9, resol. 50 et 52*, refert dumtaxat opiniones de hoc argumento, nec iudicium de illis profert.

^{c)} Amicus affirmat, teneri eum restituere «etiam quae alter certo lucraturus fuisset».

^{d)} Silvester id non habet loco a Salmant. allegato, scilicet v. *Ludus, qu. 13, v. Tertia opinio*.

^{e)} Villalobos, *loc. cit., n. 5*, illud affert ex Lessio, quem non reprobatur; unde videtur ei consentire.

^{f)} Sanchez dicit «tutius» esse «ut partem aliquam restituat».

In dubio fraudans tenetur restituere aliquid.

Ludens non tenetur monere alterum de errore.

Ludens sine animo solvendi, nequit retinere lucrum.

Tradere se totum ludo, lethale.

Ludere pro precibus.

juxta quosdam est illicitum.

Ludens, monitus a tertio, tenetur restituere.

In dubio tenetur pro rata dubii.

Croix¹, et (ibid.) Bonacina, Sanchez; et Diana².

Quid, si post monitionem adhuc eventus ludi erat dubius? — Sanchez³ dicit non teneri ad restituendum aliquid; alii dicunt teneri ad totum. Probabilius dico tunc teneri etiam pro rata dubii, cum dubia sit illatio damni; sed quia adfuit certa injustitia ob illam majorem fraudulentam probabilitatem vincendi, ideo tenetur ad aliquid.

Nota hic, non teneri lusorem monere alterum de suo errore, puta, si det manum, si numeret pro se minora puncta. — Croix⁴ cum Sanchez, quia sic fert communis mos lusorum.

«11°. Si ludens habeat animum non solvendi, vel, si perdat, repetendi, non potest lucrari, atque adeo nec retinere quod est lucratus; quia fraudulenter decipit, nec alter vellet cum eo ludere si id sciret. — Lessius⁵, Reginaldus⁶, Bonacina⁷».

«12°. Peccant graviter, et communiter mortaliter, qui totos se lusibus tradunt, cum sciant in gravia se inde peccata labi, aut impotentes reddi ad solvenda debita vel alendos liberos et uxorem, etc. — Sanchez, Trullench⁸».

«13°. Ludere pro psalmo vel oratione dominica recitanda, non est peccatum nec irreverentia. — Navarrus, Rebellus, Sanchez, Diana⁹».

Quaeritur hic: *an liceat ludere precibus sacris, applicandis pro victore?*

Negant Habert, ac Lopez, Vega, etc., apud Concina¹⁰; quia non licet miscere sacra profanis. Immo dicunt esse simo-

¹ Lib. 3, part. 2, n. 1085. — ² Bonac., disp. 2, de Rest. in part., qu. 3, punct. 2, n. 8. — ³ Sanchez, Consil. mor., lib. 1, cap. 8, dub. 17, n. 2. — ⁴ Part. 7, tr. 9, resol. 42. — ⁵ Loc. cit., num. 1. — ⁶ Loc. cit., num. 1084. — ⁷ Sanchez, loc. cit., dub. 14, n. 2. — ⁸ Cap. 26, n. 31. — ⁹ Lib. 10, n. 388, i. f., v. *Restat.* — ¹⁰ Disp. 2, de Restit. in part., qu. 3, punct. 3, num. 9. — ¹¹ Sanchez, loc. cit., dub. 24, num. 8. — ¹² Lib. 7, cap. 27, dub. 1, num. 2. — ¹³ Navar., Man., cap. 20, num. 7. — ¹⁴ Rebell., part. 2, lib. 12, qu. 1, n. 11. — ¹⁵ Sanchez, loc. cit., dub. 24, n. 15. — ¹⁶ Part. 7, tr. 9, resol. 41. — ¹⁷ Habert, de

⁸) Vega, *loc. cit.*, ita sane docet; sed subdit in facto veram non subesse simoniam, quia non intendunt isti se civiliter obligare.

883. — ^{a)} Amicus, *tom. 5, disp. 28, n. 9 et 10*, concordat quidem; sed de clericis dicit: «Non puto illos graviter saltem peccare».

niam, si vellent victos civiliter obligare⁸. — Sed merito affirmant licere idem Concina¹¹, et [Continuator] Tournely¹² cum Henrico a S. Ignatio. Ratio, quia malum quidem est adhibere spiritualia propter profana; adhibere vero profana propter spiritualia licitum et bonum est: idque probat piorum usus. Sicut autem licitum est permutare spirituale cum spirituali (ut diximus *de Simonia, n. 72*): sic etiam licet, nec est simonia, invicem se obligare ad praestanda spiritualia. Si vero unus luderet pecunia, alter precibus, haec certe esset simonia.

883. — «14°. Peccat item ludens, si lusus lege positiva sit prohibitus, ut lusus alearum et similes, qui magis in fortuna et casu quam in industria fundantur. At laicis, ratione circumstantiarum, sub veniali, clericis sub mortali prohibentur. Lessius¹³. Intelligi, si clericus crebro perque longum tempus luserit; non autem si per breve tempus et causa recreationis, et absit scandalum: quia canones id prohibentes non videntur recepti, nisi quatenus id fieret cum periculo scandalum; ut habent Lessius¹⁴, Laymann¹⁵. — Notat autem Diana¹⁶ ex Lugo, Dicastillo, Amico^{a)}, Trullench^{b)}, etc., praedictis legibus per contrariam consuetudinem ita derogatum esse, ut non tantum laicus, sed etiam clericus non peccet, si principaliter pro recreatione, et simul pro lucro moderato ludat chartis vel aleis: in religiosis tamen (apud quos disciplina regularis viget) uti et episcopis, a peccato gravi excusari vix posse. Ibid.¹⁷, et Molina^{c)},

Contract., cap. 19, § 2, qu. 3, i. f. — ¹⁸ Ludov. Lopez, Instruct. consc., part. 2, cap. 32, i. f. — ¹⁹ Vega, Sum. nueva, part. 2, cap. 13, cas. 14. — ²⁰ De Just. et Jure, dissert. 4, cap. 15, num. 4. — ²¹ Loc. cit. — ²² De Contract., cap. 10, v. *An licitum.* — ²³ Henric. a S. Ignat., Ethic. amor., tom. 2, lib. 9, num. 617. — ²⁴ Cap. 26, num. 5 et 6. — ²⁵ Cap. 26, num. 5. — ²⁶ Lib. 3, tr. 4, cap. 21, num. 1. — ²⁷ Part. 7, tr. 9, resol. 2 et 3. — ²⁸ Lugo, disp. 31, num. 9 et seqq. — ²⁹ Dicast., lib. 2, tr. 18, disp. 2, num. 13, 14 et 23. — ³⁰ Diana, loc. cit., resol. 4.

^{b)} Trullench, *lib. 7, cap. 27, dub. 1, n. 3*, negat laicos aut clericos mortaliter peccare; deinde affert Dianam et Sanchez, qui dicunt laicos ne venialiter quidem peccare; quam sententiam non reprobatur.

^{c)} Molina, *disp. 521, n. 6*, hanc opinionem

Merito dicitur licitum.

Limitatio.

Ludens ludo prohibito peccat.

Quali peccato.

Utens astutiis receptis non tenetur restituere.

Secus, utens fraudibus insolitis.

« Dicastillo ^{c)}, Lugo, etc.; etsi Sanchez « conetur excusare si urgeat necessitas, « v. gr. excitandi aut recreandi infirmum, « vel si parum ludat ob solam recrea- « tionem.

« 15°. Si quis ludo tali vetito lucratus « fuerit, juxta sententiam probabiliorem « non tenetur ad restitutionem ante judi- « cis sententiam: quia jura non annullant « contractum, nec impediunt acquisitionem « nem dominii, sed tantum concedunt ut « possit repeti. — An vero qui tali lusu « perdidit, teneatur postea adhuc solvere? « Alii negant, ut Lessius ¹, Molina, Regi- « naldus, Filliuccius, etc. Alii affirmant, « ut Azor, Rebellus, Valentia, etc., apud « Bonacina ². Vide Diana ³ ».

884. — Omnia haec operae pretium est singula fusius et sedulius ad trutinam re- vocare.

Ante omnia hic praenotandae sunt le- ges quae tam de jure canonico quam ci- vili prohibent ludos vetitos. — De jure canonico, in *can. 41 et 42 Apost.*, qui re- feruntur in *can. 1, dist. 35*, sic habetur: *Episcopus, aut presbyter, aut diaconus, aleae atque ebrietati deserviens, aut desi- nat aut certe damnatur. Subdiaconus, aut lector, aut cantor, similia faciens, aut desi- nat aut communionem privetur: similiter etiam laicus.* Item, in cap. *Clerici, de vita et honest. cleric.*, dicitur: *Ad aleas et ta- xillos non ludant, nec hujusmodi ludis intersint.* Item, in cap. *Inter dilectos, de excess. praelat.*, Pontifex declaravit indi-

Lugo, disp. 31, n. 12. — *Sanch.*, Consil. mor., lib. 1, cap. 8, dub. 28, num. 9. — ¹ Cap. 26, dub. 4. — *Molina*, disp. 515, n. 8. — *Regin.*, lib. 10, n. 388. — *Fill.*, tr. 37, num. 75. — *Azor*, part. 3, lib. 5, cap. 24, qu. 7. — *Rebell.*, part. 2, lib. 12, qu. 2, n. 7. — *Valent.*, in 2^{ae} 2^{ae}, disp. 5, qu. 6, punct. 5, § 2, quaer. 8, v. *De eo igitur*. — ² Disp. 2,

aperte innuit. — Dicastillus vero, *loc. cit.*, de episcopis non loquitur, sed *n. 21*, de religiosis apud quos viget observantia, scribit: « Ego putarem omnino grave fore peccatum, viam et aditum hujusmodi ludis, etiam titulo recrea- tionis, aperire. Quare, si quis auderet ejusmodi ludum in religionem inducere, ludens ipse, aliis exemplum praebens, et superiores etiam id scientes et non impediens, nedum con- vincentes, vix, immo ne vix quidem, excusa- rentur a peccato mortali ».

885. — ^{a)} Gaspar Hurtadus, *de Contract.*, disp. 3, de *Ludo*, diff. 3, de laicis dicit abso- lute: « Non videntur peccare ».

gnum beneficio quemdam clericum *publi- cum aleatorem*; et proinde consuetudinem talis lusus in clericis penitus improbat, eamque dixit *pravam ac corruptelam*. Item concilium Tridentinum ⁴, quoad hanc ma- teriam et clericos, antiquos canones eo- rumque poenas in usum revocari prae- cepit, non obstantibus quibuscumque con- suetudinibus. — De jure autem civili, in leg. *Alearum*, C. *de relig. et sumpt. fun.* [al. *de aleator.*], generaliter prohibetur usus alearum, adeo ut *nulli liceat in pu- blicis vel privatis domibus vel locis ludere, neque inspicere; et si contra factum fue- rit, nulla sequatur condemnatio* (id est victi ad solvendum), *sed solum reddatur, et actionibus competentibus repeta- tur ab iis qui dederunt*. Idem sancitur in lege 1, C. *de aleator*. Idem statutum est jure Hispano pro ludentibus pecunia cre- dita. Vide Salmant. ⁵.

Hinc videndum an et quomodo peccent *laici, clerici, religiosi et episcopi*, aleis ludentes.

885. — Et I^o. Quod ad LAICOS pertinet, commune et certum est inter doctores, quod hujusmodi lusus non est eis vetitus sub gravi; ut cum Busenbaum tenent Sanchez ⁶, Lugo ⁷, Molina ⁸, Hurtadus ^{a)} et Diana ⁹, cum aliis communiter. — Immo probabilissimum est cum Busenbaum, quod, respectu ad leges supra relatas, laici ne venialiter quidem peccant; ut di- cunt Lessius ¹⁰, Sporer ¹¹, et Sa ^{b)}, Valen- tia ^{c)} et alii communiter, apud Croix ¹².

de Restit. in part., qu. 8, punct. 3, n. 2. — ² Part. 2, tr. 17, resol. 8; et part. 7, tr. 9, resol. 21. — ⁴ Sess. 22, de reform., cap. 1. — ⁵ Tr. 14, cap. 4, n. 68. — ⁶ Consil. mor., lib. 1, cap. 8, dub. 25, n. 5. — ⁷ Disp. 31, n. 9. — ⁸ Disp. 521, n. 1 et 2. — ⁹ Part. 7, tr. 9, resol. 2. — ¹⁰ Cap. 26, n. 6. — ¹¹ Tr. 6, cap. 6, n. 81. — ¹² Lib. 3, part. 2, n. 1086.

^{b)} Sa, v. *Ludus*, n. 1, haec dumtaxat scri- bit: « Ludere ludo prohibito non est peccatum, si fiat [corrector hic addidit: *moderate*] causa recreationis aut alia honesta: cessat enim ratio legis ».

^{c)} Valentia, in *2am 2ae*, disp. 5, qu. 6, punct. 5, § 2, quaer. 8, v. *Ubi duo sunt*, primo quidem in generali negat ludos his le- gibus prohiberi, si principaliter propter re- creationem instituantur; deinde vero de laicis in specie addit: « Non peccare saltem morta- liter, etiam si pro magna quantitate ludant, seclusis aliis pravis circumstantiis contra jus naturae ».

Quia (ut dicunt auctores praefati) leges civiles prohibentes obligant laicos tantum ad poenam, non vero ad culpam; datur enim ibi victis actio repetendi amissum ut ex dict. leg. *Alearum*, ut supra. Canon autem citatus *Episcopos*, quoad laicos est consuetudine derogatus; ut dicunt com- muniter doctores. Vide infra *n. 895*. — Dixi: *respectu ad leges relatas*; nam,

Utrum peccent venialiter laici, ludentes principaliter propter lucrum? — Negant alii apud Lugo ¹: quia non est peccatum ordinare medium ad finem utilem; si ergo lucrum honestum est utile, ludere propter illud, culpa caret. Sed probabilius, prae- cisis circumstantiis, puto cum Patre Con- cina ², non excusari a culpa veniali; quia, ut docet D. Thomas ³, omnis negotiatio pro- pter lucrum cupiditati deserviens, quam- dam turpitudinem habet. Idque clare probatur ex can. *Quicumque, caus. 14, qu. 4*, ubi dicitur: *Quicumque tempore messis vel vindemiae, non necessitate, sed propter cu- piditatem comparat annonam... hoc turpe lucrum dicimus*.

886. — Sed dubitatur I^o. An peccet gra- viter ludens ludo vetito principaliter ob lucrum?

Affirmant Silvester ⁴; et Abulensis ^{a)}, Gabriel, Richardus ^{b)} ac Comitulus, apud

¹ Disp. 31, n. 4. — ² De Just. et Jure, dissert. 4, cap. 15, n. 3. — ³ 2^{ae} 2^{ae}, qu. 77, art. 4, corp. — ⁴ V. *Ludus*, qu. 4. — *Gabr. Biel*, in 4, dist. 15, qu. 13, art. 2, concl. 3. — *Comitol.*, Resp. mor., lib. 3, qu. 7. — ⁵ Part. 7, tr. 9, resol. 1. — ⁶ Consil. mor., lib. 1, cap. 8, dub. 28, num. 6. — ⁷ Loc. cit. — ⁸ Disp. 511, n. 3. — ⁹ Disp. 31, n. 3. — ¹⁰ De Con- tract., disp. 8, de *Ludo*, diff. 2. — ¹¹ Loc. cit. — *Valent.*, in 2^{ae} 2^{ae}, disp. 5, qu. 6, punct. 5, § 2, quaer. 8. — *Rebell.*,

886. — ^{a)} Abulensis, in *Matth.*, cap. 6, qu. 53 et 54, utique affirmat lethale esse, sed si « hac sola intentione » lucri ludatur.

^{b)} Richardus a Mediavilla, in 4, dist. 15, art. 5, qu. 8 corp., hoc non dicit; sed solum affirmat ludentem ludo prohibito teneri ad restitutionem lucri ante sententiam judicis, et locus ab ipso Diana allegatus, id est *dist. 8, art. 6, qu. fin.*, non existit.

^{c)} Cajetanus non citatur a Sanchez pro hac sententia; et re quidem vera, Cajetanus, *Sum.*, v. *Ludus i. f.*, oppositam sententiam tenet, eam scilicet quam S. Alphonsus amplectitur, et scribit primo: « Laicis... omnis lusus non secundum se malus licitus videtur, nisi ubi specialiter prohibito servari consuevit ». De- inde dicit ludere principaliter propter lucrum semper esse peccatum: « si tamen nulla alia

Diana ⁵; et Cajetanus ^{c)}, S. Antoninus ^{d)}, Gutierrez ^{e)}, etc., apud Sanchez ⁶. Quia (ut dicunt), esto intentio lucri non sit mor- talis quando ludus est licitus, mortalis tamen est quando ludus est prohibitus: quia in illo ludens intendit exspoliare pro- ximum medio illicito. — Sed communiter et merito negant peccare graviter San- chez ⁷ cum Alcocer ^{f)}; Molina ⁸, Lugo ⁹, Hurtadus ¹⁰; et Diana ¹¹ cum Valentia, Re- bello et communi. Ratio, quia intentio lucri non potest esse mortalis, quando ludus est talis, ut per ipsum valide trans- feratur dominium; eo quod tunc ludens licito medio intendit lucrum, licet ludus sive modus lucrandi sit illicitus. — Immo Lugo et Diana ^{e)} probabiliter dicunt nec veniale esse, si ad honestum finem lucrum intendatur.

887. — Dubitatur 2°. An victor tali lusu teneatur restituere lucratum, ante senten- tiam judicis?

Affirmant Silvester, S. Antoninus, Ar- milla, Tabiena, etc., apud Sanchez ¹²; ex dicta leg. *Alearum*, ubi dicitur, quod si victus solverit, *solutum reddatur, et actio- nibus competentibus repetatur*. — Sed ne- gandum cum Busenbaum et communi sen- tentia: quam tenent Laymann ¹³, Lugo ¹⁴, Salmant. ¹⁵, Sporer ¹⁶, Croix ¹⁷, Sanchez ¹⁸

part. 2, lib. 12, qu. 1, n. 5 et 6. — *Lugo*, loc. cit., n. 4, i. f. — *Silvest.*, v. *Ludus*, qu. 13, vers. *Tertia*. — *S. Anton.*, part. 2, tit. 1, cap. 23, § 3, v. *Tertius dicunt*, cum v. *Quarti dicunt*, i. f. — *Armit.*, v. *Ludus*, n. 5. — *Tabien.*, v. *Ludus*, n. 9, qu. 8. — ¹² Consil. mor., lib. 1, cap. 8, dub. 1, n. 2. — ¹³ Lib. 3, tr. 4, cap. 21, n. 2, v. *Idem ludus*. — ¹⁴ De Just. et Jure, disp. 31, n. 60. — ¹⁵ Tr. 14, cap. 4, n. 61. — ¹⁶ Tr. 6, cap. 6, n. 82. — ¹⁷ Lib. 3, part. 2, n. 1086. — ¹⁸ Loc. cit., dub. 1, n. 8.

deformitas immisceatur, non est peccatum mortale ». De clericis vero dicit *ibid.* eis esse prohibitos quosdam ludos; at in *v. Clerici*, negat prohibitionem istam esse sub mortali, si temeritas, contumacia vel contemptus desit.

^{d)} S. Antoninus, *part. 2, tit. 1, cap. 23*, § 2, concordat, si ludus fiat principaliter propter lucrum « notabile ».

^{e)} Gutierrez, *de Juram.*, part. 1, cap. 53, n. 2, de clericis (de quibus solis hic Sanchez loquitur) ita tenet.

^{f)} Alcocer, *trat. del Juego*, cap. 12, concl. 2, priorem sententiam tuetur, quidquid dicat Sanchez. Scribit enim eos qui taxillis ludunt lethaliter peccare, nisi id faciant recreationis causa, vel nisi ludo exponant modicam quan- titatem.

^{g)} Diana, *loc. cit.*, resol. 1, de hoc affert

Ludens ludo vetito non tenetur restituere lucrum.

Merito negatur esse lethale.

Ludere ludo vetito principaliter propter lucrum.

probabilius est veniale laicis.

Quandoque nec veniale est.

Leges prohibentes iudum.

Leges istae non obligant laicos sub mortali.

Quidam dicunt esse lethale.

Lucrum ex ludo vetito restituendum ante sententiam iuxta alios.

Non est restituendum.

(qui merito dicit hanc sententiam omnino tenendam), Lessius¹, qui vocat veram^{h)}, cum Soto, Molina, Medina, Covarruvias et aliis communiter. Ratio, quia (uti patet ex verbis legis, ut supra) ibi non declaratur irritus contractus, sed tantum datur victo actio ad repetendum. — Et idem dicunt Salmant.² et Lugo³ de lege Hispana vetante ludum ad creditum.

Addunt tamen Salmant.⁴ hoc valere^{a)} solo casu quo victus libere solverit, sciens ad id non teneri. — Sed Lugo⁵, Diana⁶, et Dicastillus apud Croix⁷ probabiliter dicunt victorem posse retinere lucratum, etiamsi victus ignoraverit posse negare solutionem: quia recepit ex contractu valido, et victus jam habebat obligationem naturalem solvendi, licet ex jure positivo poterat exceptionem opponere.

888. - Dubitatur 3°. *An, si victor impediatur ne iudex eum obliget ad restitutionem, teneatur restituere?* — Respondetur affirmative, si impediatur vi vel fraude; secus, si alio modo. Ita communiter Lugo⁸, Lessius⁹, Sanchez^{a)} et Molina¹⁰. Quia victor non tenetur restituere nisi post sententiam.

An autem victor interrogatus a iudice teneatur fateri quidquid ludo vetito lucratus fuerit, et alias obligetur restituere?

Negant Molina et Sanchez apud Lugo¹¹, et alii cum Diana¹²; et probabile putat Lessius¹³, si id probatum non sit saltem semiplene^{b)}. Ratio, quia, cum victor examinatur criminaliter, ut puniatur priva-

tione lucri in poenam criminis, non tenetur fateri quando crimen est occultum. — Sed probabiliter Lugo¹⁴, Lessius¹⁵ et Croix¹⁶ affirmant. Ratio, quia hic non agitur de punitione, sed de restitutione concessa a lege, quae est dispositiva in favorem eorum qui perdunt, non autem poenalis; si enim esset poenalis, restitutio non esset facienda victo, cum ipse etiam particeps fuerit delicti, sed fisco vel pauperibus. — Regula autem quod reus non tenetur fateri veritatem occultam iudici interroganti sine semiplena probatione (ut docent Lessius¹⁷ et Lugo¹⁸), currit tantum in causis criminalibus, non in civilibus.

889. - Dubitatur 4°. *An qui ludit ludo vetito cum animo repetendi in iudicio, possit retinere lucratum?*

Negant Lessius¹⁹; et Molina, Reginaldus ac Dicastillus, apud Croix²⁰; quia tolleretur aequalitatem contractus, cum eo casu posset lucrari et non perdere. — Sed probabiliter affirmant Lugo²¹, Sanchez²² et Sporer²³. Ratio, quia ex una parte contractus fuit validus, cum intentio non adimplendi minime irritet contractum; et ex alia parte, contractus remansit aequalis: exceptio enim non solvendi utrique parti semper competeat. Hinc si iste lucratur, retinet ex contractu valido: si vero perdit, negat solutionem, utens beneficio quod lex ipsi tribuit.

890. - Dubitatur 5°. *An qui ludo vetito perdidit teneatur solvere?*

Prima sententia valde probabilis affirmat; et hanc tenent Sayrus²⁴; item Va-

¹ Cap. 26, n. 17. - *Sotus*, de Just. et Jure, lib. 4, qu. 5, art. 2, post concl. 4. - *Molina*, disp. 514, n. 2 (non tamen citatur a Lessio). - *Juan. Medina*, Cod. de Restit., qu. 22, v. f., v. *Nec obstat*. - *Covar.*, in reg. *Peccatum*, part. 2, § 4, n. 8. - ² Tr. 14, cap. 4, n. 63. - ³ Disp. 31, n. 67. - ⁴ Loc. cit. - ⁵ Loc. cit., n. 68. - ⁶ Part. 7, tr. 9, resol. 24. - *Dicast.*, tr. 18, disp. 3, dub. 4, n. 43. - ⁷ Lib. 3, part. 2, n. 1067. - ⁸ Disp. 31, n. 62. - ⁹ Cap. 26, n. 21. - ¹⁰ Disp. 514, n. 2, v. f. - *Molina*, loc. cit., post med. - *Sanct.*, Consil.

mor., lib. 1, cap. 8, dub. 2, n. 4. - ¹¹ Disp. 31, n. 63. - ¹² Part. 7, tr. 9, resol. 27. - ¹³ Cap. 26, n. 21. - ¹⁴ Loc. cit., n. 63 et 64. - ¹⁵ Loc. cit. - ¹⁶ Lib. 3, part. 2, n. 1090. - ¹⁷ Cap. 26, n. 21, i. f.; et cap. 31, n. 9. - ¹⁸ Disp. 31, n. 64, i. f. - ¹⁹ Cap. 26, n. 31. - *Molina*, disp. 515, n. 14, i. f. - *Regin.*, lib. 10, n. 388, i. f., v. *Restat.* - *Dicast.*, tr. 18, disp. 3, dub. 3, num. 25. - ²⁰ Lib. 3, part. 2, num. 1088. - ²¹ Disp. 31, n. 53. - ²² Consil. *mor.*, lib. 4, cap. 8, dub. 5, n. 2. - ²³ Tr. 6, cap. 6, n. 84. - ²⁴ *Clav.*, lib. 11, cap. 13, n. 21.

opinionem cardinalis de Lugo; sed ipse nullum de ea profert iudicium.

^{h)} Lessius dicit: « Omnino verius ».

887. - ^{a)} *Hoc valere*, id est: eum qui victus posse retinere quod lucratus est, si libere et voluntarie victus solverit, sciens nempe se ad solutionem non teneri.

888. - ^{a)} Sanchez hanc distinctionem, *Consil. mor.*, lib. 1, cap. 8, dub. 2, non ponit, sed

n. 2 negat illum ad restitutionem teneri, si « iudex inique non ferat sententiam »; et n. 3, quaerens utrum is, qui coram iudice lucrum negat et ideo non condemnatur, ad restitutionem teneatur: Probabiliter est, respondet n. 4, eum non teneri.

^{b)} Eandem limitationem de semiplena probatione apponit etiam Molina; quod et Lugo, *loc. cit.*, diligenter adnotavit.

Perdens ludo vetito probabiliter tenetur solvere.

lencia, Bañez et Rebellus, apud Bonacina¹; et probabilem vocant Lugo² et Salmant.³ Ratio, quia jure naturali contractus fuit validus; et ideo victus illi tenetur stare donec judicialiter exceptionem opponat, vel petat restitutionem.

Probabiliter non tenetur.

Secunda vero sententia, communior et probabilior, negat; eamque tenent Sanchez⁴, Lessius⁵, Lugo⁶, Viva⁷, Salmant.⁸; et Sporer⁹ cum Navarro, Toieto, Molina et Laymann. — Ratio, ut dicunt Salmant.¹⁰ ac Lessius¹¹, quia in citata lege *Alearum*, C. de *religios.*, etc., videtur ablatam fuisse omnem obligationem solvendi adhuc naturalem, dum ibi sancitur ut victus non cogatur solvere. At frustra (ajunt) diceretur ludentem non posse cogi ad solvendum, si in foro conscientiae alias cogeretur. — Sed haec ratio probaret nimis. Probaret enim quod ex tali lusu vincens teneretur ante sententiam restituere lucratum; quia, si victus obligationem naturalem non haberet solvendi, injuste ille reciperet. Sed huic contradicit communis sententia, quam tenent ipsi Salmant. et Lessius, ut vidimus supra in *dub. 2* [n. 887].

Ratio igitur potior est, quia lex, etsi obligationem naturalem non auferat, cum tamen sit lata non tantum in poenam victoris, sed etiam in favorem victi, dando jus victo ad se defendendum exceptione vel repetitione soluti, dat etiam jus absolutum ad non solvendum. Ad quid enim is tenetur solvere, si potest solutum statim repetere? Hoc confirmatur ex lege *Creditori 5*, C. de *pactis*, ubi dicitur *a)*: *Frustra solvitur quod statim repetendum est*. — Idque probabile putat Lugo¹² (contra Molina), etiamsi victus ob verecundiam

Valent., in 2^{ae} 2^{ae}, disp. 5, qu. 6, punct. 5, § 2, v. f., v. *De eo igitur*. - *Bañez*, in 2^{ae} 2^{ae}, qu. 32, art. 7, dub. antepenult., v. *Reliquum est*. - *Rebel.*, part. 2, lib. 12, qu. 2, n. 6 et 7. - ¹ Disp. 2, de Restit. in part., qu. 3, punct. 3, n. 2. - ² Disp. 22, n. 301. - ³ Tr. 14, cap. 4, n. 62, i. f. - ⁴ Decal., lib. 2, cap. 23, num. 144. - ⁵ Cap. 26, num. 24. - ⁶ Disp. 22, num. 302; et disp. 31, num. 70. - ⁷ De Contract., qu. 9, art. 4, n. 11. - ⁸ Loc. cit., n. 62. - ⁹ Tr. 6, cap. 6, num. 88. - *Navar.*, Man., cap. 20, num. 17, ad 5. - *Toiet.*,

non haberet animum excipiendi, vel repetendi in iudicio.

891. - Dubitatur 6°. *An, si uterque ludens renuntiaverit beneficio legis, poterit victus negare solutionem?*

Recte affirmant Lessius¹³ et Lugo¹⁴, si renuntiaverint sine juramento; quia beneficium legis datum est in bonum commune, et ideo invalida est cessio ludentium. Bene tamen advertit Lugo¹⁵, quod si post solutionem fieret illa cessio, valida videretur et irrevocabilis; quia esset nova gratuita donatio independens a ludo. — Si vero ludos renuntiaverint beneficio cum juramento, recte distinguit Lessius¹⁶, et dicit quod si juraverint tantum se soluturos, tenerentur quidem solvere, sed poterunt postea solutum repetere. Secus, si juraverint etiam non repetituros; quia, licet ludus sit vetitus, permissum tamen est et licitum solvere tali ludo amissum, illudque non repetere; ac ideo valet quidem tale juramentum, utpote de re licita, ut mox videbimus in Quaestione sequenti, contra Salmant.

892. - Quaeritur enim: *utrum eo casu poterit victus petere a praelato relaxationem juramenti?*

Affirmant alii apud Lessium¹⁷, prout dicitur de juramento de solvendis usuris. Sed verius negat Lessius¹⁸ cum Molina; quia hic intervenit contractus validus, qui non intervenit in pacto solvendi usuras. — Dicunt autem Salmant.¹⁹, praedictum juramentum solvendi amissum in ludo vetito, revera non indigere relaxatione, quia est de re illicita contra bonum commune, cum ob commune bonum sint vetiti tales lusus. Sed bene contradicit Sporer²⁰, dicens, verum esse quod juramen-

lib. 5, cap. 27, num. 3. - *Molina*, disp. 515, num. 8. - *Laym.*, lib. 3, tr. 4, cap. 21, num. 3. - ¹⁰ Tr. 14, cap. 4, num. 62; et cap. 1, n. 71. - ¹¹ Loc. cit., n. 24. - *Salmant.*, tr. 14, cap. 4, num. 61. - *Less.*, cap. 26, num. 17. - ¹² Disp. 22, n. 302. - *Molina*, disp. 515, n. 12. - ¹³ Loc. cit., n. 26. - ¹⁴ Disp. 31, n. 65. - ¹⁵ Loc. cit., n. 65, i. f. - ¹⁶ Loc. cit., n. 26. - ¹⁷ Cap. 26, n. 27. - ¹⁸ Loc. cit. - *Molina*, disp. 515, n. 10. - ¹⁹ Tr. 17, de Voto et Juram., cap. 3, n. 6. - ²⁰ Tr. 3, cap. 1, n. 51.

890. - ^{a)} Textus iste non habetur in citata lege; sed in l. *Dolo 8*, ff. de *doli mali et metus except.*, et l. *In condemnatione*, § *Dolo*, ff. de *diversis regulis juris*, habetur: « Dolo

facit qui petit quod redditurus est »; ex quibus verbis Sanchez, de *Matrim.*, lib. 6, disp. 38, n. 34, scribit: « Frustra petitur, quando aliquid statim restituendum est ».

etsi victus ignoret posse negari solutionem.

Quid de impediendo iudicem ne obliget ad restitutionem.

Juxta quosdam, victor non tenetur respondere iudici.

Probabiliter tenetur.

Ludens cum animo repetendi in iudicio.

probabiliter potest lucrum retinere.

Si uterque renuntiaverit beneficio legis, victus poterit negare solutionem.

Si renuntiat cum juramento, distinguen-dum.

Juramentum de solvendo nequit relaxari.

tum contra id quod leges prohibent per se est irritum, ut probat Palaus¹. Sed in nostro casu advertendum quod lex, quamvis prohibeat hunc lusum, non prohibet tamen, sed bene permittit solvere perditum.

Hinc concluditur quod juramentum ludendi lusu vetito esset quidem nullum, quia lusus est vetitus, et contra bonum commune; non autem est nullum juramentum solvendi amissum, quia hoc a lege non prohibetur^{a)}.

893. - Dubitatur 7°. *An victus qui jam solverit, possit occulte sibi compensare solutum?*

Affirmat Adrianus^{a)}, et probabile putat Angles apud Sanchez². - Sed oppositum est omnino tenendum cum eodem Sanchez³, Aragon, Medina, Lopez, Sporer; et Lugo^{b)} cum Soto, Ledesma et communi. Ratio, quia dominium pecuniae solutae jam valide translatum est; unde repeti non potest nisi coram iudice.

Sed quid, si victus repetat solutum, petendo rescissionem contractus, et victor renuat restituere? - Perpende dicta n. 717.

¹ Tr. 14, disp. 2, punct. 8, n. 7. - Angles, Flores theol., qu. de Ludo, dub. 9, i. f. - ² Consil. mor., lib. 1, cap. 8, dub. 2, num. 5. - ³ Loc. cit. - Aragon, in 2ma 2^{ae}, qu. 32, art. 7, concl. 3. - Barthol. Medina, Sum., lib. 1, cap. 14, § 29, reg. 1. - Ludov. Lopes, Instruct. consc., part. 2, cap. 33, v. Praeterea. - Sporer, tr. 6, cap. 6, n. 82. - Sotus, de Just. et Jure, lib. 4, qu. 5, art. 2, v. f., dub. ult. -

892. - ^{a)} In 2^a editione addebatur, quod deinceps est omissum (et quidem, ut videtur, ex typographi negligentia): « Et ideo relaxatio juramenti nequit peti ». Quod adhuc reperitur in *Hom. apost., tr. 10, n. 218*, et *Istrus. e Pratica, cap. 10, n. 220* (edit. Neapol. 1765): « Tunc neuter ludentium potest relaxationem quidem juramenti petere, quia adest praedictum tertii ».

893. - ^{a)} Adrianus, quamvis non ita perspicue loquatur, videtur tamen, in 4, de *Restit. in med.* § *Sed oritur ex his dubium*, id revera affirmare, quidquid ex Molin. asserat Lugo. Scribit enim: « Dico breviter ad quaesitum quod poenam quae in ipso facto seu jure inflicta venit certae personae applicanda, potest de aequipollentibus compensare, servando videlicet de alterius bonis tantumdem ». Et ad rationem oppositam respondet: « Quia... alteri competit actio ex lege ad tantumdem, locus est compensationi ».

^{b)} Lugo, *disp. 31, n. 71*, hanc utique sen-

894. - Dubitatur 8° et ultimo. *Utrum, si victus fide minuetur in iudicio repetere solutum, possit titulo transactionis aliquid recipere a victore?*

Negant Molina⁴, Bonacina⁵, et Lugo⁶ cum Salas; quia (ut dicunt) contractus ille transactionis factus est per dolum dantem causam contractui, scilicet per metum qui revera non aderat, deficiente animo repetendi; et ideo victus nihil potest accipere, et si accipit, tenetur restituere. - Sed probabilius affirmant posse accipere Lessius⁷, Sanchez⁸, Palaus⁹, Diana¹⁰; et Trullench^{a)} ac Dicastillus^{b)}, apud Croix¹¹. Ratio, quia, licet victus non habeat animum, habet tamen potestatem repetendi, quae se privat in posterum per talem transactionem; et victor revera non dat, ut illum animum deponat, sed ut cedat juri suo repetendi, prout revera cedit.

895. - II°. Quod ad CLERICOS vero pertinet, aliter res se habet quam quoad laicos. - Sed praenotandum quod canones vetantes ipsis ludos aleorum afficiunt solos clericos in majoribus constitutos, et beneficiatos; ut dicunt communiter Roncaglia^{a)}, Lugo¹² cum Lessio^{b)} et Salas;

Martinus de Ledesma, 2^a 4^{ae}, qu. 18, art. 8, i. f. - ⁴ Disp. 514, n. 4. - ⁵ Disp. 3, de Contract., qu. 1, punct. 2, § 3, n. 18. - ⁶ Disp. 31, n. 72; et disp. 22, n. 302, i. f. - Salas, de Ludo, dub. 28. - ⁷ Cap. 17, n. 42. - ⁸ De Matrim., lib. 4, disp. 9, n. 9. - ⁹ Tr. 2, disp. 1, punct. 10, n. 5. - ¹⁰ Part. 4, tr. 4, resol. 34. - ¹¹ Lib. 3, part. 2, n. 1086, i. f. - ¹² Disp. 31, n. 12. - Salas, de Ludo, dub. 24, n. 1 et 2.

tentiam tuetur: « Nisi forte victor impediret repetitionem coram iudice petendam vel exequendam ».

894. - ^{a)} Trullench, *lib. 7, cap. 27, dub. 3 n. 6*, a Croix citatur, quasi hanc sententiam probabiliter existimet; at re vera Trullench, *loc. cit.*, eam sententiam ex Lessio aliisque refert; sed eam nec probat nec reprobat.

^{b)} Dicastillus, *tr. 18, disp. 3, dub. 2, n. 16*, hanc opinionem ut probabilem habet, et ita etiam a Croix citatur.

895. - ^{a)} Roncaglia, *tr. 14, qu. 11, cap. 1, qu. 3*, in generali loquitur, et dicit pensandum esse « ex laesione decentiae et honestatis ecclesiasticae », utrum clericus censeatur lethaliter peccare ludendo, et subdit: « Quoad clericum saecularem in sacris constitutum, ut graviter laedat hanc decentiam et honestatem... oportet ut sit consuetudinarius in ludendo ».

^{b)} Lessius perperam a Lugo hic citatur; minime enim, *cap. 26, dub. 1*, (a Lugo alle-

Ficte minuitans iudicium nihil potest accipere ex transactione, juxta alios.

Probabilius potest.

Ludere aleis frequenter et magna quantitate Salmanticensium negant esse lethale.

Omnino est lethale dictis clericis.

Prohibitio ludi afficit solos clericos in sacris et beneficiatos.

item Sanchez¹ cum Navarro et Lopez^{b)}, contra Alcocer. Ratio, quia (ut ajunt) canon *Episcopus*, in principio relatus, quoad alios clericos saltem ex consuetudine derogatus est sicut quoad laicos. Quoad beneficiatos autem, vide dicta n. 831, v. *Dubitatur*.

896. - At dubitatur 1°. *An praedicti clerici in sacris aut beneficiati peccent graviter, aleis ludendo frequenter et in magna quantitate?*

Salmanticensium², quamvis probabilem putent sententiam affirmativam, negant tamen hos peccare mortaliter, cessante scandalo. Ratio eorum, quia praefatae leges vel ab initio non obligarunt nisi ad poenam, vel ex consuetudine sunt abrogatae; et citant pro sua sententia Sanchez, Lessius ac alios, apud Diana: sed Sanchez, Lessius et alii, apud Diana, ut infra videbimus, expresse oppositum tenent. - Unde omnino dicendum ipsos peccare mortaliter, cum communi sententia, quam tenent Sanchez^{a)}, Lessius^{a)}, Sporer³, Molina⁴, et alii infra citandi. Ratio: tum quia

¹ Consil. mor., lib. 1, cap. 8, dub. 28, n. 8. - Navarro, Man., cap. 20, n. 9 et 10. - Alcocer, tr. del Juego, cap. 11, concl. 5. - ² Tr. 14, cap. 4, n. 60. - ³ Tr. 6, cap. 6, n. 80. - ⁴ Disp. 521, n. 6. - ⁵ Part. 7, tr. 9, resol. 3. - ⁶ Cap. 26,

gato) n. 5, ponit hanc restrictionem, et loquitur solum de clericis in universum. - Ludovicus Lopez, *Instruct. consc., part. 2, cap. 31, propos. 6*, quamvis citetur a Sanchez, ut refert S. Alphonsus, eodem modo loquitur ac Lessius.

896. - ^{a)} Sanchez, *Consil. mor., lib. 1, cap. 8, dub. 28, n. 7*; Lessius, *cap. 26, n. 5, i. f.*, non loquuntur de quantitate exposita; sed dicunt hujusmodi clericos mortaliter peccare si crebro luserint; et Lessius, praeter frequentiam, requirit adhuc, ut « per longum tempus » fiat.

^{b)} Filiucci, *tr. 37, cap. 4, n. 59*, id sane concedit, non tamen assertive, sed quasi dubitative: « Quodsi, inquit, verum sit canones et alia jura positiva esse abrogata, stando in jure naturae, neque etiam clericis erit prohibitus ludus sub mortali, nisi adsint pravae circumstantiae ».

897. - ^{a)} Navarrus, *Man., cap. 20, n. 9*, (edit. Antverp. 1579: *cap. 19, n. 9*), praetermittit frequentiam, et dicit peccatum mortaliter eum qui notabilem quantitatem in ludo exposuerit.

^{b)} Abulensis, in *Matth., cap. 6, qu. 54*; Gutierrez, *de Juram., part. 1, cap. 53, n. 2*; Lopez, *Instr. consc., part. 2, cap. 31, propos. 6*,

juxta canones (ut pro certo habet Diana⁵) damnantur de mortali clerici publice et frequenter aleis ludentes; tum quia, licet canones prohibentes hodie non sint in tota sua observantia, ut concedunt Lessius⁶ et Lugo⁷, ac Filiucci^{b)}, tamen non sunt omnino aboliti, cum lusus aleorum de ipso jure naturali notabiliter dedecet statum ecclesiasticum, ut mox dicemus Dubio sequenti.

897. - Dubitatur 2°. *An peccent graviter clerici frequenter ludentes aleis, etsi in parva quantitate?*

Prima sententia negat, quam tenent Silvester⁸, Navarrus^{a)}, item Abulensis^{b)}, S. Antoninus, Gutierrez^{b)}, Lopez^{b)}, apud Sanchez^{b)}. Ratio istorum, quia frequentia ludendi, licet aggravet peccatum, non tamen mutat speciem, ut de veniali reddat mortale.

Affirmat vero *secunda* sententia communissima, quam sequimur, et tenent Cajetanus^{c)}, Angelus^{c)}, Armilla^{d)}, Hurtadus^{e)}, Viva⁹; Sanchez¹⁰ cum Alcocer^{e)} et Palacio^{e)}; Laymann^{e)}, Molina^{f)}, Les-

num. 5, i. f. - ⁷ Disp. 31, num. 12. - ⁸ V. Ludus, qu. 4. - S. Anton., part. 2, tit. 1, cap. 23, § 2, v. Nota 2. - ⁹ De Contract., qu. 9, art. 4, n. 6. - ¹⁰ Consil. mor., lib. 1, cap. 8, dub. 28, n. 7.

a Sanchez in suis *Consil. mor., lib. 1, cap. 8, dub. 28, n. 6*, allegantur non pro lusu frequentia, sed solum pro opinione, quae docet peccatum lethale esse notabilem quantitatem principaliter ob lucrum in ludis prohibitis exponere.

^{c)} Cajetanus, in *2^{am} 2^{ae}, qu. 168, art. 3, ad dub. 3*; Angelus, v. *Ludus, n. 4*; Gaspar Hurtadus, *de Contract., disp. 8, de Ludo, diff. 3*; Alcocer, *tr. del Juego, cap. 11, concl. 5*; Lessius, *cap. 26, n. 5, v. f.*; Roncaglia, *tr. 14, qu. 11, cap. 1, qu. 3, resp. 2*, hanc sententiam perspicue insinuant, dum de quantitate exposita silent et solam frequentiam requirunt ad peccatum mortale. - Paulus de Palacio vero, in *Sum., v. Ludus, annot. 4*, dicit simpliciter clericos, chartis, aleis etc. ludentes, mortaliter peccare.

^{d)} Armilla, v. *Ludus, n. 4*, hoc non habet. ^{e)} Laymann, *lib. 3, tr. 4, cap. 21, n. 1*, scribit « esse mortale peccatum, si clericus magnam quantitatem aleae lusu deponat. Sed bene monet Lessius... clericos... non esse mortalis peccati damnandos, nisi frequenter aut publice cum scandalo populi ludant ».

^{f)} Molina, *disp. 512, n. 17*, ut clericus dicatur publicus aleator atque adeo poenas canonicas incurrat, negat satis esse, « si semel,

Ludere frequenter sed in parva quantitate, non est lethale juxta alios.

Juxta S. Doctorem est lethale.

Victus qui solvit nequit sibi compensare.

sus ^{c)}, Roncaglia ^{c)}, Sporer ^{s)}, et Diana ¹ cum aliis, ubi vocat hanc sententiam communem, atque ab ea non discedendum. Idem sentit Busenbaum, ut supra (modo tamen ludus non solum sit frequens, sed etiam per longum tempus, ut etiam loquantur Lessius et Wigandt ²⁾). — Ratio, quia, ut jam supra indicavimus, et ut docent Sanchez ³ et Molina ⁴, ac Roncaglia ⁵, frequentia talis lusus de jure naturae dedecet valde Ecclesiae ministros. Neque consuetudo id excusare potest; quia, ut Pontifex declaravit in cap. *Inter dilectos, de excess. praelat.*, talis consuetudo, tamquam vera corruptela, est omni tempore improbanda et removenda.

Qualis autem sit haec frequentia mortalitatis? — Bordonus ^{h)} putat esse ludere semel in hebdomada; sed Roncaglia ^{h)} merito id putat nimis rigidum. Immo Lessius ⁶ et Wigandt ⁷ sentiunt non damnandos de mortali clericos ludentes ad breve tempus, etsi crebro, recreationis causa: nisi propria statuta dioecesis vel ordinis id prohibeant.

898. - Dubitatur 3°. *An peccent graviter clerici ludentes aleis in magna quantitate, etsi non frequenter?*

Affirmat Sporer ^{a)}; et adhaerent Molina ^{a)}, ac alii apud Navarrum ^{b)}. — Sed

¹ Part. 7, tr. 9, resol. 3; part. 4, tr. 4, resol. 183. — Less., cap. 26, n. 5. — ² Tr. 8, exam. 4, n. 77, resp. 4. — ³ Consil., lib. 1, cap. 8, dub. 28, n. 7. — ⁴ Disp. 521, n. 6. — ⁵ Tr. 14, qu. 11, cap. 1, qu. 3, resp. 2. — ⁶ Loc. cit.,

negat Salas apud Lugo ⁸. Et consentit Laymann ⁹, citans Lessium et Rebellum, nisi fiat publice et cum scandalo: dicit enim Laymann, quod canones (ut habetur in cit. cap. *Inter dilectos, de excess. praelat.*) loquuntur tantum de publico aleatore, et his lusibus dedito.

899. - Ex his omnibus, dico 1°. Non peccare graviter clericos qui raro, moderate et privatim sine scandalo aleis ludunt. Immo probabiliter nec venialiter, si ludant recreationis gratia, in loco ubi praefati canones non rigide observantur; ut dicunt Molina ^{a)}, Laymann ^{b)}, Sporer ¹⁰⁾; et Diana ^{c)} cum Dicastillo et Amico ^{d)}.

900. - Dico 2°. Praefatas sententias, quae damnant de mortali clericos aleis ludentes, non procedere in ludis chartarum, qui non sunt merae sortis seu fortunae.

Confundunt alii ludum alearum cum omni ludo chartarum: sed immerito; nam revera alea (ut magistri idiomatis latini docent) est nomen comprehendens solos ludos sortis, qui non ex arte, sed omnino a casu pendent, et hujusmodi sunt ludi talorum, tesserarum et similibus. — Hinc dico quod lusibus illis chartarum, qui totaliter pendent a casu, ut sunt lusus vulgo vocati *Bassetta, Primera*, et similes, pro

n. 5, i. f. — ⁷ Loc. cit., n. 77. — *Salas*, de Ludo, dub. 24, n. 2. — ⁸ Disp. 31, n. 11, post med. — ⁹ Lib. 3, tr. 4, cap. 21, n. 1, v. f. — *Less.*, cap. 26, n. 5, i. f. — *Rebell.*, part. 2, lib. 12, qu. 1, n. 10. — *Laym.*, loc. cit. — ¹⁰ Tr. 6, cap. 6, n. 80.

^{h)} Bordonus, in suis *Variis resolut., resol. 33, n. 3*, eam frequentiam requirit ad hoc, ut clericus dicatur consuetudinarius in ludo, per haec innuens id requiri ad mortale; quod Roncaglia *loc. cit.*, « fortasse » nimis rigidum esse dicit.

898. - ^{a)} De Sporer et Molina, vide notas *f* et *g* ad num. praecedentem.

^{b)} Navarrus, *loc. cit.*, auctores citat pro sua sententia, quae exposita est in nota *a* ad num. praeced.

899. - ^{a)} Molina, *disp. 521, n. 6*, non aliud habet quam quae supra, nota *f*, ad num. 897, notata sunt.

^{b)} Laymann, *loc. cit., num. 2*, concordat, « si raro et moderate ludant propter recreationem ».

^{c)} Diana, *part. 7, tr. 9, resol. 3 i. f.*; Dicastillus, *tr. 18, disp. 2, dub. 2, n. 23*, absolute id docent, nempe sine distinctione locorum.

^{d)} Amicus minus recte citatur a Diana; nam, *tom. 5, disp. 28, n. 10*, negat profecto

Quid de ludente in magna quantitate, sed raro.

Clerici ludentes raro, moderate et privatim non peccant lethalliter.

Quando adsit scandalum.

Sententiae damnantes de mortali procedunt in ludis merae sortis.

Religiosus ludens aleis facilius peccat lethalliter.

his quidem valent sententiae praefatae. Non autem pro aliis, qui sunt tam industriae quam fortunae, ut sunt illi qui dicuntur *Ombre, Tressette*, et similes. Pro his enim valde probabiliter puto cum auctore libelli cui titulus: *Istrus. per li novelli Confessori* ¹ cum Passerino, valere sententiam Salmanticensium (ut supra), scilicet non peccare graviter clericos iis ludentes, nisi alicubi esset specialis prohibitio aut scandalum. — Circa quod bene insuper advertit Molina ², pensandam esse qualitatem personae, an sit magnae vel parvae aestimationis. Clerici enim qui vitam non tam exemplarem ducunt, revera grave scandalum non ingerunt si etiam frequenter aspiciuntur in talibus ludis versari, modo propria ministeria non negligant; immo nec ullum praebent scandalum, si mera recreationis causa id faciant. Et hos vere dici potest excusari ab hodierna et universali consuetudine, quae certe differt ab illa antiqua arcta primitivae ecclesiae disciplina.

901. - III°. Quod ad RELIGIOSOS autem pertinet, dicunt Lugo ³, Sanchez ⁴ et Molina ⁵, ipsos propter eorum statum et scandalum aliorum facilius posse graviter peccare, aleis sive taxillis ludendo.

Unde dicunt Roncaglia ⁶, et Bañez ^{a)}

¹ Part. 2, cap. 17, num. 397. — *Passerino*, de Homin. statib., qu. 187, art. 2, n. 309. — ² Disp. 521, n. 6, post med. — ³ Disp. 31, n. 12. — ⁴ Consil. mor., lib. 1, cap. 8, dub. 28, n. 9. — ⁵ Disp. 521, n. 6, v. f. — ⁶ Tr. 14, qu. 11, cap. 1, qu. 3, resp. 2. — ⁷ Loc. cit., n. 12, post med. — ⁸ Tr. 13,

laicos peccare, si recreationis gratia et moderate ludant; clericos vero negat « graviter saltem peccare ». Et loquitur absolute et absque locorum distinctione.

901. - ^{a)} Bañez his verbis a Lugo citatur: « Perdoctus P. Magister Bañez indubitanter aliquando asseruisse fertur, si hominem nostrae Societatis vidisset chartis semel ludentem, iudicaturum eum peccati mortalis reum ». Quod et ipse Lugo ad Capuccinos, Carmelitas discalceatos et similes extendit.

^{b)} S. Doctor in *Hom. apost., tr. 10, n. 220*, et in *Istrus. e Pratica, cap. 10, n. 222* (edit. Neap. 1763), de his religiosis reformatis addit: « Et idem ego dicendum puto, si quocumque chartarum ludo, etiam recreationis causa... ludant; saltem si non semel ludant: tum propter scandalum quod laicis darent, tum propter abusum quem introducerent ».

^{c)} Sanchez, *loc. cit., n. 9, i. f.*, negat peccare mortaliter religiosos ludentes ob ratio-

apud Lugo ⁷, quod religiosi reformati, ut Capuccini, Jesuitae, Discalceati et similes, peccant, si semel his lusibus ludant. Et tanto magis id dicendum cum Salmant. ⁸, de eo qui in his religionibus viam talibus ludis aperiret ^{b)}. — Roncaglia ⁹ autem, et Sanchez ^{c)} cum Medina ^{c)} dicunt adhuc religiosos non tam arctae observantiae peccare graviter, si frequenter versentur in his lusibus, etsi sine scandalo. Sed Salmant. ¹⁰ cum Peyrino, Dicastillo et Antonio a Spiritu S., dicunt quod, praeciso scandalo et praeepto in contrarium, hujusmodi religiosi excusantur a mortali, si ludant in modica quantitate; et etiam a veniali, si faciant ob rationabilem causam, puta ad solandum infirmum aut socium tristem. Et hoc probabile mihi videtur, loquendo de ludis chartarum non merae sortis, juxta id quod supra diximus de clericis. — Addunt Salmant. ^{d)} id licitum esse etiam recreationis gratia, vel ubi consuetudine permittitur. Sed huic non acquiesco: quia talis recreatio est per se indecens statui religioso; nec consuetudo talem indecentiam coonestare potest.

Quantam vero summam possit religiosus ludo exponere?

Modo ludus non sit specialiter interdictus a regula, Sporer ^{e)} censet posse ex-

de Restit., cap. 6, n. 95. — ⁹ Loc. cit., resp. 2. — ¹⁰ Loc. cit., n. 95. — *Laurent. de Peyrino*, de Off. subditi, qu. 2, cap. 2, § 7, i. f. — *Dicast.*, tr. 18, disp. 2, dub. 2, num. 20 et 22. — *Anton. a Spir. S.*, Director. relig., tr. 3, disp. 4, n. 322 et 323.

nabilem causam, ubi consuetudo est et absque pravo saecularium exemplo; item negat esse mortale si aliquid parvum ludant ob recreationem, sed extra hunc casum ait esse mortale; et dicit id esse doctrinam Bartholomaei Medinae conforme, qui revera docet in *Sum., lib. 1, cap. 14, § 28, cap. 6*, religiosos peccare mortaliter his ludis saepe ludentes; sed Medina subdit id esse ratione scandali.

^{d)} Salmant., *loc. cit., n. 95*, haec asserunt non disjunctive sed copulative, et juncta cum iis quae praecedunt: ajunt enim religiosos (non reformatos) posse « etiam absque culpa veniali ex justa causa, v. g. ad recreandum socium et seipos ludere chartis lusoriis aliquam modicam pecuniam, in illis religionibus, in quibus jam sunt hujusmodi ludi usu et consuetudine permitti, praeciso scandalo et in contrarium praeepto ».

^{e)} Sporer, *tr. 6, cap. 6, n. 71*, haec dicit non quidem taxative, sed exempli gratia.

Rationes excusantes.

Alia excusatio S. Doctori non probata.

Quantum religiosus possit exponere.

bis aut ter ludat, sed requiritur ut saepe id efficiat »; et *disp. 521, n. 6*: « Cum poenae illae, inquit, solis publicis aleatoribus sint impositae, qui non semel aut raro ludunt, sed ludo sunt dediti, non iudico condemnandos esse culpae lethalis eos clericos, qui sine aliorum scandalo, recreationis gratia, chartis ludunt quantitates modicas, quae conditionem ac statum ipsorum, spectatis eorum redditibus ac bonis, non dedeant ».

^{e)} Sporer, *tr. 6, cap. 6, n. 80*, primo dicit mortaliter peccare clericos, « si notabilem quantitatem aleae lusu exponant »; sed addit: Hoc praesertim tempore, « clericos non esse peccati mortalis condemnandos, nisi frequenter, nimis sumptuose aut publice, cum scandalo populi ita ludant; sin vero privatim sine scandalo, et quantitate modica, spectato statu suo et copia reddituum, ludant, et sine aliorum officiorum suorum neglectu, recreationis gratia, maxime permittente et quasi coonestante loci consuetudine », non fore mortale.

ponere tres florenos quotannis. — Alii autem, ut Lugo ¹, Elbel ^{f)}; Sanchez ² cum Navarro, Valentia, Graffio, Salon, et Molina ³, etc., probabiliter opinantur quod si religiosus habet quotannis centum aureos, possit exponere quinque: dummodo tantumdem in eodem anno non impendisset in alios usus non necessarios. — Alii tandem, ut Salmant. ^{g)} cum Lugo ^{g)}, Molina ^{g)}, Azor ^{g)}, etc., dicunt posse exponere quantum sibi subtraheret parce vivendo, de iis quae sibi ad usum sunt assignata.

902. - IV°. Et ultimo, quod ad Episcopos pertinet, isti, si ludant aleis, cum hoc valde dedecet statum episcopalem, vix possunt excusari a mortali; ut dicunt Sotus et Salcedo, apud Sanchez ⁴, qui ⁵ cum Alcocer absolute eos damnat de peccato gravi, nisi faciant ad recreandum infirmum ^{a)}. Extra tamen hanc vel similem causam, Alcocer apud Lugo ⁶ ait peccare mortaliter episcopum qui semel ludat. —

¹ Disp. 3, n. 144. — ² Decal., lib. 7, cap. 19, n. 79. — *Navar.*, Man., cap. 20, n. 12. — *Valent.*, in 2° 2°, disp. 5, qu. 6, punct. 5, § 2, qu. 8, v. *Tertio observandum.* — *Jacob. de Graffio*, Decis. aur., part. 1, lib. 2, cap. 122, num. 5. — *Salon*, in 2° 2°, post qu. 61, de Dominio, qu. 5, art. 6, dub. penult., concl. 2. — ³ Disp. 520, post princ. — *Sotus*, de Just. et Jure, lib. 4, qu. 5, art. 2, post concl. 3. — *Igna-*

f) Elbel, *de Voto paupertatis, confer. 18, n. 655*, videtur illud concedere; id enim ex Lugo et Sanchez habet, quos non reprobatur; sed addit: « Sapienter tamen Babenstuber... ait tum ex consuetudine Ordinum, tum etiam ex constitutione monasteriorum esse colligendum, quatenam hic quantitas debeat censi moderata ».

g) Salmant., *tr. 13, cap. 6, n. 94*, asserunt posse religiosos aliquam moderatam pecuniae summam ludo exponere, tum quia supponitur praelati licentia, tum quia se habent ut filii; « unde ex his, quae sibi ad usum sunt concessa, vel quae ab aliis accipiunt, vel ex destinatis ad suum victum, possunt, parce vivendo, aliqua subtrahere ut ludo exponant ». Et hic citant auctores, e quibus solus Azor, *part. 3, lib. 5, cap. 26, qu. 8, v. Tertio*, haec omnia tenet; Lugo autem *disp. 3, n. 144*; Molina, *disp. 520, post princ.*, concedunt quidem religiosum posse aliquam pecuniae summam ludo exponere, sed quoad hujus summae determinationem, tenent sententiam quam superius S. Alphonsus retulit. — At Salmant. sic prosequuntur: « Quam vero quantitatem determinatam possint exponere? Aliqui dicunt posse quatuor vel quinque aureos pro centum,

Sed merito (praecisis circumstantiis) Lugo ^{b)} hoc putat nimis durum. Sanchez ⁷ autem cum Medina, et Rebellus ^{c)} apud Diana ⁸, excusat eum a mortali, si ludat semel ad recreationem; immo Salas apud Lugo ⁹ eo casu excusat etiam a veniali.

Caeterum episcopum ludentem ludo merae sortis, etiam semel, difficulter tuto excusari posse a scandalo gravi: sicut etiam censeo, si frequenter versetur in aliis ludis chartarum non omnino fortuitis.

903. - An autem peccent mortaliter clerici aut religiosi, qui assistendo inspicunt ludentes aleis?

Hoc quidem prohibetur, ut vidimus, in cap. *Clerici, de vita*, etc., ubi eis praecipitur ne *hujusmodi ludis intersint*. — Communiter tamen negant doctores in hoc ipsos peccare mortaliter: nisi essent causa ludi mortalis, vel negligenter lusores corrigere, vel nisi de tali ludo, quatenus mortali, sibi complacerent; secus, si assisterent causa tantum se delectandi de in-

tus Lopes de Salcedo, in *Diaz Prax. crimin.*, cap. 78, addit., lit. A. — ⁴ *Consil. mor.*, lib. 1, cap. 8, dub. 28, n. 5. — ⁵ *Loc. cit.*, n. 9. — *Alcocer*, *tr. del Juego*, cap. 11, concl. 5. — *Alcocer*, *loc. cit.* — ⁶ *Disp. 31, n. 12*. — ⁷ *Consil.*, lib. 1, cap. 8, dub. 28, n. 9, i. f. — *Barthol. Medina*, *Sum.*, lib. 1, cap. 14, § 28, cap. 6. — ⁸ *Part. 7, tr. 9, resol. 4*. — *Salas*, de Ludo, dub. 24, n. 3, v. *Tertio*. — ⁹ *Loc. cit.*

quotannis sibi ad usum concessis. Alii posse omnia, quae possunt liberaliter donare. Sed hoc melius relinquendum est arbitrio prudentis viri ».

902. - *a)* Scilicet, quando ipsi episcopi vel aliae nobiles personae sunt infirmi, aut in carcerem coniecti, aut in alio spirituali vel corporali labore, ut dicunt Sanchez et Alcocer *locis cit.*

b) Lugo, *disp. 31, n. 12* hoc modo loquitur: « Rebellus... putat... episcopos non posse excusari a veniali si vel semel ludant, nisi urgeat necessitas excitandi vel recreandi infirmum, vel alia similis, cui non possit aliter satisfieri: quod durum putat Salas. Sed durius fortasse alii loquuntur, ut Alcocer... qui dicit episcopos peccare mortaliter quando ludis vetitis ludunt, nisi causa infirmitatis, carceris, vel alterius spiritualis aut corporalis laboris id faciant ».

c) Rebellus, *part. 2, lib. 12, qu. 1, n. 10*, a mortali excusat ecclesiasticas personas, si non frequenter, sed semel aut raro ludant; a veniali autem, ut minimum, excusandi non videntur, etiam si domi et sine scandalo ludant, maxime si sint religiosi aut episcopi, « nisi forte propter urgentem necessitatem re-

Clericis vetatur inspicere ludentes aleis; non tamen submortali. Limitationes.

dustria vel fortuna ludentium. Ita Sanchez ¹ cum Cajetano ^{a)}, Silvestro et Angelo, ac Diana ^{b)}.

Qua de re improbabiler sentit Bartholomaeus de S. Fausto apud Diana ², quod clerici et religiosi assistentes ludis alearum non excusentur a mortali, eo quod in bulla S. Pii hoc interdicitur iis sub poena excommunicationis.

Sed censeo, praefatum auctorem quoad hoc in magnum irrepsisse errorem: nam

Sanchez ³, loquens de ludo alearum, nil penitus meminit de tali bulla; meminit vero de ea paulo post ⁴. At ibi observatur, bullam S. Pii loqui tantum de clericis et religiosis assistentibus agitationibus taurorum, non autem lusibus alearum.

Episcopi autem, his lusibus ex proposito et frequenter assistentes, difficulter etiam excusari possunt a peccato scandali gravis ^{c)}.

Quid de episcopo inspicente ludentes.

DUBIUM XIV.

Quid sit Contractus Societatis.

904. *Quomodo fit societas.* — 905. *De conditionibus requisitis ad societatem.* — *Quid veniat nomine damnorum.* — 906. *Quid, nomine expensarum. Et an socius possit sibi deducere expensas itineris.* — 907. *Qu. 1. An capitale sit dividendum, si unus confert pecuniam, alter laborem.* — *Qu. 2. Quomodo deinde dividendum lucrum.* — *Qu. 3. An damnum sortis spectet semper ad dominum.* — *Qu. 4. An liceat pactum, ut damnum sortis sit commune.* — *Qu. 5. Quando inter fratres censetur facta societas, et quid in ea servandum.* — *Qu. 6. Quibus modis finiatur societas.* — 908. *An per tres contractus possit exigi lucrum certum, salvo capitali.* — 909. *De societate animalium.* — *Qu. 1. Si das rustico pecuniam, ut emat boves ad societatem, et ille in aliud impendit, possisne lucrum exigere.* — *Qu. 2. An liceat pactum supplendi oves mortuas, interim fructus dividendo.* — *Qu. 3. An liceat contractus ad caput salvum.* — 910. *Quid de filio negotiante cum patre.*

Contractus societatis, quid.

904. - « Resp. Is est cum aliqui inter se conveniunt, et contributis aliquibus rebus ad lucrandum idoneis sive fructibus, ut pecunia, animalibus, industria, labore, etc., commune aliquod lucrum faciunt, quod, uti et damnum, pro ratione et rata cujusque dividunt inter se. — Vide Lessium, Laymann ⁵, Bonacina ⁶.

¹ *Consil. mor.*, lib. 1, cap. 8, dub. 29, n. 2. — *Silvest.*, v. *Ludus*, qu. 8. — *Angel.*, v. *Ludus*, n. 6. — *Barthol. a S. Fausto*, *Specul. confess.*, disp. 32, qu. 29, n. 2. — ² *Part. 7, tr. 9, resol. 40, i. f.* — ³ *Loc. cit.*, dub. 29. — ⁴ *Loc. cit.*,

« Unde, spectando id quod ratio et justitiae natura hic requirit, resolvuntur hi casus:

« 1°. Plus lucrari debet qui confert pecuniam et operam suam, quam qui vel pecuniam, vel operam solam.

« 2°. Capitale seu sors quam quis contribuit, si pereat casu vel culpa so-

dub. 31. Cfr. in magno Bullar. Rom. bullam *De salute gregis*, 1 Novembr. 1567. — *Less.*, lib. 2, cap. 25, dub. 1. — ⁵ *Lib. 3, tr. 4, cap. 20.* — ⁶ *Disp. 3, de Contract.*, qu. 6, punct. 1, n. 1.

creandi aegrotum luderent, aliamve similem, cui aliter satisfieri non posset ». Et ita etiam a Diana affertur.

903. - *a)* Cajetanus, *Sum.*, v. *Clericorum peccata*, negat esse mortale per se, quantum ex praeepto juris positivi pendet, « si temeritas, si contumacia, si contemptus desit ».

b) Diana, *part. 7, tr. 9, resol. 40*, aliorum sententias dumtaxat exponit, neque ullum de iis profert iudicium.

c) Operae pretium erit hic pauca adnotare de ludis, quos vocant, sive speculationibus bursae. — Ad duplex genus hujusmodi operationes apte reduci possunt, videlicet ad emptionem venditionem veram, sive fiat cum

pacto accessorio, sive non, aut ad emptionem venditionem fictam, in qua proprie sistit quod ludum bursae nuncupant, et est sponsio vera de pecuniae augmento vel decremento. — Porro si operationum istarum intrinseca moralitas consideretur, dummodo rite serventur debita ad licitatem venditionis vel sponisionis conditiones, theoretice loquendo damnandae non sunt. Verum practice secus dicendum est, si mala innumera quae secum ordinarie fert consuetudo ludis bursae vacandi attendantur: 1) cum non raro de ingenti pecuniae summa agatur, periculum subit totam familiam in ruinam adducendi; 2) ut variorum titulorum valor crescat aut minuatur, falsa

« ciorum levissima, contribuenti perit. —
« Ubi discrimen est inter hunc contractum
« et mutuum: quia in mutuo sors data
« alienatur, et dominium ejus transfertur
« in mutuatarium, cujus proinde solius
« periculum ac damnum est, si casu pe-
« reat. In societate autem, qui sortem con-
« fert, eam non omnino alienat a se; et
« sicuti commodum ac lucrum ad eum
« spectat, sic etiam periculum et damnum.
« — Bonacina ¹ ».

905. - Quatuor igitur sunt praecipuae
conditiones licitae societatis: 1^a. Ut socie-
tas fiat in negotiatione honesta. 2^a. Ut da-
mnum sortis spectet tantum ad dominum.
3^a. Ut servetur aequalitas, nempe ut aesti-
matio laboris unius aequiparet usum pec-
uniae alterius. Vide Salmant. ², Viva ³ et
alios passim. 4^a. Conditio est, ut uterque
socius subeat onus damnorum et expen-
sarum.

Nomine autem *damnorum* veniunt tan-
tum damna illa quae solo intuitu socie-
tatis obveniunt socio, puta si ipse causa
custodiendi, vel transferendi, vel compa-
randi merces, diripiatur a latronibus; ut
habetur ex lege *Cum duobus*, § *Quidam*,
ff. *pro socio*, ubi dicitur: *Damni partem*
dimidiam (alterum) *agnoscere debere tam*
pecuniae quam rerum caeterarum, quas

¹ Disp. 3, de Contract., qu. 6, punct. 1, n. 3, v. *Quarta*
conditio. — ² Tr. 14, de Contract., cap. 3, num. 96. — ³ De
Contract., qu. 9, art. 3, num. 2. — ⁴ Loc. cit., punct. 4,
num. 1. — ⁵ De Contract., cap. 4, qu. 2, v. *At socii*. —

passim evulgantur nuntia, v. g. de belli peri-
culo, de penuria cujusdam mercis, etc.; hoc
autem mendacio decepti, plures cum non me-
diocri fortunae jactura ad contractus perni-
ciosissimos inducuntur; 3) accidit ut magno
numero valores coacerventur, ut cujusdam
monopolii ope, justum pretium sive deprimatur,
sive plus aequo augeatur, et ita depereat
aliorum fortuna. Quapropter exoptandum sane
est ut ab illis penes quos est legitima potestas,
hoc ulcus societatis domesticae et civilis ra-
dicitus evellatur. — In Italia (Cod. 1803) et
Germania (Cod. 764) ludi bursae stricte dicti,
(*Differenzgeschäft*) ceteris ludis assimilandi
sunt, in quibus nempe non datur actio victori;
in Gallia (lex 28 Mart. 1885) ista non dene-
gatur.

Denique pro coronide totius argumenti de
ludo, loquendum est de *loteria*, ut vocant,
seu sortitione quaestiosa. Haec est contractus
quo plures quamdam pecuniae summam in

secum non tulisset socius, nisi ad merces
communi nomine comparandas profici-
sceretur. — Non tamen veniunt damna
quae remote occasione societatis socius
patitur, puta si occupatus in societate prae-
termittat acquirere legatum sibi relictum,
negotiis domus suae providere, etc. Ita
Bonacina ⁴, Continuator Tournely ⁵ et alii,
ex lege *Socium* § *Socius*, ff. *eod. tit.* Nec
veniunt damna quae non contemplatione
societatis, sed intuitu ipsius propriae per-
sonae, obveniunt socio, ut legitur in eodem
§ *Socius*, mox citato. — Si autem causa so-
cietatis vulneretur socius vel ejus servus
a latronibus, tunc solae expensae cura-
tionis debent esse communes, ex praedi-
cta lege *Cum duobus*, § *Quidam*.

906. - Nomine autem *expensarum* ve-
niunt sumptus itinerum, transvectionum,
solutionis vectigalium, conservationis mer-
cium, etc.

Sed hic dubitatur: *an socius itinerans*
causa societatis posset sibi deducere omnes
expensas itineris?

Negant Silvester ⁶, Angelus ⁷; item Pe-
trus Navarra, Rebellus, apud Bonacina ⁸;
et probabile putat Lessius ⁹. Ratio, quia
societas non tenetur subire sumptus quos
alter socius domi fecisset; sed solum illos
in quibus is damnificatur causa socie-

⁶ V. *Societas I*, qu. 12. — ⁷ V. *Societas I*, n. 12. — *Petr.*
Navar., lib. 3, cap. 2, num. 465 et 466. — *Rebell.*, part. 2,
lib. 15, qu. 7, n. 3. — ⁸ Disp. 3, de Contract., qu. 6, punct. 4,
n. 3. — ⁹ Cap. 25, n. 35.

commune ponunt, ac dein sortiuntur quisnam
loteriae objectum sit accepturus. — Per se
hujusmodi contractus non est illicitus, modo
tamen serventur conditiones sequentes: 1° ut
nulla sit fraus in schedulis educendis, nec in
solvendo praemio, quod obtigerit; 2° ut domi-
nus loteriae in lucro non excedat, nec plus
moraliter lucretur, quam si alio contractu
licito pecuniam suam impenderet, vel merces
suas distribueret. Sed majus potest esse lu-
crum, si in bonum opus, vel publicam utili-
tatem instituta sit loteria; nam loteriae par-
ticipantes censentur in hoc consentire. — Atta-
men Guberniorum publica sortitio, prout fieri
solet, valde periculosa est; nimiam enim pec-
uniae cupiditatem excitat, apud pauperes prae-
sertim laboris amorem extinguit, otiosae vitae
desiderium acuit, ac fortunae frequenter ab-
sumit. Ideo omnibus iste ludus dissuadendus
est; immo peccant, qui pecuniam familiae ne-
cessariam sorti exponunt.

Alii af-
firmant pos-
se integras
deducere.

Secunda
opinio vi-
detur proba-
bilior;
prima, non
improba-
bilis.

Quid, no-
mine ex-
pensarum.

Alii ne-
gant so-
cium itine-
rantem cau-
sa socie-
tatis posse ex-
pensas de-
ducere.

Uno con-
ferente pec-
uniam; al-
tero, labo-
rem, sors
juxta quos-
dam, divi-
denda est.

Juxta a-
lios, sors
primo dedu-
cenda domi-
no.

tatis. — Alii vero, ut Roncaglia ¹, Molina ²,
Lessius ³, Navarrus ⁴; et Bonacina ⁵ cum
Reginaldo et Salon, concedunt posse inte-
gros deducere: modo aliter non sit con-
ventum, et diversa non sit consuetudo.
Et probant ex lege *Si fratres*, § *Si quis*,
ff. *pro socio*, ubi dicitur quod socius *via-*
tica..., et *stabulorum*, et *jumentorum*, et
carrulorum vecturas, vel *sui vel sarci-*
narum suarum gratia... (societati) *recte*
imputabit. Unde, cum lex absolute con-
cedat socio sibi recipere viatica cum cae-
teris expensis, non apparet ratio cur ea
non integre recipiat.

Haec secunda sententia videtur proba-
bilior, utpote juri conformior. — Sed
quia primam non audeo dicere improba-
bilem, ideo censeo quod si bona fide so-
cius sibi expensas applicavit, poterit reti-
nere. Secus, si mala fide; quia (ut diximus
n. 761, Qu. 2, v. Sed quid) cum opinione
probabili et non certa non potest inchoari
possessio.

907. - Quaeritur 1°. *Si in societatem*
unus confert pecuniam, alter laborem, an
in fine societatis ante omnia restituendum
sit capitale domino pecuniae?

Prima sententia, quam tenent Glossa ⁶,
et Bartolus, Accursius, Covarruvias, etc.,
apud Palaum ⁷, negat; et non solum lu-
crum, sed etiam sortem inter utrumque
socium dicit esse dividendam. — Ratio,
quia in societate omnia debent communi-
cari; unde, sicut mercator facit commu-
nem operam suam, sic alter debet suam
pecuniam communem facere. Alii dicunt
quod sicut ad dominum spectat capitale
et postea ejus lucrum; sic ad mercatorem
prius pretium suae industriae, et postea
pars lucri: quod in idem coincidit.

Secunda tamen vera sententia, quam tenent
Palau ⁸, Azor ⁹ cum Baldo et S. Ber-
nardino Senensi; Lugo ¹⁰, Petrocorensis ¹¹,
Bonacina ¹², Cabassutius ¹³, Escobar ¹⁴, Ron-
caglia ¹⁵, docet sortem semper primo loco
domino deducendam, etiamsi nullum lu-

¹ Tr. 14, qu. 12, de Contract. societ., cap. 2, qu. 2,
resp. 2. — ² Disp. 418, n. 2. — ³ Cap. 25, n. 35. — ⁴ Man.,
cap. 17, n. 283. — ⁵ Disp. 3, qu. 6, punct. 4, n. 3. — *Regin.*,
lib. 25, n. 395. — *Salon*, in 2^{ae} 2^{ae}, disp. de Contract. societ.,
art. 4, controuv. 3, num. 26. — ⁶ Ad leg. 1, C. pro socio. —
Bartolus, ad leg. 1, C. pro socio. — *Covar.*, Variar. lib. 3,
cap. 2, n. 2, v. f., post concl. 1. — ⁷ Tr. 33, disp. 8, punct. 3,
n. 1. — ⁸ Loc. cit., n. 2. — ⁹ Part. 3, lib. 9, cap. 3, quaer. 1. —

crum supersit. — Probatur 1°. Ex bulla
Sixti V. *Extrav. Detestabilis*, § 2, ubi sic
sancitur: *Si... finita societate ipsum capitale*
exstat, ei qui illud in societatem contulerit,
restituatur, nisi socio recipienti fuerit com-
municatum, aut aliter inter contrahentes
super eo legitime conventum sit. — Pro-
batur 2°. Ratione; quia pecunia collata in
societatem minime fit communis inter so-
cios quoad dominium seu proprietatem,
sed tantum quoad usum seu commodita-
tem; ut habetur ex D. Thoma ¹⁶, ubi S. Do-
ctor ait: *Qui committit pecuniam suam*
vel mercatori vel artifice per modum so-
cietatis cujusdam, non transfert dominium
pecuniae suae in illum, sed remanet ejus;
ita quod cum periculo ipsius mercator de
ea negotiatur, vel artifex operatur. Sicut
ergo si pecunia perit, domino perit; ita
si superest, eidem superest.

Nec obstat dicere quod in societate
fiunt communia tam industria quam pec-
unia. Nam respondetur (ut jam innuimus),
quod in societate non communicatur pec-
uniae proprietas, sed tantum usus seu
commoditas; unde sufficit ut uno confe-
rente industriam, alter conferat pecuniae
commoditatem. Et ideo, si finita societate
solum remanet capitale, non erit injustitia
si totum domino restituatur; sicut enim
socius amittit lucrum suae industriae, sic
iste amittit lucrum commoditatis suae pec-
uniae, quae cum sit negotiationi expo-
sita bene apta est fructum reddere. — Et
sic etiam neque verum est id quod alii
supponunt, nempe quod unus conferat
operam, et alter pecuniam. Nam revera
ex una parte confertur opera; et ex alte-
ra, non pecunia, sed pecuniae commoditas
praestatur. Unde, non quidem debetur
mercatori pretium sui laboris, et sui labo-
ris lucrum; sed tantum dimidium lucri
spectat ad eum, ut fructus suae industriae,
et dimidium spectat ad dominum sortis,
ut fructus commoditatis suae pecuniae
negotiationi expositae, semper domino

Baldus, in leg. 1 *Societatem*, C. pro socio, a num. 13. —
S. Bernard. Senen., part. 2, serm. 39, art. 2, cap. 3, v. *Se-*
cundo quaeri posset. — ¹⁰ Disp. 30, n. 24. — ¹¹ De Just.,
cap. 8, post princ. — ¹² Disp. 3, de Contract., qu. 6, punct. 3,
n. 3. — ¹³ Lib. 6, cap. 13, n. 3. — ¹⁴ Lib. 41, n. 82. — ¹⁵ Tr. 14,
qu. 12, cap. 2, qu. 3, resp. 2. — *Sixtus V.*, bulla *Detestabilis*,
21 Octobr. 1586, in magno Bullar. Rom. — ¹⁶ 2^{ae}, qu. 78,
art. 2, ad 5.

Difficul-
tati respon-
detur.

salvo suo capitali. Prout si quis ad negotium confert navim, et alter operam, completo negotio, navis quidem integra debetur domino, cum tantum usus navis sit collatus; et lucrum deinde est dividendum.

Quaeritur 2°. *Detracta sorte domino, quomodo dividendum est lucrum?*

In hoc valde obscure et confuse doctores loquuntur. — Alii, ut Lessius¹, Viva^{a)} (et probabile putat Croix²) dicunt quod si unus confert centum aureos, et alter operam tantidem aestimatam, tunc aequaliter dividendum est lucrum et capitale; juxta primam sententiam allatam in praecedenti Quaestione. — Alii vero, ut Cabassutius³ cum Angelo, Silvestro, Navarro et Petro Navarra, etc., dicunt quod, deducto prius capitali in beneficium domini, reliquum aequè dividendum sit, si valor operarum aequiparet valorem sortis.

Pace tantorum doctorum censeo, neutram praedictarum sententiarum aequitati conformem esse. Prima enim plus aequo tribuit ponenti operam (ut jam diximus in Quaest. 1^a); secunda, plus ponenti pecuniam. — Hinc omnino mihi dicendum videtur cum Roncaglia^{b)}, et Palao⁴ cum Rebello, quod, salvo capitali domino, lucrum dividendum est pro rata; habita ratione valoris industriae ex una parte, et ex altera commoditatis praestitae ex pecunia, juxta communem aestimationem lucri quod communiter haberi solet ex pecunia applicata ad negotiationem.

Hinc bene advertendum cum eodem

¹ Cap. 25, n. 9. — ² Lib. 3, part. 2, n. 1101. — ³ Lib. 6, cap. 13, n. 6. — *Angel.*, v. *Societas I*, n. 17. — *Silvest.*, v. *Societas I*, qu. 20. — *Martin. Navar.*, Man., cap. 17, n. 251 et 252. — *Petr. Navar.*, lib. 3, cap. 2, n. 449, 454 et 458. — ⁴ Tr. 33,

Roncaglia⁵ et Sporer⁶, quod aliquando industria mercatoris plus valebit quam usus pecuniae, et tunc proportionaliter debet lucrum distribui: ita ut aliquando licitum possit esse pactum, ut in fine etiam capitale dividatur, aequè interim distributo lucro: prout fit ex consuetudine in pluribus locis, in societate animalium, ut testatur Cabassutius⁷. — Insuper advertendum quod aliquando valor industriae decrescit ob multitudinem operariorum societatem petentium. Qua ratione poterunt forte excusari plures contractus qui primo aspectu videntur injusti; eo quod operariorum industria in societatem collata, juxta consuetudinem loci communiter non pluris ibi aestimatur.

E converso, injustum omnino esset pactum quod, empta merce, ante omnia durante societate restituitur domino suum capitale, et deinde quod superest aequaliter dividatur. Nam licet compensentur mercatori fructus quos interim non percipit, cum medietate sortis quam in fine societatis percipiet: tamen ponenti pecuniam minuitur periculum sui capitalis, dum in principio illud salvum facit, et mercator, si postea merx pereat, subjacet periculo sortis et lucri. — Ita optime Roncaglia^{c)}.

Quaeritur 3°. *An damnum sortis sit commune, quando, uno conferente pecuniam, altero operam, pecunia casu perit?*

Prima sententia, quam tenent Major⁸, Glossa^{d)}, et alii apud Azor^{d)}, sic distin-

disp. 8, punct. 1, n. 3; et punct. 3, n. 2. — *Rebel.*, part. 2, lib. 15, qu. 3, n. 1. — ² Tr. 14, qu. 12, de Contr. societ., cap. 2, qu. 3, resp. 1. — ³ Tr. 6, cap. 6, n. 51, i. f. — ⁴ Lib. 6, cap. 13, n. 7, i. f. — ⁵ In 4, dist. 15, qu. 47, § *His dictis*, v. *Tertius*.

in praxi, n. 3, videtur ita sentire, scribens: « Injustum pariter in praxi... reputandum est pactum quo socius apponens laborem nil lucri debeat accipere, donec ex fetibus et fructibus extrahatur prius capitale restituendum apponenti, et dein quod superest aequaliter dividatur. Meo videri in hoc pacto manifesta habetur injustitia; nam apponens capitale habet illud salvum et integrum; qui vero reciperet animalia non ita facile compensabitur pro suis laboribus; antequam enim integrum restituat capitale, facillime tanti erunt ipsius labores, ut non satis compensentur, eo quod acquirat dominium medietatis gregis ».

d) Azor, part. 3, lib. 9, cap. 3, qu. 3, haec

907. — a) Viva, de Contract., qu. 9, art. 3, n. 5, supponit Titium v. g. apposuisse 100 in societatem; et Cajum, industriam pariter 100 aequivalentem, et finita societate 200 haberi; tunc: « Ex ducentis aureis (inquit)... extrahendi sunt centum, quos posuit Titius pro sorte, et extrahendus est valor operae et industriae, quam posuit Cajus, perinde ac si fuisset famulus, et quod superest, utriusque dividendum.

b) Roncaglia, tr. 14, qu. 12, de Contr. societ., cap. 2, qu. 3, resp. 2, scribit: « Prius restituendum est capitale, si supersit, illi qui apposuit pecuniam, et postea dividendum lucrum juxta aestimationem industriae et laboris ».

c) Roncaglia, tr. 14, qu. 12, cap. 3, reg.

Damnum sortis aliquando commune, juxta alios.

guit: Si sors perit postquam socius suam operam posuit, tunc damnum totum spectat ad ponentem pecuniam. Si vero pecunia perit antequam socius operam praestet, damnum debet esse commune. — Ratio, ut dicunt, quia tunc, uno aequaliter conferente operam, et altero pecuniam, omnia fiunt communia lucra et damna.

Secunda tamen et vera sententia, quam tenent Glossa¹, Navarrus², Angelus³, Silvester⁴; Azor⁵ cum Bartolo, Baldo, S. Bernardino Senensi et aliis, docet damnum sortis ad solum dominum pecuniae pertinere. — Ratio, quia non est verum quod, collata pecunia, etiam sors conferatur; confertur enim tantum pecuniae commoditas (ut supra diximus in Quaest. 1^a). Unde cum, sorte pereunte in principio contractus, dominus illius nullam pecuniae commoditatem conferat; sic etiam ad nihil tenetur alter si nullam conferat operam. Et ideo diximus e converso quod, finita societate, prius reddenda est sors domino pecuniae, et postea lucrum, si remanet, inter socios dividendum.

Quaeritur 4°. *An liceat pactum quod, sorte pereunte, commune sit damnum inter ponentem pecuniam et mercatorem?*

Respondetur: Si pactum sit ut, sicut damnum, ita et sors sit communis, tunc licitum est. Quia, sicut ponens operam habet commodum, ut ipsi tradatur media

Pactum ut damnum sortis sit commune, aliquando licitum.

¹ In leg. *Si non fuerit 29*, ff. pro socio, ad v. *Solus*. — ² Man., cap. 17, num. 252. — ³ V. *Societas I*, num. 10. — ⁴ V. *Societas I*, qu. 6. — ⁵ Part. 3, lib. 9, cap. 3, qu. 3, v. *Secunda*. — *Bartolus*, in legem 1, C. pro socio. — *Baldus*, in eamd. leg., n. 20 et 21. — *S. Bernard. Senen.*, part. 2, serm. 39, art. 2, cap. 3, v. *Tertio quaeritur*. — ⁶ Tr. 14,

pars sortis, quamvis sors de jure tota ad dominum spectet; sic aequum est ut, sorte pereunte, ipse subeat mediam partem damni, licet damnum sortis ad ipsum non pertineat. Ita Roncaglia⁶; et Azor⁷ cum Angelo, Silvestro, Rosella et aliis. — Si vero pactum est ut sors non sit communis, commune vero sit damnum, tunc certe illicitum est et injustum; cum nulla hic detur justa recompensatio. Vide Azor, Roncaglia⁸.

Quaeritur 5°. *Quandonam censetur inter fratres contracta societas, et quid in ea servandum?*

Respondetur: Non censetur facta societas, nisi expresse vel tacite ex conjecturis id habeatur. Unde, non quia fratres habent patrimonium indivisum, et de communi mensa vivunt, inter ipsos contrahitur societas: nisi vero omnes in aliquo negotio se exercent; vel nisi, uno negotiante, alii conferant bona sua. Ita Azor⁹, Molina^{e)}; Bonacina^{f)} cum Filliuccio; Roncaglia¹⁰. Idque clarius praesumitur, si omnes conferant in commune cuncta bona ad unumquemque spectantia. — Hoc tamen intelligitur quando unusquisque confert etiam bona propria, praeter communia. Secus, si tantum unus sua propria bona confert, puta lucra alicujus officii vel artis, et alii sola bona communia; tunc enim is potest ea sibi compensare, ut dicunt Azor^{g)} cum Bartolo^{h)} et Baldoⁱ⁾,

Aliquando illicitum.

Quando censetur contracta societas inter fratres.

qu. 12, cap. 3, reg. in praxi, n. 3. — ⁷ Part. 3, lib. 9, cap. 3, qu. 4. — *Angel.*, v. *Societas I*, num. 10. — *Silvest.*, v. *Societas I*, qu. 6. — *Rosella*, v. *Societas I*, n. 18, qu. 17. — *Azor*, loc. cit. — ⁸ Loc. cit. — ⁹ Loc. cit., cap. 19, qu. 1. — *Fill.*, tr. 38, num. 143 et seqq. — ¹⁰ Loc. cit., cap. 4, qu. 1.

scribit: « Ejusdem sententiae videtur fuisse Glossa in l. 1, C. pro socio ». — At revera Glossa illa haec tantum habet: « Quid si hic sors sit amissa, an tantumdem debeat repone, et an sit commune periculum? Respon.: non est commune periculum, ut ille qui operam ponebat aliquid conferat; sed finita est societas interemptione rerum...; et circa pecuniam consuevit exhibere operam, quam modo non habet ».

e) Molina concordat quidem; sed loquens de fratribus, qui bona indivisa possident, hoc modo, disp. 421, n. 5, mentem suam exponit: « Quando aliud non fuit expresse deductum in pactum, vel aliud tacite non colligitur sufficienter ex mutua communicatione omnium universim bonorum, ea societas censenda non

est omnium bonorum universim, sed solum quoad bona haereditaria et lucra ac damna ex illis, aut ex aliqua particulari negotiatione et administratione eorum bonorum, vel simul etiam quoad opera fratrum ac sororum, quae administrationem ac juvamen familiae concernunt ».

f) Bonacina, disp. 3, de Contract., qu. 6, punct. 7, n. 2, principium generale, non vero exempla affert: « Utrum fratres, inquit, censentur societatem iniisse hoc ipso quod patrimonium commune habent et de communi mensa vivunt? Respondeo negative, quia ad contrahendum societatem requiruntur verba aut signa indicantia contractum societatis, praefata autem signa sunt indifferentia ».

g) Azor, part. 3, lib. 9, tit. de Societ.:

ac Bonacina¹ cum Navarro^{h)}. Et ita pariter, si unus majorem laborem conferat (ait Bonacina², contra Molina), potest ille plus accipere, juxta aestimationem sui laboris.

Si autem aliquis frater absens negotietur communi nomine ex communibus bonis, intelligitur habere societatem, usquead admoneatur ab aliis fratribus velle ipsos divisionem facere; et tunc neque etiam desinit societas pro negotiis inceptis. — Ita Roncaglia³ cum Giribaldo, contra aliquos.

Quaeritur 6°. *Quibus modis finiatur societas?*

1.° Finitur completo tempore ad societatem constituto, aut finita negotiatione, ex leg. *Actione*, § *Item*, ff. *pro socio*.

2.° Per mutuum sociorum consensum. Ad id autem sufficit etiam tacitus consensus, nempe si alter sociorum incipiat seorsim negotiari pro seipso, l. *Ita quoque*, ff. *eod. tit.* — Si vero quis, socio invito, renuntiet ante tempus, tenetur ad interesse. Excipe 1.°). Si hoc est necessarium ad bonum publicum, ut si socius abesse debet causa reipublicae, nec alium commode subrogare possit. 2.°). Quando nulla subest spes obtinendi id ob quod facta est societas. 3.°). Quando alter non servat pacta. 4.°). Quando alter grave damnum infert societati. Haec tamen debent esse certa; alias possessio stat pro observantia contractus. Vide Bonacina⁴.

3.° Finitur societas morte alterius socii, nec transit ad haeredes; et hoc etiam si

conventum sit ut transeat societas ad haeredes mercatoris⁵. Ratio, quia in societate eligitur industria personae; ignoratur autem qualis sit industria haeredis. — Excipit tamen Bonacina⁶, nisi pactum jramento sit firmatum. Sicut etiam non finitur societas, circa negotia coepta; neque circa vectigalia, seu alias res publicas conductas⁷: ut Molina⁷, et Bonacina⁸ cum Filiuccio, etc. communiter.

4.° Finitur societas etiam per mortem civilem, id est per exilium aut professionem solemnem socii⁹.

5.° Finitur, si socius egestate vel infirmitate laborans, aut in carcerem conjectus, non posset pecuniam vel laborem promissum praestare. — Item, si pereat pecunia collata, etiam si socius habeat aliam quam possit conferre. Bonacina¹⁰. — Item, si res ita sint mutatae, ut societas non sit amplius idonea, ex cit. leg. *Verum*, § *fin.*

908. — « 3.° Potest tamen etiam fieri in hoc contractu, ut quis juste servet sortem suam indemnem, et insuper certum lucrum percipiat, si nimirum ad contractum societatis adjungantur duo alii, « assecurationis et venditionis: cujus tale exemplum ponit Laymann. — Inis societatem cum mercatore, et contribuis ei « 1000 florenos v. gr.; spes est quod is « quotannis lucraturus sit 300, cujus lucri « dimidium v. gr., jure societatis tibi debetur una cum sorte. Sed quia ad te « quoque pertinere deberet ejusdem sortis « periculum: ut ipse id periculum in se

haeres socii succedit. — ¹ Loc. cit., num. 3. — ² Disp. 414, num. 5. — ³ Disp. 3, qu. 6, punct. ult., num. 3, i. f. — *Fili.*, tr. 38, n. 29. — ⁴ Ex leg. *Verum*, § *fin.* ff. *pro socio*, cum Institut. de capitis diminut. — ⁵ Disp. 3, de Contract., qu. 6, punct. ult., num. 5. — *Laym.*, lib. 3, tr. 4, cap. 20, num. 2.

cap. 19, qu. 5, dicit fratrem, contracta cum altero fratre societate simpliciter, posse repetere bona castrensia vel quasi castrensia, quae in communem utilitatem impendit; pro quo citat Bartolum in leg. Si patruus 4, C. *Communium utriusque judicij*; at certe Bartolus hoc non dicit, nec de castrensibus loquitur. — Deinde Azor, qu. 6, loquitur de casu, quo duo fratres post patris obitum convivunt, communi utentes mensa, et unus eorum ex suo aliquid in communem victum impendit; quem negat posse id repetere, si est contracta so-

cietas victus communis; bene tamen posse repetere, si non sit contracta hujusmodi societas. Et hic citat Baldum (ex Silvestro) in leg. Cum duobus, ff. *pro socio*; at rursus Baldus ibi haec non habet.

^{h)} Navarrus, *Man.*, cap. 17, n. 161, non citatur a Bonacina pro hac sententia.

ⁱ⁾ Haec dicuntur a Molina et Filiuccio de vectigalibus vel aliis rebus publicis conductis, in casu quo conventum sit, ut societas ad haeridem transeat; supponunt vero omnes citati auctores idoneum esse haeridem.

« suscipiat et tibi sortem assecuret, in hujusmodi compensationem relinquit ei majorem partem lucri sperati, ut scilicet « duae partes lucri ad ipsum, et tertia ad te pertineat. Et rursus, quia spes lucri « hujus incerta est, ideo adhuc partem « hanc lucri sperati, nempe 100 florenos « in spe, vendis etiam eidem pro 50 vel « 60 v. gr. annuis certis et in re. Et sic « tandem id lucrum facis, et sortem servas indemnem. — Vide Laymann et Bonacina¹ ».

Haec est celebris illa Quaestio *Trium contractuum*: an per eos possit lucrum certum exigere, salvo capitali?

Prima sententia negat, quam tenent Sotus², Merbesius³, Habert⁴, Pater Concina⁵, Continuator Tournely⁶ (qui tamen⁷ admittit contractum duplicem, ubi sola sors vel solum lucrum assecuratur: in quo consentit etiam Cabassutius⁸); item Bañez, Rebellus, Prado, Tapia, Ledesma et Mercado, apud Salmant.⁹; et videtur adhaerere Azor¹⁰. — Ratio, quia per hujusmodi contractus adjunctos contractui societatis, societas destruitur; cum de ejus natura sit, ut dans pecuniam sit in periculo lucri et sortis, vel saltem alterutrius, juxta sententiam Cabassutii et [Contin.] Tournely, ut supra. Destructo autem societatis contractu, deficit justus titulus ex quo ille possit fructus exigere ex sua pecunia: et tunc exigeret lucrum ex mutuo, in quod transiret societas, dejecto toto periculo sortis et lucri in socium recipientem pecuniam. — Nec obstat dicere quod si contractus isti societati adjecti fierent cum personis diversis, vel in diverso tempore cum eodem socio, jam persistenter; sic etiam, si fiunt eodem tempore et cum eodem socio. Nam respondent fautores hujus primae sententiae quod in iis casibus perseveraret societas: sed hic societas

Trinus contractus, juxta alios illicitus.

Contractus societatis possunt alii adjungi.

destruitur, et sic deficit fundamentum lucri ex ea percipiendi.

Praeterea tuentur praefati auctores, oppositam sententiam reprobata jam fuisse a Sixto V per bullam *Detestabilis*¹¹, editam anno 1586, ubi in § 1 sic dicitur: *Damnamus et reprobamus omnes... contractus, conventiones et pactiones posthac ineundas seu ineundas, per quos seu quas cavebitur personis, pecunias, animalia aut quaelibet alias res, societatis nomine tradentibus, ut, etiamsi fortuito casu quamlibet jacturam, damnum aut amissionem sequi contingat, sors ipsa seu capitale semper salvum sit, et integrum a socio recipiente restituatur, sive ut de certa quantitate... in singulos annos aut menses, durante societate respondeatur.* Et ideo huic sententiae videtur adhaesisse noster SS. Pontifex Benedictus XIV, in suo aureo libro de Synodo¹², ubi dixit quod, licet quaestio haec adhuc indecisa remaneat, *siquidem plures et non obscuri nominis posteriores theologi trinum contractum ab omni usurae reatu absolvunt*, hanc tamen sententiam sentit praefatae bullae congruere. — Accedit alia bulla S. Pii V, qui in sua extrav. *Cum onus*, § 4, de *Censibus*, sic dixit: *Conventiones, directe aut indirecte obligantes ad casus fortuitos eum, qui alias ex natura contractus non tenetur, nullo modo valere volumus.*

Secunda vero sententia communior defendit licitum esse hunc trinum contractum: dummodo absit animus fenerandi, et omnino obligetur socius pecuniam accipiens, ut illam ad negotium applicet. Hanc tenent Navarrus¹³, Lessius¹⁴, Toletus¹⁵, Lugo¹⁶, Laymann¹⁷, Palas¹⁸, Bonacina¹⁹, Escobar²⁰, Roncaglia²¹, Mazzotta²², Sporer²³, Molina²⁴; Salmant.²⁵ cum Joanne Majore doctore Parisiensi, et Silvestro, Petro Navarra, Armilla, Medina, Lopez,

Communius affirmatur esse licitus.

Laym., lib. 3, tr. 4, cap. 20, n. 2. — ¹ Disp. 3, qu. 6, punct. 3, n. 10. — ² De Just., lib. 6, qu. 6, art. 2. — ³ Sum., part. 2, qu. 48, decis. 9. — ⁴ De Contract., cap. 15, qu. 6, resp. 4. — ⁵ De Just., dissert. 3, cap. 21, § 4 et seqq. — ⁶ De Contract., cap. 4, art. 1, concl. 1. — ⁷ Loc. cit., concl. 2. — ⁸ Lib. 6, cap. 13, § 1. — ⁹ Bañez, in 2^{ae} 2^{ae}, qu. 78, art. 4, de Contr. societ., dub. 1, concl. 1. — ¹⁰ Rebell., part. 2, lib. 15, qu. 4, n. 1. — ¹¹ Prado, cap. 29, qu. 2, n. 24. — ¹² Tapia, tom. 2, lib. 5, qu. 17, art. 14, n. 3. — ¹³ Petr. Ledesma., Sum., part. 2, tr. 8, cap. 34, de Contr. societ., concl. 5. — ¹⁴ Mercado, tr. 1, de Contract., cap. 8, num. 15. — ¹⁵ Tr. 14, cap. 3, num. 99. — ¹⁶ Part. 3, lib. 9, cap. 4, qu. 5, v. *Ex his*. — ¹⁷ Bulla *Detestabilis*, de 21 Octob. 1586, in magno Bullar. Rom. —

¹⁸ Lib. 10, cap. 7, n. 4. — ¹⁹ S. Pius V, bulla *Cum onus*, 14 kal. Febr. 1569, in magno Bullar. Rom. — ²⁰ Man., cap. 17, n. 254 et 258. — ²¹ Cap. 25, num. 23 et 32. — ²² Lib. 5, cap. 41, n. 2. — ²³ Disp. 30, n. 40. — ²⁴ Lib. 3, tr. 4, cap. 18, n. 11. — ²⁵ Tr. 33, disp. 8, punct. 5, n. 3. — ²⁶ Disp. 3, de Contract., qu. 3, punct. 11, n. 2. — ²⁷ Lib. 41, n. 88. — ²⁸ Tr. 14, qu. 12, cap. 3, qu. 2. — ²⁹ Tr. 3, disp. 3, qu. 4, cap. 4. — ³⁰ Tr. 6, cap. 6, n. 58. — ³¹ Disp. 417. — ³² Tr. 14, cap. 3, n. 100 et seqq. — *Joan. Major*, in 4, dist. 15, qu. 48 et 49. — *Silvest. v. Societas I*, qu. 2, v. f. — *Petr. Navar.*, lib. 3, cap. 2, num. 441 et 442. — *Armilla*, v. *Societas*, num. 6. — *Barthol. Medina*, Sum., lib. 1, cap. 14, § 27. — *Ludov. Lopez*, de Contract., lib. 1, cap. 65, v. *Expedita jam*.

Maldero. Et valde probabilem vocat Azor¹, saltem de jure naturali. — Vide etiam libellum excusum Parisiis anno 1745, hoc titulo: *Examen théologique sur la société du prêt à rente*, in quo verbatim referuntur approbationes trini contractus, editae ab academiis et facultatibus theologicis, Coloniensi, Trevirensi, Complutensi, Salmantina, Ingolstadiensis, Friburgo-Brisgoica et Moguntina. — Ratio praecipua hujus sententiae jam supra est tradita, nempe quod si hi tres contractus disjuncti valent, etiam conjuncti valere debent.

Nec subsistere dicunt auctores hujus secundae sententiae duo illa praecipua fundamenta adversariorum, nempe quod cessante periculo destruitur societas; et quod de societate transit in mutuum.

Nam, quoad primum, negant Navarrus et Lugo, quod periculo in socium conjuncto, societas destruat. Sicut enim in contractu commodati, quamvis periculum rei fortuitum de sui natura spectet ad dominum, justa tamen compensatione facta, potest illi adjici pactum ut periculum spectet ad commodatarium, prout habetur ex *cap. un. de commodato*, neque tunc destruitur contractus commodati: sic etiam in contractu societatis, de cujus essentia non est ut sit commune periculum damni, prout asserunt adversarii, sed id probare deberent, cum immo potius oppositum clare probetur ex leg. *Si non fuerint*, § *Ita*, ff. *pro socio*, ubi dicitur: *Ita coiri societatem posse, ut nullam partem damni alter sentiat; lucrum vero commune sit, Cassius putat*. — De essentia ideo societatis tantum esse dicunt ut utraque pars aliquid conferat ad communem usum et lucrum, et aequalia sint commoda et incommoda. Ex quo fit ut ex commodis aequalibus aequalia sint luca, et ex aequalibus incommodis aequalia sint pericula. Unde

Malder., tr. 5, cap. 2, dub. 9. — ¹ Part. 3, lib. 9, cap. 4, qu. 5, v. *Ex his*. — *Navar.*, Commentar. de Usuris, n. 36 et seqq. — *Lugo*, de Just. et Jure, disp. 30, n. 42. — *Serra*, in 2° 2°, qu. 77, art. 4, dub. 2, v. *Dicendum 2°*, i. f. — *Salmant.*, tr. 14, de Contract., cap. 3, n. 103. — *Bonac.*,

quando quis assumit totum periculum, socium assicurando tum de sorte tum de lucro, licet majus sentiat incommodum, illud tamen sibi compensat commodo majoris lucri. Contra vero, conferens pecuniam, quamvis nullum sentiat incommodum periculi, sentit tamen incommodum minoris lucri, et sic fit aequalitas: ex qua principaliter constituitur societas. — Quantum autem lucrum possit exigi? Magister Serra, apud Salmant., putat octo pro centum; Bonacina censet plus, si negotiatio esset lucrosior et minus periculosa. Salmant.^{a)} autem dicunt, regulariter posse exigi quinque pro centum.

Ad secundum vero fundamentum, nempe quod societas eo casu transiret in mutuum, quia, conjuncto in socium toto periculo sortis, tunc etiam in eum transferretur sortis dominium, ita ut sine alterius socii injuria posset ille pro libito de tali pecunia disponere; diverse respondent fautores secundae sententiae. — Lessius² et Azor³ (quamvis hic contrariae sententiae adhaereat) dicunt quod hujusmodi contractus, licet non remaneret societas, non tamen transiret in mutuum, sed in aliam speciem contractus, nempe conductionis operarum socii, ut loquitur Lessius, vel contractus innominati, ut ait Azor, qui pro certo habet tunc contractum non transire in mutuum. — Alii vero, ut Lugo, Palaus, Escobar et Roncaglia, respondent quod, non obstante periculo suscepto a socio, adhuc persistit societas. Sicut enim (inquiunt) in commodato^{b)}, si commodatarius suscipit in se periculum rei commodatae, non acquirit illius dominium, cum permaneat contractus commodati, ut habetur ex cit. *cap. un. de commodato*, ita etiam in nostro casu socius, ob periculum in se susceptum, non acquirit dominium sortis sicut in mutuo: etenim, quam-

disp. 3, de Contract., qu. 3, punct. 11, n. 6. — ² De Just. et Jure, lib. 2, cap. 25, n. 30. — ³ Part. 3, lib. 9, cap. 4, qu. 5, v. *His positus*, v. f. — *Lugo*, disp. 30, n. 43. — *Palaus*, tr. 33, disp. 8, punct. 5, n. 4. — *Escobar*, lib. 41, n. 88. — *Roncaglia*, tr. 14, qu. 12, de Contract. societ., cap. 3, qu. 2.

magis fuerit certum lucrum et minus periculum sortem amittendi ».

^{b)} Hoc de commodato exemplum omittit Escobar; Roncaglia autem exemplum adducit de deposito.

vis ille solvendo in fine contractus valorem sortis et lucri conventi, non irrogaret damnum domino sortis, faceret tamen ei injuriam, si pecuniam non applicaret ad negotium, ita ut eo casu (ait Lugo¹) posset juste cogi ut pecuniam ad negotium applicet. Pariter addit Lugo quod si socius ille esset gravatus debitis, etiam hypothecariis, non possent creditores ejus habere actionem super hanc pecuniam; et contra, posset eam dominus sibi vindicare tamquam suam. — Sed quod hic contractus non transeat in mutuum, fortius probari dicunt ex textu supra relato in leg. *Si non fuerint*, ubi dicitur bene posse coiri societatem ut, suscepto a socio periculo, alter nullam partem damni sentiat, et tamen lucrum communicetur.

Ad bullam autem Sixti V etiam multipliciter auctores istius secundae sententiae respondent. — Lessius et Salmant. dicunt prohibitionem bullae intelligi de eo qui cogeret socium ad sic contrahendum ex vi ipsius contractus societatis. Sed Lugo et Roncaglia² ajunt neque hoc illicitum esse; quia unusquisque potest uni contractui alterum unitum velle, quando nulla adsit injustitia. — Hinc Lugo³ et alii dicunt Pontificem ibi nulla alia pacta reprobasse, nisi usuraria. Et sic respondisse vivae vocis oraculo eundem Sixtum, refert Lugo, ex Filliuccio et Comitolo^{c)}; qui auctor insuper testatur sibi retulisse Patrem Tucci quod cardinales Toletus et S. Severina, quibus commissa fuerat cura hanc bullam sancienti, idem affirmassent. Item Lugo refert quamdam decisionem

¹ Disp. 30, num. 44. — *Lugo*, loc. cit., num. 43. — *Less.*, cap. 26, n. 33. — *Salmant.*, tr. 14, cap. 3, n. 104. — *Lugo*, loc. cit., n. 37 cum n. 40. — ² Tr. 14, qu. 12, cap. 3, qu. 2, post med. — ³ Loc. cit., n. 37. — *Lugo*, loc. cit. — *Fill.*, tr. 38, num. 59. — *Lugo*, loc. cit. — ⁴ Compend.

^{c)} Comitulus a Lugo citatur pro vivae vocis oraculo, quod cardinales Patri Tuccio testati essent. At revera Comitulus, *Resp. mor., lib. 3, qu. 12, n. 3, v. f.*, dicit dumtaxat cardinales illos testatos fuisse, Sixtum sua lege prohibere noluisse nisi injustos societatis contractus.

^{d)} Lessius et Malderus dicunt bullam non esse receptam, « vel certe (addit Lessius) non vetare hanc formulam, sed alio spectare ».

^{e)} Haec S. Doctoris conclusio est ex 3^a Theologiae moralis editione (anni 1757); eademque

Rotae Romanae sub die 3 Junii 1602 (ex Cherubino⁴), ubi decretum fuit, praefatam bullam solos comprehendere contractus usurarios de jure naturali vetitos, additis tamen majoribus poenis. — Demum respondent Salmant.⁵ cum Lessio et Maldero bullam vel receptam non fuisse, vel usu in hac parte abrogatam^{d)}. Testantur enim adesse consuetudinem immemorabilem tali modo contrahendi in Hispania, Gallia et Italia, et fere per totam Ecclesiam.

Ad bullam autem S. Pii V, vide quae alii auctores respondent supra, n. 849.

Hanc secundam sententiam, tot auctoritatibus et rationibus roboratam, merito non reprobant Ludovicus Abelly⁶ et auctor Petrocorensis⁷ (quamvis contrariae sententiae adhaereant), et ego satis probabilem reputo. — Caeterum, quia non potest negari, hujusmodi contractum periculo non carere animi usurarii; hinc censeo expedire ut prima sententia univarse omnibus suadeatur^{e)}.

909. — « 4°. Societas etiam in pecoribus « valide et licite instituitur. Et interdum « quidem ita ut tam pecora ipsa quae al- « teri pascenda et nutrienda traduntur, « quam emolumenta et fructus, ipsaque « detrimenta et damna, danti et accipienti « communia sint. Interdum vero, ita ut pe- « corum dominium, ideoque etiam pericu- « lum sive casus fortuitus spectet ad so- « lum dantem; emolumenta autem fru- « ctuum, nempe fetus, lanae, lactis, ad « utrumque. — Vide Lessium⁸ et Lay- « mann⁹ ».

Bullar., schol. 1, ad bullam 45 Sixti V. — ⁵ Tr. 14, cap. 3, num. 104. — *Less.*, cap. 26, num. 33. — *Malder.*, tr. 5, cap. 2, dub. 9, v. f. — ⁶ De 7° Praec. decal., § 13, n. 6. — ⁷ De Just., cap. 8, qu. 1, v. f., v. *Quod si absolute*. — ⁸ Cap. 25, n. 21. — ⁹ Lib. 3, tr. 4, cap. 20, n. 4.

fere, et quidem subrigidior, reperiebatur in 2^a editione (Neapoli 1753); sed in opere cui titulus est *Istruzione e pratica*, et praesertim in 6^a editione, anno 1765, Neapoli praelo subiecta, S. Alphonsus suam sententiam in mitiorem et aequiorem formam redegit: « Del resto diciamo, inquit in dicta edit. 6^a, cap. 10, n. 229, che un tal contratto non è lontano da ogni pericolo di usura; ond'è più sicuro l'astenersene. Almeno conviene, che tal contratto non si faccia mai senza il consiglio de' Teologi ». Quae quidem latine sic reddun-

Respon-
detur argu-
mentis pri-
mae senten-
tiae.

Secunda
sententia
satis proba-
bilis.

Societas
animalium.

Hic operae pretium est aliqua valde utilia ad praxim adnotare de societate animalium. — Juxta naturam societatis, animalia quae pereunt, domino tantum perire debent. Iis autem pereuntibus, ad custodem pertinet probare quod illa sine sua culpa perierint; alias tenebitur restituere domino eorum aestimationem, ut bene ajunt Continuatores Tournely¹ cum Sambovio, Pontas et aliis. Idque clare probatur ex lege *Cum duobus* 52, § *Damna*, ff. *pro socio*, ubi: *Quod si a furibus* (pecus) *subreptum sit, proprium ejus* (id est custodis) *detrimendum est; quia custodiam praestare debuit, qui aestimatum accepit.*

Quaeritur 1°. *Si rusticus petat a te pecuniam, ut par boum emat et ad negotium applicet*, revera tamen ille non emit boves, sed debitum suum exstinguit, *utrum possis tu lucrum exigere?*

Bene distinguit Roncaglia² quod si tu mala fide pecuniam dedisti, sciens illum non empturum boves, nihil exigere potes; nisi (intelligendum) aliunde pecuniam applicasses alteri negotiationi, et de hoc illum monuisses.

Si vero bona fide dedisti, tenetur ille reddere tibi lucrum cessans: et tunc ad illud tenetur, etiamsi tu eum de tali lucro cessante non monuisses.

Quaeritur 2°. *An sit licitum pactum, quod si ex grege aliqua oves pereant, suppleri debeant ex fetibus qui nascuntur, et interim caeteri fetus, lana et caseus aequae dividantur?*

Negant Tamburinius³; et Silvester, Angelus, Tabiena, etc., apud Azor⁴; quia dicunt in hoc non servari aequalitatem.

¹ De Contract., cap. 4, art. 2, i. f. - *Sambov.* (*Sainte-Benve*), tom. 2, cas. 149. - *Pontas*, v. *Societas*, cas. 26. — ² Tr. 14, qu. 12, cap. 3, reg. in praxi, n. 2. — ³ Lib. 9, de Contract., tr. 8, cap. 11, n. 2. — *Silvest.*, v. *Societas II*, qu. 9, v. *Secundia*. - *Angel.*, v. *Societas II*, n. 3. - *Tabiena*, v. *Usura III*, n. 6, qu. 5, v. f. - ⁴ Part. 3, lib. 9, cap. 7,

tur: « Caeterum dicimus ejusmodi contractum haud multum abesse ab omni usurae periculo; ideoque tutius est ab eo abstinere. Expedi saltem, ut nunquam, omisso theologorum consilio, ineatur ». Cfr. etiam *Hom. apost.*, tr. 10, n. 227. — Hodie tamen theologi de trino contractu fere jam non tractant; ex quo enim licitum est, permittente Ecclesia exigere auctarium occasione mutui, contractus hujusmodi in desuetudinem abierunt.

— Filiucci⁵ autem ait in hoc standum esse consuetudini locorum. Attamen dicitur idem Filiucci, Azor⁶ cum aliis; item Palaus⁷ et Roncaglia⁸, hunc contractum satis licitum esse, quia talis substitutio ovium resultat tam in gratiam pastoris quam ementis oves. Nec officit quod interim pastor amittere debeat lucrum fetuum substituendorum; quia etiam interim socius amittit partem sui lucri.

His tamen non obstantibus, prima sententia omnino vera mihi videtur; quia, licet lucrum utrique prius diminuatur, et utrique postea compensetur; tamen fetus qui substituuntur, aequae dividendi essent inter pastorem et dominum. At quando substituuntur, id certe magis cedit in utilitatem domini, quam pastoris: cum dominus jam sibi compenset deinde jacturam lucri, sicut et pastor, sed interim dominus semper salvam sibi servat sortem quae ipsi diminui deberet; et ideo in contractu non servaretur aequalitas.

Quaeritur 3°. *An liceat contractus societatis vocatus ad caput salvum*, scilicet, quando traduntur pastori animalia cum pacto reddendi ea salva in eodem numero in fine societatis, et lucrum dividendi?

Per se loquendo, hic contractus illicitus est, ut bene ajunt Roncaglia⁹, Viva¹⁰, Azor¹¹ cum Silvestro et Reginaldo^{a)}. — Quia sors debet stare periculo apponentis; res enim suo domino perit.

Probabiliter tamen licitus fieri potest, si adjiciatur alius contractus assecurationis, compensando pastori per majorem partem fructuum onus talis periculi sortis in se suscepti. Ita idem Azor¹² cum Sil-

qu. 12. — ⁵ Tr. 33, n. 101, i. f. — *Fill.*, loc. cit. — ⁶ Loc. cit. — ⁷ Tr. 33, disp. 8, punct. 6, n. 2. — ⁸ Tr. 14, qu. 12, cap. 3, reg. in praxi, num. 3. — ⁹ Loc. cit., cap. 3, qu. 3, cum qu. 1. — ¹⁰ De Contract., qu. 9, art. 3, n. 7. — ¹¹ Loc. cit., qu. 10, in med. — *Silvest.*, v. *Societas II*, qu. 9. — ¹² Part. 3, lib. 9, cap. 7, qu. 10, in med.

909. — ^{a)} Reginaldus, *lib. 25, n. 405*, paulo aliter quaesitum proponit: « An licitus sit, inquit, contractus quo aliquis centum oves, certo pretio aestimatas, dat alicui cum pacto, ut de earum fetu aliquid ei tribuat, et adhuc reddat pretium, quo fuerint aestimatae, etiamsi nulla sua lata vel levi culpa, sed casu fortuito aut morte naturali perierint ». Cui quaesito respondet usurarium esse istiusmodi contractum.

Pactum ut oves pereuntes suppleantur ex fetibus, illicitum juxta alios.

Juxta alios, licitum.

Prima sententia omnino vera S. Doctori.

Contractus societatis ad caput salvum, per se illicitus.

Probabiliter fit licitus, addito contractu assecurationis.

vestro et Angelo^{b)}; Roncaglia¹ cum Palaus, etc.; Viva² cum Navarro, Lessio, Trullench^{c)}, Rebello et aliis. Contra Bonacina et Reginaldum^{d)}, qui videtur docere talem contractum esse usurarium; quia, dum transfertur periculum animalium in alterum, jam transfertur eorum dominium per venditionem, ex qua non tenetur ille reddere nisi pretium: unde, si partem fructuum reddit, usurarie reddit. Sed Lessius^{e)}, et Viva^{e)} cum Navarro^{e)} et aliis, respondent, in eo casu non haberi contractum venditionis, sed permanere societatem, et lucrum licite exigi per aliud pactum assecurationis; prout dictum est supra n. 908, in quaestione trium contractuum. — Quantum autem possit in hujusmodi contractibus accipi? Ait Viva³ standum esse judicio peritorum vel praxi timoratorum cujuscumque loci; recteque addit consultius esse hos contractus seorsim inire. — Ad bullam autem Sixti V *Detestabilis*, ubi reprobantur contractus societatis, per quos cavetur ut capitale semper domino salvum sit; vide quae respondent doctores citati dicto n. 908, v. *Ad bullam*, supra

Bene autem advertit Roncaglia⁴ certe injustum esse contractum, quo dominus dat boves aestimatos juxta praesentem valorem, cum pacto, ut si decrescant, finita societate, idem valor restitui debeat; quia

Silvest., v. *Societas II*, quae. 9, § *Quinta*. — ¹ Tr. 14, qu. 12, cap. 3, qu. 3, v. *Tertio* - *Palaus*, tr. 33, disp. 8, punct. 6, n. 2. — ² De Contract., qu. 9, art. 3, n. 7 et 8. - *Navar.*, Man., cap. 17, num. 260. - *Less.*, cap. 25, n. 32. - *Rebel.*, part. 2, lib. 15, qu. 6, v. *Aliam regulam*. — *Bonac.*,

^{b)} Angelus, v. *Societas II*, n. 3, allegatur ab Azor pro sententia quae negat ejusmodi pactum licitum esse in societate animalium: et ita revera tenet Angelus, loc. citato.

^{c)} Trullench non videtur recte a Viva citari, nisi forsan (auctores enim de animalium societate obscurius loquuntur) quatenus, *lib. 7, cap. 24, dub. 5, n. 12*, tractat de casu quo « quis tradit alteri animalia hoc pacto ut, si pereant, aequaliter pereant apponenti et recipienti; si vero non pereant, capitale detur apponenti, fructus vero aequaliter dividantur »; quod negat licere, « nisi alter socius periculum sortis in se susciperet per contractum assecurationis ». Et n. 9, jam dixerat: « Potest... pastor periculum rei apud se sumere per contractum assecurationis ».

^{d)} De Reginaldo, vide notam a hic supra. Praeterea Reginaldus, *loc. cit.*, n. 409, loquitur de contractu de quo disputat Trullench hic

deterioratio rei ad dominum pertinet, nisi aliunde hoc damnum compensetur. — Quod si tamen adesset pactum, ut in fine societatis, non solum lucrum, sed etiam sors animalium dividenda sint cum socio: tunc non quidem injustum erit pactum, ut si interim pereat capitale, pastor restituere teneatur domino medietatem sortis; prout dictum est n. 907, v. *Qu. 4*.

910. - Hic ultimo quaeritur: *an filius negotians cum patre ponente pecuniam, et ipse industriam, possit accipere partem lucri suo labori et industriae correspondentem?*

Affirmat Roncaglia⁵, casu quo filius nomine proprio negotietur. Secus, si nomine patris: tunc enim tantum potest accipere id quod pater pro tali labore alteri daret; et idem dixit Busenbaum⁶ (*de Furto*, n. 544), cum Laymann et Diana. — In eo tamen casu ait Roncaglia⁶ posse patrem detrahere sibi valorem alimentorum, quae non amplius debet filio, cum habeat unde se alat.

Sed cum valde probabiliter neget Croix⁷ cum Molina, Moya^{a)}, etc., posse filium familias stipendium petere a patre pro suis laboribus impensis in ejus domo, ut tenuimus dicto n. 544, v. *Verum*; hinc dicimus, contra Roncaglia^{b)} et Busenbaum, nullo modo posse filium illud occulte accipere, dissentiente patre.

disp. 3, de Contract., qu. 6, punct. 5, n. 6. — ⁸ Loc. cit., n. 8. — ⁴ Loc. cit., cap. 3, reg. in praxi, n. 3, v. f. — ⁵ Tr. 14, qu. 12, cap. 1, qu. 5, resp. 2. — *Laym.*, lib. 3, tr. 4, cap. 8, n. 6. - *Diana*, part. 4, tr. 4, resol. 66. — ⁶ Loc. cit., resp. 2, i. f. — ⁷ Lib. 3, part. 1, n. 1034. - *Molina*, tr. 2, disp. 234, n. 8.

pariter nota c; eandemque opinionem propugnat ac ipse Trullench.

^{e)} Lessius, *cap. 25, dub. 3*; Navarrus, *loc. cit.*, n. 251 et seqq., male a Viva hic, *loc. cit.*, n. 8, allegantur. Quod enim eis attribuitur frustra apud eos detegere conatus sum. Quin immo Lessius, *loc. cit.*, n. 31, scribit ex hoc contractu assecurationis (in quavis societate) « non esse contractum societatis purum... sed mixtum alio contractu; utrum autem ratione illius admixti transeat in aliam contractus speciem, ita ut non debeat amplius dici contractus societatis, parum refert, modo in re servetur aequalitas ».

910. — ^{a)} Moya male citatur a Croix; oppositum enim tenet, *tr. 6, disp. 4, qu. 1, n. 2 et 6*; cfr. notam d ad n. 544.

^{b)} Roncaglia, *loc. cit.*, clare innuit filium posse sibi compensare, dum scribit illum posse salarium exigere.

Quid de filio negotiante cum patre.

Animalia domino pereunt.

Quid de dante pecuniam ad emenda animalia.

DUBIUM XV.

Quid sit Assecuratio et Fidejussio.

911. - « Resp. I^o. Contractus Assecu-
 « RATIONIS est quo quis alienae rei peri-
 « culum in se suscipit, obligando se, vel
 « gratis vel pro certo pretio, ad eam com-
 « pensandam, si perierit. Quod si gratis
 « fiat, est gratuita promissio: si pretio, est
 « quasi emptio, qua assecurans vendit
 « suam obligationem praestandi alteri rem
 « ejus indemnem. Ad ejus justitiam requi-
 « ritur, ut eventus rei sit incertus utriusque,
 « saltem quoad notitiam quam de eo ha-
 « bent; quia alioqui non servaretur aequa-
 « litas. — Bonacina¹, Lessius².

« Unde resolves:

« 1°. Si assecurans certus sit rem esse
 « in tuto, inique pretium petit, et tenetur
 « restituere. Ibid.³, Bonacina⁴. — [Cer-
 « tum est: Roncaglia⁵].

« 2°. Si res nondum est in tuto, etsi pri-
 « vata scientia sciat non fore periculum,
 « licere nihilominus pretium ordinarium
 « assecurationis accipere, dicit Lessius⁶.
 « Quia illa obligatio ob pericula ordinaria
 « magni aestimatur; et causae occultae
 « quae periculum minuunt, non imminuunt
 « communem aestimationem. — Verum id
 « Bonacina⁷ et card. Lugo⁸ rectius ne-
 « gant.

« 3°. Si cupiens rem suam assecurari,
 « certo sciat eam jam periisse, non potest
 « pacisci de ejus assecuratione. — Vide
 « Lessium⁹.

912. - « Resp. II°. FIDEJUSSIO est contra-
 « ctus quo quis alienam obligationem sus-
 « cipit implendam, si debitor principalis
 « non solverit. — Ita communiter doctores.

¹ Disp. 3, de Contract., qu. 9, punct. 3. — ² Cap. 28, dub. 4, n. 24. — ³ Loc. cit. — ⁴ Loc. cit., n. 3, v. *Quinta*. — ⁵ Tr. 14, qu. 10, de Assecurat., cap. 3, qu. 2. — ⁶ Loc. cit., num. 27. — ⁷ Loc. cit., num. 3, v. *Addit.* — ⁸ Disp. 31, n. 96. — ⁹ Cap. 28, n. 25. — *Navar.*, Man., cap. 17, n. 285, post med. — ¹⁰ Part. 3, lib. 11, de Fidejussione, cap. 1, dub. 5 et 6. — ¹¹ Tr. 38, n. 159 et 160. — ¹² De Contract., qu. 9, art. 1, num. 3. — *Covar.*, Variar. lib. 3, cap. 2,

« Unde resolves:

« 1°. Pro fidejussione licet accipere pre-
 « tium, etsi nullum periculum timeatur^{a)};
 « quia ex se pretio est aestimabilis. Na-
 « varrus, Azor¹⁰, Filiuccius¹¹. — [Est
 « commune apud Viva¹², et sic mihi omnino
 « videtur tenendum, quidquid dicant^{b)} Co-
 « varruvias, Moya, etc., apud Croix¹³: quia
 « assumptio talis oneris procul dubio est
 « pretio aestimabilis].

« 2°. Mulieres ex fidejussione (saltem
 « si juramentum absit et instrumentum
 « publicum) non tenentur, uti nec clerici:
 « nisi quatenus solvere commode possunt,
 « ut non egeant. — Vide Laymann, Bona-
 « cina¹⁴, Lessium¹⁵.

« 3°. Fidejussor non obligatur plus
 « quam principalis; et hujus obligatio, si
 « sit invalida, erit etiam fidejussoris. —
 « Card. Lugo, etc. communiter.

« 4°. Fidejussor regulariter non potest
 « conveniri: nisi, facta excussione princi-
 « palis debitoris, constet ipsum non esse
 « solvendo. — Azor¹⁶, Filiuccius¹⁷.

« 5°. Debitor tenetur de omni damno
 « sua culpa accidente fidejussori, etc. —
 « Vide Azor¹⁸, Bonacina.

« 6°. Ex fidejussione religiosi propria
 « auctoritate facta monasterium non obli-
 « gatur, nisi quatenus in ejus utilitatem
 « versum est. — Vide Lessium¹⁹ et Lay-
 « mann²⁰.

« 7°. Qui fidejussit pro reo cui pericu-
 « lum capitis impendebat, si is aufugit,
 « non est ejus loco plectendus: quia non
 « praesumitur sic se obligare; immo nec

num. 6. — *Moya*, tr. 6, disp. 4, qu. 6, num. 22. — ¹² Lib. 3, part. 2, num. 1106. — *Laym.*, lib. 3, tr. 4, cap. 29, n. 7. — ¹³ Disp. 3, de Contract., qu. 9, punct. 2, n. 2, v. *Quarto* et *Quinto*. — ¹⁴ Cap. 28, n. 12 et seqq. — *Lugo*, disp. 32, n. 5 et 6. — ¹⁵ Loc. cit., dub. 9. — ¹⁶ Tr. 38, n. 153, i. f. — ¹⁷ Loc. cit., dub. 10. — *Bonac.*, loc. cit., qu. 9, punct. 1, num. 14. — ¹⁸ Loc. cit., num. 20. — ¹⁹ Lib. 3, tr. 4, cap. 29, num. 7.

911. - a) Ampliationem istam Navarrus et Viva silentio praetermittunt.

b) Negant scilicet fidejussionem pretio aestimabilem fore, si non fuerit periculosa.

« potest, cum non sit dominus vitae. —
 « Silvester, Bonacina, Lessius¹.
 « 8°. Si debitor sua culpa non solvit,
 « tenetur fidejussori, qui pro ipso solvit,
 « non tantum ipsum debitum, sed etiam

« damna et expensas omnes compensare.
 « Si vero sine culpa, v. gr. ob impoten-
 « tiam, non solvit, ad solum debitum vi-
 « detur teneri. — Azor, Silvester, Sa, Bo-
 « nacina, Trullench².

DUBIUM XVI.

Quid sit Pignus et Hypotheca.

913. *Quid est contractus pignoris.* — 914. *Quid, si quis utatur pignore.* — 915. *Quae liceant pignerari.* — 916. *De contractu antichriseos.*

Pignus, quid.

913. - « Resp. PIGNUS est contractus
 « quo debitor dat creditori rem aliquam
 « mobilem vel immobilem, ut sit pro de-
 « bito obligata, ex eaque solutio peti possit.
 « Aliquando tamen pignus accipitur pro
 « ipsa re quae datur. Differt autem ab
 « hypotheca, quod pignus proprie sit rei
 « mobilis; illa, immobilis. — Molina^{a)}, Fil-
 « liuccius^{a)}, Bonacina^{a)}.

Hypotheca specialis impedit vendi bo-
 na; non autem generalis. — Viva³.

914. - « Unde resolves:

« 1°. Pignore non licet uti contra vo-
 « luntatem domini; quia est res aliena, ad
 « securitatem tantum et non ad usum tra-
 « dita. Bonacina⁴ ex Molina, Reginal-
 « do, etc. — Si tamen utatur, v. gr. equo
 « vel agro, debet valorem usus (uti et fru-
 « ctus omnes, si sit res ex se fructifera)
 « computare in sortem, deductis expensis;
 « quia alioqui committet usuram, cum res
 « domino suo fructificet. Navarrus, Bona-
 « cina, Trullench⁵.

Silvest., v. *Fidejussor*, qu. 7. — *Bonac.*, disp. 3, qu. 9, punct. 1, n. 10. — ¹ Cap. 28, n. 41. — *Azor*, part. 3, lib. 11, de Fidejussione, cap. 1, dub. 10. — *Silvest.*, loc. cit., n. 10, qu. 12. — *Sa*, v. *Fidejussio*, n. 3. — *Bonac.*, disp. 3, de Contract., qu. 9, punct. 1, n. 14. — ² Lib. 7, cap. 26, dub. 2, n. 6. — ³ De Contract., qu. 9, art. 1, num. 8. — ⁴ Loc. cit., qu. 10, punct. 1, n. 10. — *Molina*, disp. 535, n. 1. — *Regin.*,

Praesumitur autem dominus consen-
 tire, si nullum damnum ei sequatur, puta
 si alter utatur libro et simili. — Viva⁶.

915. - « 2°. Non possunt pignerari quae
 « non possunt vendi; v. gr. ecclesiae. —
 « Molina⁷, Lessius⁸, Bonacina⁹.

« 3°. Immobilia, uti et mobilia pretiosa,
 « cultui divino dicata, v. gr. calices, ca-
 « sulae, etc., non possunt oppignerari nisi
 « in necessitate: quia tunc etiam vendi
 « possunt, ut ecclesiae et indigentibus
 « subveniatur. — Vide Navarrum¹⁰, Les-
 « sium, Bonacina¹¹.

« 4°. Creditor qui pignus ab aliquo
 « accepit potest illud alteri oppignerare;
 « sed non pro majore quantitate. Neque
 « potest vendere, debitore non solvente,
 « nisi post biennium, et eo prius monito.
 « Quidam tamen dicunt, posse vendere
 « post trinam monitionem. — Vide Lay-
 « mann¹², Bonacina¹³.

« 5°. Eandem rem non licet oppigne-
 « rare, seu in hypothecam dare pluri-

lib. 25, n. 587 et 589. — *Navar.*, Man., cap. 17, n. 205. — *Bonac.*, loc. cit., n. 10. — ⁵ Lib. 7, cap. 26, dub. 4, n. 22. — ⁶ De Contract., qu. 9, art. 1, n. 9. — ⁷ Disp. 530, n. 1. — ⁸ Cap. 28, n. 39. — ⁹ Loc. cit., n. 5. — ¹⁰ Loc. cit., n. 205, i. f. — *Less.*, cap. 28, n. 39, v. f. — ¹¹ Disp. 3, qu. 10, punct. 1, n. 5. — ¹² Lib. 3, tr. 4, cap. 30, n. 5 et 6. — ¹³ Disp. 3, de Contract., qu. 10, punct. 1, n. 9 et 12.

913. - a) Auctores isti perperam a Busenbaum hic allegantur; Molina enim, *tr. 2, disp. 528, n. 1*, ait: « Pignus presse... esse omne id, quod ita praedicto modo obligatur [nempe ad crediti securitatem], ut tradatur, sive id res sit mobilis sive immobilis, tametsi frequentius res mobiles quam immobiles in pignora eo modo sumpta tradantur ». Hypotheca vero sumitur « saepissime presse, ut distinguitur a pignore presse sumpto, nempe pro re ita subjecta et obligata pro debito, ut tradita creditori non sit, neque alteri loco

illius. Eoque modo non solum res immobiles, sed etiam mobiles hypothecae subjiciuntur, non facta traditione earum creditori ». — Et sic pariter Filiuccius, *tr. 38, n. 165 et 166*, definit pignus et hypothecam. — Neque ab his auctoribus, quos citat, videtur dissentire Bonacina, *disp. 3, de Contract., qu. 10, punct. 1, n. 2 et 3*; quamvis enim primo dicat pignus esse de re mobili, hypothecam vero de re immobili, quae remaneat [nota] apud debitorem, subdit tamen: « Si vero res ipsa immobilis tradatur pro securitate crediti, dicitur pignus ».

Res quae non possunt pignerari.

Pignus acceptum quando possit alteri pignerari aut vendi.

Eadem res quando possit pluribus pignerari.

« bus: nisi sit sufficiens ad solvendum
« omnibus, vel posteriores de priore hy-
« potheca admoneantur ^{a)}. — Azor, Fil-
« liucci, Bonacina ¹, Trullench ² ».

916. - « Quaeres: Quid sit contractus An-
« tichriseos, germanice *eine Pfandschaft*? »
[Apud nos: *A godere*].

« Resp. Is est, cum in contractu pigno-
« ris convenitur ut creditor utatur pigno-
« re, v. gr. agro, ac fructus inde tamdiu
« lucretur, donec debitum ipsi restituatur.

« Unde circa hunc, ex supradictis re-
« solves:

« 1°. Contractus hic videtur, juxta Ca-
« jetanum, Sotum, etc. (contra quosdam
« juristas), esse usurarius: quia creditor
« ultra sortem aliquid lucratur, causa so-
« lius mutui, quae est usura. — Vide Lay-
« mann ³ ».

Et certum est cum Palao, apud Croix ⁴.

Azor, part. 3, lib. 7, tit. de Pignorib., cap. 7, in princ. —
Fill., tr. 38, n. 179. — ¹ Disp. 3, qu. 10, punct. 1, n. 8. —
² Lib. 7, cap. 26, dub. 4, n. 15. — *Cajetan.*, in 2^{am} 2^{ae}, qu. 78,
art. 2, v. *In resp. ad 6.* — *Sotus*, de Just., lib. 6, qu. 1, art. 2,
v. f. — ³ Lib. 3, tr. 4, cap. 16, n. 17. — *Palao*, tr. 33, disp. 4,
punct. 19, n. 2. — ⁴ Lib. 3, part. 2, n. 1115. — *Vasq.*, Opusc.

Quare tenetur fructus etiam illos reddere,
quos ex culpa levi neglexit percipere.
Vasquez, Palao, etc. ⁵. — Quid, si agrum
incultum coluerit? Adhuc teneri fructus
restituere, dicunt Molina, Bonacina, etc.,
contra Sà, Sotum ^{a)}, etc. Vide Croix ⁶.

« 2°. Possunt tamen intervenire tituli
« justi lucrandi fructus ex pignore, sine
« diminutione sortis: ut si v. gr. fructus
« ex hypotheca percepti non superent
« quantitatem pensionis, quae jure census
« super eadem constituti exigi potest cum
« pacto redhibitionis (ut supra dictum est
« de censibus); aut si alioquin lucrum ces-
« set aut damnum emergat, dum debitum
« differtur. Unde non facile damnandi illi,
« qui a principibus in locum debitorum,
« agros, pascua, officia, etc., in antichrisin
« habent. — Vide Laymann ⁷ et Binsfeld ⁸;
« Molina, Lessium ⁹, etc. ^{b)} ».

nisi inter-
veniant ju-
sti tituli.

de Pignorib., cap. 5, § 1, n. 32. — *Palao*, loc. cit., n. 4. —
⁵ Ap. *Croix*, loc. cit., n. 1115. — *Molina*, disp. 320, n. 2. —
Bonac., loc. cit., punct. 1, n. 10, v. *Hinc sequitur*. — *Sà*,
v. *Figus*, n. 9. — ⁶ Loc. cit., n. 1112. — ⁷ Loc. cit., cap. 16,
n. 17. — ⁸ In cap. 1, de Usur., qu. 2, concl. 1. — *Molina*,
disp. 320, num. 4. — ⁹ Cap. 20, dub. 16, a n. 137.

915. - ^{a)} Limitationes istae, quas affert Bu-
senbaum, apponuntur solum a Bonacina et
Trullench; Azor autem et Filliucci, *locis*
citatis, easdem silentio praetermittunt.

916. - ^{a)} Sotus, *loc. cit.*, art. 2, ex parte
tantum contradicit S. Alphonsi sententiae, sci-
licet quoad fructus mediocres, « ut olera sal-
tem inde colligat ». De aliis vero fructibus
eamdem sententiam ac S. Alphonsus tenet;
nempe si « emolumentum esset alicujus mo-

menti... arbitror (ita Sotus) fructus in sortis
solutionem annumerandos ».

^{b)} Et doctrinae hic a Busenbaum traditae
expresse adhaeret S. Alphonsus in *Hom.*
apost., tr. 10, n. 233: « Advertendum, inquit,
quod contractus dictus *Antichriseos*, vulgo
a godere, est illicitus... nisi subesset justus
titulus damni, aut lucri cessantis, aut poenae
conventionalis ». Cfr. etiam *Istruzione e Pra-*
tica, (edit. 6^a Neap.) cap. 10, n. 235.

Antichre-
sis, quid.

Est con-
tractus usu-
rarius.